

Právo dítěte na vzdělání a povinná školní docházka

Bc. Ondřej Třešňák

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Ondřej TŘEŠŇÁK**
Osobní číslo: **H108576**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Právo dítěte na vzdělání a povinná školní docházka**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného testu a výzkum v sociálních vědách"(IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- uchopení tématu práce z úhlu sociálně pedagogického;
- nalézt a konstatovat faktický stávající stav v této oblasti včetně uvedení subjektů práva na vzdělání;
- propojenost bezplatnosti a povinnosti školní docházky;
- povinnost státu a povinnost i odpovědnost rodičů dítěte.

V teoretické části práce užití zejména analýzu, syntézu i induktivní a deduktivní metodu, případně komparaci. Praktickou stěžejní část práce pak provedu formou průzkumu za využití kvalitativní metody případové studie a dále rozhovory s reprezentanty subjektů, dotýkajících se práva na vzdělání dítěte během jeho povinné školní docházky.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zákon č.1/1993 Sb., ústava ČR; ASPI, 2010.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ASPI, 2010.

Zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením, ve znění zákonů č. 132/2000 Sb., č. 255/2001 Sb., č. 16/2002 Sb., č. 284/2002 Sb., č. 562/2004 Sb., č. 383/2005 Sb. a č. 179/2006 Sb., ASPI, 2010.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ASPI, 2010.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění zákonů č. 383/2005 Sb., č. 179/2006 Sb., č. 264/2006 Sb., č. 189/2008 a č. 384/2008 Sb., ASPI, 2010

Právní předpis č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, ASPI, 2010.

Nařízení vlády č. 689/2004 Sb., o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání, ve znění nařízení vlády č. 18/2006 Sb., č. 224/2007 Sb. a č. 268/2008 Sb., ASPI, 2010.

Bakošová, Z. Sociální pedagogika ako životná pomoc. 3. rozšířené vyd. Bratislava: Public promotion, 2008.

Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce: **prof. JUDr. Dalibor Jílek, CSc.**
Katedra práva a právní vědy

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2010**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2012**

V Brně dne 30. listopadu 2010

doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.
vedoucí ústavu

doc. JUDr. Pavel Hungr, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ondřej Třešňák

Jméno, příjmení studenta

Podpis

V Brně 19.3.2013

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce pojednává o aktuálním, nadčasovém, avšak latentním tématu, které se dotýká práva dítěte na základní vzdělání. V praxi je realizováno povinnou školní docházkou, během níž je dítě vychováváno a souběžně vzděláváno profesionální institucí – školou. V práci zmíněná dvě elementární socializační prostředí, rodina a škola, která vzdělání dítěte významným způsobem ovlivňují, mají díky svému vlivu zásadní podíl na výsledku svého snažení. Tím je kvalitní získané základní vzdělání, jež předurčuje další komplexní vývoj jedince i celé společnosti. Realita života nás o tomto tvrzení každý den přesvědčuje. To nutí k pozastavení a širšímu zamyšlení nejen nad právem dítěte na vzdělání.

Klíčová slova:

Adaptabilita, dostupnost, dosažitelnost, dítě, rodina, škola, právo, přijatelnost, vzdělání

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the current, timeless but latent topic, which bears relation to the children's right for the primary education. In practice it is brought to effect by compulsory school attendance, during which the child is being raised and also educated at once by the professional institution – school. The two basic social environments mentioned in this thesis family and school, which mainly affect the children's education process, have an essential influence on the result of this process. The result should be the received good quality primary education, which predetermines future person's complex development and also the development of the society. The reality of everyday life is proving it every single day. That leads us to stick at it and to think more deeply not just about the children's education.

Keywords:

Adaptability, Availability, Accessibility, Child, Family, School, Right, Acceptability, Education

„Právo na vzdělání je klíčem k ostatním lidským právům“

Katarina Tomasevski, bývalá zvláštní zpravodajka OSN o právu na vzdělání

Poděkování

Děkuji touto cestou mému vedoucímu panu prof. JUDr. Daliborovi Jílkovi CSc., za odborné vedení práce a otevřený kritický přístup, který mi byl poučením.

Děkuji také manželce a svým dětem, za jejich nezměrnou trpělivost po celou dobu mého studia. Vážím si jejich podpory, která pro mne byla hnací silou k dokončení studií.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Hevlíně dne 19. března 2013

Ondřej Třešňák

OBSAH

ÚVOD.....	9
I	TEORETICKÁ ČÁST 11
1	PRÁVA A POVINNOSTI SOUVISEJÍCÍ SE VZDĚLÁNÍM DĚTÍ..... 12
1.1	ÚVODNÍ ZAMYŠLENÍ..... 12
1.2	PRÁVO NA VZDĚLÁNÍ..... 13
1.3	PRÁVO NA ZÁKLADNÍ VZDĚLÁNÍ V NORMATIVECH ČESKÉ REPUBLIKY 16
1.4	STRATEGICKÉ DOKUMENTY OVLIVŇUJÍCÍ PRÁVO NA VZDĚLÁVÁNÍ..... 19
1.5	PRÁVA DĚTÍ A ZÁKONNÝCH ZÁSTUPCŮ VE VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍM PROCESU..... 20
1.6	POVINNOSTI DĚTÍ A ZÁKONNÝCH ZÁSTUPCŮ VE VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍM PROCESU..... 22
2	VZDĚLÁVÁNÍ A VÝCHOVA DĚTÍ - PODSTATNÉ VLIVY SOCIALIZACE 24
2.1	DÍTĚ JAKO EDUKANT 24
2.2	PRÁVNÍ POJEM „DÍTĚ“ 25
2.3	DÍTĚ ŠKOLOU POVINNÉ 27
2.4	VZDĚLÁVÁNÍ A VZDĚLÁNÍ DVA ZÁKLADNÍ POJMY KURIKULÁRNÍHO PROCESU 30
2.5	VÝCHOVA - PODKLAD PRO VZDĚLÁVÁNÍ 32
3	VLIVY A ODPOVĚDNOST RODIČŮ BĚHEM VZDĚLÁVÁNÍ DÍTĚTE 36
3.1	RODINA, ZÁKLADNÍ VÝCHOVNÝ ČINITEL 36
3.2	SOCIÁLNĚ-PSYCHICKÉ KLIMA RODINY 38
3.3	NEGATIVNÍ VLIV RODINY A NĚKTERÉ MOŽNOSTI ŘEŠENÍ STÁTEM..... 39
3.4	TRESTNĚ PRÁVNÍ DOPADY NEGATIVNÍHO PŮSOBENÍ RODIČŮ NA VZDĚLÁVANÉ DÍTĚ 43
3.5	POSTIH RODIČŮ DÍTĚTE, KTERÉ NEPLNÍ POVINNOU ŠKOLNÍ DOCHÁZKU PODLE ZÁKONA O PŘESTUPCÍCH..... 45
4	ŠKOLA, PROSTŘEDÍ KDE VZNIKÁ VZDĚLÁNÍ..... 47
4.1	ŠKOLA JAKO PROFESIONÁLNÍ PROSTŘEDÍ VZNIKU VZDĚLÁNÍ..... 47
4.2	ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ, PŘEDPOKLAD PRO DOSAŽITELNOST VZDĚLÁVÁNÍ 49
4.3	PEDAGOGICKÝ VLIV JAKO PODMÍNKA PŘIJATELNOSTI VE VZDĚLÁVÁNÍ..... 52
II	PRAKTICKÁ ČÁST 56
5	PRŮZKUMNÉ ŠETŘENÍ V MIKROREGIONU HRUŠOVANSKO 57

5.1	FORMULACE CÍLE PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	57
5.2	HYPOTÉZA.....	57
5.3	METODOLOGIE PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	58
5.4	CHARAKTERISTIKA A POPIS ÚZEMÍ MIKROREGIONU.....	61
5.5	DESKRIPCE VÝZKUMNÉHO SOUBORU.....	62
5.6	ODPOVĚDI RESPONDENTŮ PRVNÍHO VÝBĚROVÉHO SOUBORU	62
5.7	ROZHOVORY SE ŽÁKY ZÁKLADNÍCH ŠKOL.....	73
5.8	ROZHOVORY S RODIČI	85
5.9	NĚKTERÉ INFORMACE K ŽÁKŮM ZÁKLADNÍCH ŠKOL V MIKROREGIONU	94
5.10	PODKLAD PRO DISKURSIVNÍ ANALÝZU K HYPOTÉZE.....	95
5.11	DISKURSIVNÍ ANALÝZA HYPOTÉZY	100
	ZÁVĚR	104
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	106
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	111
	SEZNAM OBRÁZKŮ	112

ÚVOD

Téma práce „Právo dítěte na vzdělání a povinná školní docházka“ je pro demokratickou společnost, ve které žijeme, jedním ze stěžejních. Setkává se v něm právo jako normativní systém určující vztahy lidí ve společnosti a výchovně-vzdělávací proces dítěte. Oba mají pro lidské pokolení zásadní existencionální význam. Otázka dětských práv, nejen na půdě školy, je stále aktuální. Sociální stratifikace a různorodost příjemců práv i povinností během plnění povinné školní docházky žáka tomu nasvědčují.

Pohled sociálně-pedagogický na toto téma je zaměřen na základní kategorii této vědní disciplíny, kterou je prostředí. Rodina, škola, lokální, regionální a mikroprostředí mají zásadní vliv na toto státem garantované právo dítěte. Převážně na těchto činitelích záleží, jakého vzdělání se během vzdělávání dítěti dostane. To ovlivní vývoj a chod celé společnosti. Propojenost resortu školství s celou škálou vědních odvětví splývá též se sociální pedagogikou. V popředí zájmu stojí nedospělý jedinec v rozběhnutém procesu socializace. Ta skýtá mnohá nebezpečí.

Aktivní účast, podíl dítěte na svém výchovně-vzdělávacím procesu (participace), je podstatnou složkou jeho práva na vzdělání. Minimálně jeho vyslovený názor na vyučování by měl být objektivně učiteli zkoumán a vyhodnocen. Povinná školní docházka byla, je a bude součástí našich životů. Mnohých, zejména dětí, se dotýká prakticky každodenně. Děti ani rodiče si neuvědomují, že její realizací dítě dosahuje práva na vzdělání. Zkoumání jádra tohoto práva nikdo přímo z dotčených, rodičů, pedagogů i dětí nepřikládá větší význam. Nenalézají v tom smysl. Setrvačnost běhu života je příčinou skrývajících se významu tohoto práva.

Teoretický rámec práce v první její části umocňuje skutečnost, že pod pojmem „dítě“, je v práci spatřována pouze lidská bytost bez konkretizace pohlaví, národnosti, barvy pleti, vyznání nebo znevýhodnění. Je ohraničená pouze svým věkem. Důvodem takového vnímání tohoto pojmu je fakt, že možností a směrů zkoumání ve vztahu k názvu práce, je nepřehledné leč přípustné množství. Já jsem však zvolil základní úhel pohledu.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část má čtyři kapitoly. Tyto jsou seřazeny podle vnitřní logické struktury práce v pořadí, právo – dítě – rodina – škola a pedagog. Dva pojmy rodina a škola jsou vyobrazeny z pozice prostředí. Praktická část pak na teoretickou navazuje provedeným průzkumným šetřením s obsahově převažující kvalitativní metodou sběru dat. Kvantitativní metoda sběru dat (dotazník), byla v práci také

užita, má však úlohu prvotního počátečního průzkumu. Doplněna je metodou volného rozhovoru s respondenty. Tato metoda je humanističtější, předmětem analýzy nejsou data, ale sdělení výroků lidí. Porozumění sdělení v kontextu s dalšími skutečnostmi slouží pro podklad vysvětlení. V sociálních vědách je tato metoda více preferována. Odborná část je zpracována vzhledem k užití metodě jako empirická stať. Dovozená teorie práce vznikla za pomoci induktivního úsudku, což je přístup fenomenologický.

Podkladem pro teoretickou část práce je četná pedagogická a právnická literatura, ze které bylo čerpáno, včetně dvou podstatných cizojazyčných komentářů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PRÁVA A POVINNOSTI SOUVISEJÍCÍ SE VZDĚLÁNÍM DĚTÍ

1.1 Úvodní zamyšlení

Základní lidská práva a svobody, která jsou garantována demokratickým právním státem, mají svůj prvořadý význam a ústřední postavení. Vytvářejí prostor pro rozvoj lidské osobnosti. Směřují k člověku. Článek 1 (Svoboda a rovnost) Listiny základních práv a svobod, dále jen Listina deklaruje že: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní lidská práva a svobody jsou nezadatelná, (člověk je nemůže nikomu jinému zadat, postoupit, dát do zástavy), nezcižitelná (člověk je nemůže převést za úplatu nebo darovat někomu jinému), nepromlčitelná (člověku nezanikají jejich nevyužitím v určité lhůtě) a nezrušitelná (státní moc je může uznat, nemůže je ale zrušit a prohlásit za neplatné).*¹ Listina byla vyhlášena Usnesením předsednictva České národní rady dne 16. prosince 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky.²

V mezinárodním, evropském a ani v českém právním řádu však nejsou zakotveny absolutní lidská práva a absolutní lidské svobody. Jak lidská práva, tak i svobody, jsou jistým způsobem korigovány. Názor na práva spjatá s povinnostmi a odpovědností lidí není jednotný ani v odborných kruzích. V našem ústavním právu tak např. není nikde pamatováno na základní povinnost všech občanů a to dodržovat zákony.³

Deformovanost s jednostranným až prospěchářským pojetím výkladu lidských práv a svobod je zřejmá u široké veřejnosti. Ta se často svých práv neustále dovolává, ale o svých povinnostech a odpovědnosti nemá, či nechce mít ani povědomost. V našem prostředí se toto tvrzení týká bohužel i vrcholných představitelů státu, tedy těch, kteří by měli být vzorem chování pro nás všechny. Obsah tohoto výroku nechť každý kriticky posoudí sám. Určitě však v naší současné konzumní společnosti právo⁴ v jistém smyslu nahrazuje -

---

¹ MAN, Vlastislav; ŽÁK, Pavel. *Základy ústavního práva*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003. s. 83.

² WAGNEROVÁ, E. et. al. *Listina základních práva svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 931.

³ Srov. MAN, cit. 1, s. 83.

⁴ „Právo je systém obecně závazných pravidel chování (norem) vydaných státními orgány ve zvláštní formě a vynutitelné státně mocenskými prostředky.“ Citováno z HUNGR, Pavel; VAŇKOVÁ, Zdeňka. *Teorie práva I*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007. s. 66.

supluje minimum morálky,⁵ která je bohužel mnohdy lidmi opomíjená, a pro některé v jejich životě bezvýznamná.⁶

Je přirozené, že zejména dětem je nutno v prvopočátku poskytovat náležitou péči, ochranu a plně respektovat tak jejich práva. Později pak brát na zřetel i jejich názory a postoje k řešení problému. Je ale nutné od nich vyžadovat i plnění jejich povinností, vyplývajících z jejich práv, a to jak na poli běžných denních situací, tak v případě vzdělávacího procesu a socializace. To však s ohledem na rozumovou a mravní vyspělost každého jedince. Brzké pochopení, že se jedná o pro ně nejlepší zájem, jistě napomůže podstatně zefektivnit vzdělávací proces každého dítěte.

Sociálně-pedagogický podtext této myšlenky související s tématem kurikulárního⁷ procesu je zřejmý, podnětný a v dnešní době určitě aktuální. Sociální pedagogika je multidisciplinárním oborem. Odvětví práva je jedním z jejich pilířů. Proto nelze úlohu práva ve výchovně-vzdělávacím procesu opomíjet.

1.2 Právo na vzdělání

V souvislosti s vývojem společnosti nelze význam vzdělání a proces vzdělávání podceňovat. Stojí na nich totiž budoucnost. Člověk je centrem společenského uspořádání a dění. Je však nutno také připomenout, že na jedné straně díky lidským právům a svobodám, které používáme ve svém každodenním životě automaticky bez uvědomění, jsou s těmito spjaty i povinnosti.

Právo na vzdělání je zakotveno v čl. 33 Listiny. Ta jako nositel základních práv a svobod pro subjekt těchto práv, v našem případě dítě, v Hlavě čtvrté s názvem Hospodářská, sociální a kulturní práva, článku 33 odst. 1, obecně deklaruje: „Každý má právo na vzdělání“ Pod pojmem „Každý“ je „výraz“ dítě jednoznačně subsumován. Výkladem lze dovodit, že „každému“ jedinci nesmí být bráněno v samostatném vzdělávání a vyhledávání poznání.

---

⁵ „Pojem morálka označuje skutečný projev subjektu (jednotlivce, skupiny, společnosti) v oblasti morálních soudů, norem a pravidel jednání. Jde tudíž o soubor norem a jejich realizaci, o normativní systém.“ Citováno z HUNGR, Pavel; VANĀKOVÁ, Zdeňka. Teorie práva II. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2006. s. 10.

⁶ „Právo a morálka jsou normativní systémy s dalekosáhlým významem pro fungování společnosti v kterémkoli období civilizačního vývoje. V dějinách právní filozofie je otázka jejich vzájemného vztahu nejčastěji interpretována jako problém spojitosti pozitivního práva (tzn. právo jaké je) s právem jaké by mělo být podle morálních principů.“ Tamtéž.

⁷ „Kurikulum, zahrnuje komplex problémů vztahujících se k řešení otázek proč, koho, v čem, jak, kdy, za jakých podmínek a s jakým očekávanými efekty vzdělávat.“ Citováno z JŮVA, Vladimír. sen.; JŮVA, Vladimír. jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1995. In WALTEROVÁ, E. Kurikulum. Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě. Brno: 1994, s. 13.

Vrchol práva na vzdělání přechází do svobody myšlení a vědeckého bádání,⁸ což je vyjádřením nejužší podoby tohoto práva.

Dvě roviny tohoto práva judikoval Ústavní soud.⁹ První je podstata a smysl „účinného tvrdého jádra“¹⁰ tohoto práva, který plyne přímo z čl. 33 Listiny. Zákonodárce ji nesmí porušit. Druhá rovina, praktická úprava práva na vzdělání, je naopak svěřena do rukou zákonodárce a realizována formou „jednoduchého práva“ (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání, dále jen školský zákon). Musí být však v souladu s ústavním pořádkem.¹¹

Věta druhá odstavce 1, čl. 33 pak vymezuje povinnost školní docházky: „Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.“ Školní docházku přesouvá Listina do působnosti, školského zákona, článkem 41 odst. 1 Listiny. Právo na vzdělání v sobě zahrnuje také právo rovného přístupu k již existujícím a vzdělávacím institucím. Tomu odpovídá povinnost absolvovat povinné minimum vzdělávání definované právě povinnou školní docházkou, při níž souběžně se vzděláváním probíhá i výchova a socializační proces jedince.¹²

Zájmem státu na minimální socializaci a získání základních komunikačních schopností a znalostí obyvatelstva je transformován do povinné školní docházky. Do konfliktu se bude se zájmem státu dostávat ponejvíce rodina dítěte pro její případný preferovaný směr výchovy dětí náboženský či filozofický.¹³

Právo na vzdělání definované první větou čl. 33 odst. 1 Listiny je nutno chápat V těchto třech základních liniích:

- *právo na rovný a férový přístup ke vzdělání (přístup);*
- *právo na setrvání ve vzdělávacím procesu při plnění stanovených podmínek (proces);*

---

⁸ Srov. WAGNEROVÁ, cit. 2, s. 678.

⁹ „Právo na bezplatné základní a středoškolské vzdělání má nepodmíněnou povahu, či zda v této oblasti má své zákonné opodstatnění i výjimka, v daném případě uvozená vedlejší podmínkovou větou, „nestanoví-li zákon jinak“. Na tuto otázku dává jasnou odpověď především Listina základních práv a svobod, která vzhledem k článku 112 odst. 1 Ústavy ČR je součástí Ústavního pořádku České republiky a která sama v ustanovení článku 33 odst. 2 přiznává občanu jako jedno z jeho základních práv též právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách.“ Česko. Ústavní soud. Nález Ústavního soudu č. 49 [ze dne 15. února 1994]. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1994, částka 15, s. 277-288.

¹⁰ Citováno z WAGNEROVÁ, cit. 2, s. 677.

¹¹ Srov. WAGNEROVÁ, cit. 2, s. 678.

¹² Tamtéž. s. 681.

¹³ Tamtéž. s. 682.

- právo na vzdělání určitého obsahu, či v určité (minimální) kvalitě (obsah).¹⁴

Férový a rovný přístup je prakticky vyjádřen ust. § 2 odst. 1, písm. a), školského zákona (Zásady a cíle vzdělávání), kdy musí být zaručen: „*rovný přístup každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana.*“ Zákaz diskriminace v České republice stanoví článek 3 Listiny základních práv a svobod, který zaručuje základní práva a svobody všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

Pod druhou podmínkou ve vztahu k povinné školní docházce a dítěti, které ji plní je nutno spatřovat způsob její realizace. Je jím výchovně-vzdělávací proces, probíhající na základních školách.

Obsah vzdělávání určuje Rámcový vzdělávací program (§ 3 odst. 2, školského zákona). Je výchozím podkladem, v kterém se stanovuje praktický rámec vzdělávání, podle kterého je uskutečňována výuka na škole. Školský vzdělávací program pak vytváří každá dílčí škola, podle Rámcového vzdělávacího programu. V něm „může“ být obsažena participační¹⁵ snaha dětí na svém právu na vzdělání.¹⁶

Bezplatnost vzdělání je uvedena v odst. 2 čl. 33 jako: „*Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách.*“ Protože stát, má zájem na základní socializaci občanů zaručuje, že v základních a středních (veřejných) školách je vzdělávání bezplatné. Tento pojem však není možné chápat tak, že je vše zdarma. Pomůcky a učebnice pro výuku na základních školách jsou za úplatu, což ale není v rozporu s právem na vzdělání.¹⁷

---

¹⁴ Citováno z WAGNEROVÁ, cit. 2, s. 679.

¹⁵ Participace – účast, účastenství, podíl; filoz. jeden ze základních pojmů platonského učení o idejích k určení vztahu jednotlivých věcí k idejím. sociol. svazek mezi lidmi založený na citové afinitě (příbuznost, vzájemný vztah, blízkost), důležitý pro sjednocení v jedné komunitě. BUCHTELOVÁ, Růžena; CONFORTIOVÁ Helena et. al. *Akademický slovník cizích slov A-Z*. Praha: Vyd. 1, Academia nakladatelství AV ČR, 1998. s. 571.

¹⁶ Srov. PEŠTÁLOVÁ, Lenka. a kol. *Školský zákon s odborným výkladem*. vyd. 2. Třinec: Resk, 2010, s. 9.

¹⁷ „Bezplatnost vzdělání nepochybně znamená, že stát nese náklady na zřízení škol a školských zařízení, na jejich provoz a údržbu, především však nevyžaduje tzv. školné, tedy poskytování vzdělání na základním a středním stupni za úplatu. Výjimkou mohou být školy soukromé a církevní existující vedle sítě škol „státních“, které v dostatečné míře poskytují právo na vzdělání bezplatně. Stanovení

Třetí odstavce čl. 33: „Zřizovat jiné školy než státní a vyučovat na nich lze jen za podmínek stanovených zákonem; na takových školách se může vzdělání poskytovat za úplatu,“ je dopadem otevřeného vzdělávání v pluralitní společnosti. V právním demokratickém státě musí být samozřejmostí i právo volby. Jiné než nestátní školy však musí obdržet státní souhlas, aby mohli poskytovat služby se vzděláváním spojené. Stát v případě zjištění hrubých porušení lidských práv žáků, či studentů v těchto školách má povinnost zákroku. Na provoz jiných než nestátních škol stát, ale také přispívá. Financování takových škol upravuje zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením, ve znění zákona č. 562/2004 Sb.¹⁸

Poslední čtvrtý odstavce čl. 33: „Zákon stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu právo na pomoc státu,“ je diferenciací podmínek, za kterých stát na studium přispívá. Může jít o finanční pomoc v podobě prospěchových, sociálních, či jiných stipendií. Poskytování finanční podpory státu je vždy v rovině zákona. I v tomto případě však je nutné brát v potaz zákaz diskriminace.

1.3 Právo na základní vzdělání v normativech České republiky

Náš stát musí v rovině „jednoduchého práva“ svými právními nástroji (zákony, nařízení, vyhlášky, opatřeními, dokumenty doporučujícími povahy) vytvořit takové prostředí dítěti pro nabytí vzdělání, které splňuje podmínky dostupnosti, dosažitelnosti, přijatelnosti a přizpůsobitelnosti.

Systém těchto 4 A *availability*¹⁹ (dostupnost), *accessibility*²⁰ (dosažitelnost), *acceptability*²¹ (přijatelnost) a *adaptability*²² (přizpůsobitelnost), uvedla v povědomost zvláštní zpra-

---

rozsahu bezplatného poskytování učebnic, učebních textů a základních školních potřeb vládou nelze podřadit pod pojem práva na bezplatné vzdělání. Podle výkladu pojmů právo na bezplatné vzdělání, který podali navrhovatelé, by měl stát zajistit bezplatné poskytování všeho, co se školní docházkou na základní a střední školy bezprostředně souvisí, tedy např. vybavení přezůvkami, aktovkou, penálem, psacími potřebami, cvičebním úborem atd., atd. Je zřejmé, že bezplatnost vzdělání nemůže spočívat v tom, že stát ponese veškeré náklady, které občanům v souvislosti s realizací práva na vzdělání vzniknou. Stát tedy může požadovat úhradu části nákladů v souvislosti s realizací práva na vzdělání a vláda má k takovému postupu bezpochyby oprávnění. To v žádném případě nepochybně principy bezplatného vzdělání na základních a středních školách.“ Česko. Ústavní soud. Nález Ústavního soudu č. 165 [ze dne 13. června 1995]. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1995, částka 43, s. 2056-2059.

¹⁸ Srov. WAGNEROVÁ, cit. 2, s. 684-685.

¹⁹ *General Comment No. 13 (1999), The right to education*, E/C.12/1999/10, 8 December 1999, s. 3: „Availability functioning educational institutions and programmes have to be available in sufficient quantity within the jurisdiction of the State party. What they require to function depends upon numerous factors, including the developmental context within which they operate; for example, all institutions and programmes are likely to require buildings or other protection from the elements, sanitation facilities for both sexes, safe drinking water, trained teachers receiving domestically competitive salaries, teaching materials, and so on; while some will also require facilities such as a library, computer facilities and information technology.“

²⁰ Citováno z *General Comment No. 13 (1999)*, cit. 31, s. 2-3. „Accessibility - educational institutions and programmes have to be accessible to everyone, without discrimination, within the jurisdiction of the State party. Accessibility has three overlapping dimensions; non-discrimination - education must be accessible to all, especially the most vulnerable groups, in law and fact, without discrimination on any of the prohibited grounds (see paras. 31-37 on non-discrimination); physical accessibility - education has to be within safe physical reach, either by attendance at some reasonably convenient geographic location (e.g. a neighbourhood school) or via modern

vodajka pro právo na vzdělání jmenovaná Komisí OSN pro lidská práva Katarina Tomaševski.²³ Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva,²⁴ při OSN, v komentáři k právu na vzdělání, ze dne 8. prosince 1999, pak tento model dále rozpracovává na mezinárodní úrovni. Smluvní strany jsou povinny Výboru jako kontrolnímu orgánu předkládat zprávy z hlediska dosažené úrovně v těchto pilířích.

Základní normou pro vzdělávání je zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Ten stanoví podmínky, za kterých se výchovně-vzdělávací proces uskutečňuje. Vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost vykonávající státní správu a samosprávu ve školství. Zákon je koncipován z širšího pohledu na celoživotní učení s prostupností počátečního vzdělávání se vzdáváním celoživotním.²⁵

Zmíněnou podmínku dosažitelnosti, která je složena ze tří dílčích požadavků zákazu diskriminace, fyzické dostupnosti a ekonomické dostupnosti, zákon konkretizuje ve svém úvodu. V zásadách pro vzdělání jsou dvě z nich zakotveny, zákaz diskriminace a ekonomická dostupnost. Pro to aby byla naplněna dostupnost je nutné, realizovat vzdělávání na základě:

- rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana;
- bezplatného základního a středního vzdělávání státních občanů České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ve školách, které zřizuje stát, kraj, obec nebo svazek obcí.

---

technology (e.g. access to a "distance learning" programme); economic accessibility - education has to be affordable to all. This dimension of accessibility is subject to the differential wording of article 13 (2) in relation to primary, secondary and higher education: whereas primary education shall be available "free to all", States parties are required to progressively introduce free secondary and higher education.

²¹Citováno z *General Comment No. 13 (1999)*, cit. 31, s. 3. „Acceptability - the form and substance of education, including curricula and teaching methods, have to be acceptable (e. g. relevant, culturally appropriate and of good quality) to students and, in appropriate cases, parents; this is subject to the educational objectives required by article 13 (1) and such minimum educational standards as may be approved by the State (see art. 13 (3) and (4)).“

²²Citováno z *General Comment No. 13 (1999)*, cit. 31, s. 3. „Adaptability - education has to be flexible so it can adapt to the needs of changing societies and communities and respond to the needs of students within their diverse social and cultural settings.

²³Žila v letech 1953 – 2006, od roku 1998 – 2004 zvláštní zpravodajkou OSN. Její kniha *Human rights obligations in education. The 4-A Scheme*, vydaná v roce 2006 je podkladem pro ověřování a implementaci práva na vzdělání v praxi.

²⁴Committee on Economic, Social and Cultural Rights. *General comment no. 13. The right to education*. E/C.12/1999/10, 8 December 1999.

²⁵Srov. PEŠTÁLOVÁ, cit. 16, s. 4-5.

Bezplatnost základního a středního vzdělání je garantována pouze u škol, které jsou zřizovány státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí. Jsou to veřejné školy. Zákon totiž připouští úplatu za vzdělání.²⁶ Jde však o školy a školská zařízení, které nejsou zřízeny těmito subjekty. Je zde tedy určitá disproporcionalita v tomto ohledu k tomuto požadavku. Ta však koliduje s právem na svobodné podnikání a možnosti volby.

Požadavek fyzické dostupnosti je možné vysledovat v zákoně u odkazu na odpovědnost zřizujícího subjektu (kraj, obec) ve vztahu k působnosti těchto územních samosprávných celků ve školství. Zákon ukládá při zajišťování vzdělávání a školských služeb, zejména při zřizování a zrušování škol a školských zařízení obci, kraji povinnost:

- souladu rozvoje vzdělávání a školských služeb se zájmy občanů obce a kraje, s potřebami trhu práce, s demografickým vývojem a rozvojem svého území;
- dostupnost vzdělávání a školských služeb podle místních podmínek.

Výkladem lze dovést potřebnou fyzickou dostupnost, leč tato aby byla naplněna, je podmínována dalšími podmínkami s ohledem na uvedené významné teritoriální ukazatele, které tak hrají podstatnou roli při jejím naplnění.

Školní zákon odkazuje i na další normativy veřejného a soukromého práva. V aplikační praxi zákon upřesňují právní předpisy různé právní síly, jimiž jsou nařízení vlády, vyhlášky, směrnice, opatření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, smlouvy a výkladová stanoviska. Všechny nelze uvádět, protože jejich seznam by byl rozsáhlý. To dokazuje jak je problematika vzdělávání složitým odvětvím, prostupujícím i do dalších sfér spojených s fungováním společnosti. Přehledný a systematický seznam těchto normativů lze najít na <http://www.msmt.cz> v sekci legislativa.

V souvislosti se základním vzděláním považují za vhodné zmínit jiné podstatné dvě normy. Je jím zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů a vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky.

Specifickými právními dokumenty přesahující hranice státu je judikatura Evropského soudu pro lidská práva, který je orgánem Rady Evropy. Jeho sídlo je ve francouzském Štrasburku. Soud řeší na mezinárodní úrovni porušení Úmluvy o ochraně lidských práv

---

²⁶ Školský zákon § 123.

a základních svobod.²⁷ V ČR byla Úmluva vyhlášena Sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb. Pro Českou republiku mají rozhodnutí soudu závazující charakter.

1.4 Strategické dokumenty ovlivňující právo na vzdělávání

Důležitým dokumentem již však ne obvyklé právní stavby naznačující východiska pro celou vzdělávací soustavu a její budoucnost je Národní program rozvoje vzdělávání v České republice tzv. Bílá kniha z roku 2001. Vydavatelem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Bílá kniha byla vydaná v roce 2001, tedy před účinností školského zákona (1. 1. 2005).

Česká Bílá kniha je pojata jako: „*Systémový projekt, formulující myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu. Má se stát závazným základem, z něhož budou vycházet konkrétní realizační plány rezortu, s přesahem do širší sféry vzdělávání, jak je předpokládají zákony o školství a vládní strategické plánování sociálně ekonomického rozvoje. Zároveň je však česká Bílá kniha otevřeným dokumentem, který by měl být v pravidelných intervalech kriticky zkoumán a v souladu se změnami společenské situace revidován a obnovován.*“²⁸

Může suplovat Bílá kniha Národní program vzdělávání? Ten měl být vytvořen v souladu se zákonem a § 3 odst. 1.²⁹ Do současné doby však tento interní předpis poměrně zásadního charakteru není vydán. Jeho zpracovatelem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Spolupodílet se na něm mají též odborníci z vědy, praxe, s ústředními odborovými orgány, organizacemi zaměstnavatelů s celostátní působností a kraji. Vláda České republiky předkládá poté tento politický dokument Poslanecké sněmovně a Senátu Parlamentu ke schválení. Výklad zákona o něm hovoří v podmiňovacím způsobu (měl by stát, měl by rozpracovávat). Jeho úkolem má být čelní postavení v hierarchii vzdělávacích programů.

---

²⁷ Text Úmluvy je dostupný na portálu České advokátní komory z <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=745>.

²⁸ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. I, Východiska a předpoklady rozvoje vzdělávací soustavy, s. 11-34. Dostupný také z WWW: <http://www.msmt.cz/files/pdf/BilaKniha.pdf>.

²⁹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „ministerstvo“) zpracovává Národní program vzdělávání, projednává jej s vybranými odborníky z vědy a praxe, s příslušnými ústředními odborovými orgány, příslušnými organizacemi zaměstnavatelů s celostátní působností a s kraji a předkládá jej vládě k projednání. Vláda předkládá Národní program vzdělávání Poslanecké sněmovně a Senátu Parlamentu ke schválení. Národní program vzdělávání rozpracovává cíle vzdělávání stanovené tímto zákonem a vymezuje hlavní oblasti vzdělávání, obsahy vzdělávání a prostředky, které jsou nezbytné k dosahování těchto cílů. Národní program vzdělávání ministerstvo zveřejňuje vždy způsobem umožňujícím dálkový přístup.

Měl by rozpracovávat více cíle, vymezit oblasti i obsah vzdělávání a prostředky k dosažení cílů podle školského zákona. Rámcové vzdělávací programy a Školní vzdělávací programy pak na něj mají volně navazovat.

Dal by se z této nečinnosti dovozovat postoj vládnoucích představitelů státu ke vzdělání? Je tímto jednáním pak právo dítěte na vzdělání ohrožováno? Není ohrožena podmínka dosažitelnosti a přijatelnosti práva na vzdělání?

Poskytovat vzdělávání je podle zákona veřejnou službou. Je jednání moci zákonodárné v souladu s právem na vzdělání? Není ovlivněna kvalita vzdělávání? Jak je naplněna podmínka přizpůsobivosti, pro kterou je zásadním kritériem flexibilita celé vzdělávací soustavy s ohledem na vývoj potřeb společnosti a individuality dítěte pocházejícího z konkrétního sociálního prostředí?

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2011 vydává také nový Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky. A to v souladu s ust. § 9, 11 a § 185 odst. 4, školského zákona. Z toho je zřejmé, že nenahrazuje dokument uvedený v § 3 odst. 1, byť by se zdál obsahově podobný. Autorem Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky je ministerstvo. Vláda ČR jej předkládá Poslanecké sněmovně a Senátu Parlamentu k projednání. Obdobný dokument je předkládán ministerstvu k vyjádření i na krajské úrovni. Tyto dokumenty jsou významným nástrojem řízení vzdělávací soustavy, avšak východiskem pro ně má být zmiňovaný Národní program vzdělávání, který, jak bylo konstatováno shora, stále není zpracován.

1.5 Práva dětí a zákonných zástupců ve výchovně-vzdělávacím procesu

Práva žáků, studentů, zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků jsou zakotvena v ust. § 21 školského zákona a děti mají právo na:

- vzdělání a školské služby podle tohoto zákona;
- na informace o průběhu a výsledcích svého vzdělání;
- volit a být voleni do školské rady, jsou-li zletilí;
- zakládat v rámci školy samosprávné orgány žáků a studentů, volit a být do nich voleni, pracovat v nich a jejich prostřednictvím se obracet na ředitele školy s tím,

že ředitel školy je povinen se stanovisky a vyjádřeními těchto samosprávných orgánů zabývat.³⁰

Výbor pro práva dítěte OSN,³¹ ve svém komentáři k právu dítěte být vyslechnut (slyšen), ze dne 20. července 2009, přisuzuje účasti dětí na rozhodovacím procesu vážnost. Účasti by mělo být dosaženo mimo jiné žákovskými, studentskými orgány (třídy, školních rad), čímž mohou děti svobodně vyjadřovat své názory na vývoj a realizaci výchovně-vzdělávacího procesu, včetně chování ve škole, v které se vzdělávají. Tato práva musí být zakotvena v právních předpisech, než se spoléhat na dobrou vůli škol.

Výbor doporučuje, aby účastnické státy přijaly opatření, díky kterým by děti mohly vyjádřit své názory. Patřičná váha má být pak věnována otázkám výuky a učení, musí zohledňovat podmínky života a vyhlídky dětí, proto mají školy zohledňovat názory dětí a jejich rodičů na výuku v plánech učebních osnov a školních programech, výchovy k lidským právům se zaměřením na pozitivní motivaci a chování dětí.³²

Dalšími právy jsou:

- Vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí jejich vzdělávání, přičemž jejich vyjádřením musí být věnována pozornost odpovídající jejich věku a stupni vývoje.

Poměrně ostrou kritikou konstatuje Výbor jak stav práva dítěte na vyjádření názoru na výchovně-vzdělávací proces, tak i nakládání s takovým názorem dítěte. Uvádí případy autoritářství, diskriminace, neúcty, které charakterizují prostředí v mnoha třídách a školách.³³

---

³⁰ *General Comment No. 13 (2009), The right of the child to be heard*, CRC/C/GC/12, 20 July 2009, s. 25: „Steady participation of children in decision-making processes should be achieved through, inter alia, class councils, student councils and student representation on school boards and committees, where they can freely express their views on the development and implementation of school policies and codes of behaviour. These rights need to be enshrined in legislation, rather than relying on the goodwill of authorities, schools and head teachers to implement them.“

³¹ *Committee on the rights of the child. General Comment No. 13 (2009), The right of the child to be heard*, CRC/C/GC/12, 20 July 2009.

³² Citováno z *General Comment No. 13 (2009)*, cit. 42, s. 24 - 25. „The Committee recommends that States parties take action to build opportunities for children to express their views and for those views to be given due weight with regard to the following issues. In all educational environments, including educational programmes in the early years, the active role of children in a participatory learning environment should be promoted.³² Teaching and learning must take into account life conditions and prospects of the children. For this reason, education authorities have to include children's and their parents' views in the planning of curricula and school programmes. Human rights education can shape the motivations and behaviours of children only when human rights are practised in the institutions in which the child learns, plays and lives together with other children and adults.³² In particular, the child's right to be heard is under critical scrutiny by children in these institutions, where children can observe, whether in fact due weight is given to their views as declared in the Convention.“

³³ Citováno z *General Comment No. 13 (2009)*, cit. 42, s. 24. „Respect for right of the child to be heard within education is fundamental to the realization of the right to education. The Committee notes with concern continuing authoritarianism, discrimination, disrespect and violence which characterize the reality of many schools and classrooms. Such environments are not conducive to the expression of children's views and the due weight to be given these views.“

Posledním právem je pak právo:

- Na informace a poradenskou pomoc školy nebo školského poradenského zařízení v záležitostech týkajících se vzdělávání podle tohoto zákona.

Tyto práva mají vyjma práv uvedených v bodu prvním a čtvrtém také zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků. V případě již zletilých žáků, mají právo na informace o průběhu a výsledcích vzdělávání podle bodu druhého jejich rodiče, případně osoby, které mají vůči zletilým žákům a studentům vyživovací povinnost. Přitom pojem zákonného zástupce je pro účely školského zákona širší, než je definován a užíván v zákoně o rodině.

1.6 Povinnosti dětí a zákonných zástupců ve výchovně-vzdělávacím procesu

Opakovaně bylo zmíněno, že právům korespondují povinnosti. Povinnosti žáků, studentů a zákonných zástupců dětí i nezletilých žáků jsou školním zákonem vymezeny v ust. § 22. Jsou to povinnosti, přispívající k řádnému průběhu vzdělávání a tedy i k nabytí práva na vzdělání. K žákům a studentům směřují následující povinnosti:

- řádně docházet do školy nebo školského zařízení a řádně se vzdělávat;
- dodržovat školní a vnitřní řád a předpisy a pokyny školy a školského zařízení k ochraně zdraví a bezpečnosti, s nimiž byli seznámeni;
- plnit pokyny pedagogických pracovníků škol a školských zařízení vydané v souladu s právními předpisy a školním nebo vnitřním řádem.

Zletilých žáků a studentů se týká především povinnost:

- informovat školu a školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích nebo jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání;
- dokládat důvody své nepřítomnosti ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem;
- oznamovat škole a školskému zařízení údaje podle § 28 odst. 2 a 3 a další údaje, které jsou podstatné pro průběh vzdělávání nebo bezpečnost žáka a studenta, a změny v těchto údajích.

Zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků jsou povinni:

- zajistit, aby dítě a žák docházel řádně do školy nebo školského zařízení;

- na vyzvání ředitele školy nebo školského zařízení se osobně zúčastnit projednání závažných otázek týkajících se vzdělávání dítěte nebo žáka;
- informovat školu a školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích dítěte nebo žáka nebo jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání;
- dokládat důvody nepřítomnosti dítěte a žáka ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem;
- oznamovat škole a školskému zařízení údaje podle § 28 odst. 2 a 3 a další údaje, které jsou podstatné pro průběh vzdělávání nebo bezpečnost dítěte a žáka, a změny v těchto údajích.

Na půdě školy upravuje podrobnosti k výkonu práv a povinností dětí, žáků, studentů a zákonných zástupců školní řád. Ten vydává ředitel příslušné školy. Ve školském zařízení je to vnitřní řád vydaný ředitelem školského zařízení. Tyto interní praktické normy obsahují i podrobnosti a pravidla vzájemných vztahů s pedagogickými pracovníky (§ 30 školského zákona). Dále je předmětem regulace:

- provoz a vnitřní režim školy nebo školského zařízení;
- podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků nebo studentů a jejich ochrany před sociálně patologickými jevy a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí;
- podmínky zacházení s majetkem školy nebo školského zařízení ze strany dětí, žáků a studentů.

Nedílnou součástí školního řádu je systém pravidel hodnocení výsledků pro vzdělávání žáků a studentů. Školní řád, nebo vnitřní řád školského zařízení zveřejňuje ředitel na přístupném místě ve škole, školském zařízení, prokazatelně s ním seznamuje zaměstnance, žáky a studenty školy nebo školského zařízení a informuje o jeho vydání a obsahu zákonné zástupce nezletilých dětí a žáků.

2 VZDĚLÁVÁNÍ A VÝCHOVA DĚTÍ - PODSTATNÉ VLIVY SOCIALIZACE

2.1 Dítě jako edukant

Pojem dítě je nesnadné jednoznačně definovat. Unifikovaný termín dítě k pojmenování nedospělého užívá mnoho dokumentů. O přesnou věkovou kategorizaci ve smyslu mnohých normativů vážících se na práva dítěte jde v mém případě až druhotně. Pracuji s pojmem dítě v obecné rovině především pak v kontextu s jeho základním vzděláváním. Je však nutné je mít na zřeteli.

Jedním z předpokladů k zahájení povinné školní docházky je totiž dosažení příslušného věku.³⁴ Pro účel práce je pro pojem dítě, však jednoznačně dané přesné věkové rozpětí, stanovené zákonem. K rozmezí věku dítěte školou povinného a jeho stanovení v zákoně dospěl náš právní řád vývojem vzdělávací soustavy.

V obecné rovině je dítě potomkem svých rodičů. Jedinec lidského pokolení. Přichází na svět vybaveno pouze zděděnými předpoklady po svých rodičích. Postupem času se během svého tělesného a duševního vývoje z tohoto jedince stává osobnost, kterou se nerodí, ale vzniká během svého života v průběhu procesu jménem socializace.³⁵

Pro pedagogiku je zásadní právě proces psychického vývoje člověka. S ohledem na pedagogovi znalosti a zkušenosti během edukačního procesu týkajících se změn lidské psychiky, lze poté proces vzdělávání uzpůsobit tak, aby byl maximálně efektivní.

Změny v lidské psychice provází člověka od narození do smrti, stejně tak proces celoživotního učení. Tomuto vývoji po obou zmíněných liniích říkáme ontogeneze, která je předmětem zkoumání odvětví zvaného vývojová psychologie.

Během lidského života prochází vývoj psychiky člověka několika stádii: prenatální období, rané dětství, předškolní věk, školní věk, adolescence, dospělost, stáří. Právě období školního věku je velmi důležitým stádiem pro vývoj zdravé osobnosti. Školní věk ještě dělíme na mladší školní věk a starší školní věk. Názorová pluralita, užívání specifického pojmosloví a typologie v rámci celosvětově uznávaných osobností vývojové psychologie dokazuje

---

³⁴ KOHOUTEK, Rudolf. *Vývojová psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2003, s. 41.

³⁵ Srov. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. vyd. 1. Praha: Portá, 2008, s. 61-62.

nejednoduchost kategorizace věkového rozpětí tohoto rozhodného období jedince. Je však nesporné, že předmětem diskusí je jedinec - dítě.

Ten je záměrně, cíleně a systematicky vlivem školy ovlivňován s cílem ne jenom ho něčemu naučit – vzdělat, ale řádně jej i vychovat. Tím ho tak připravit na jeho budoucí život. Škola dítě vybavuje tzv. klíčovými kompetencemi. Otázka vlivu na dítě a některých jeho činitelů v souvislosti se základní povinnou školní docházkou bude ještě zmíněna.

Dětství bývá vymezováno dobou od narození do přibližně patnácti let. Je považováno za podstatnou etapu jedince, v které se rozhoduje o celé osobnosti. Jsou zde budovány základy života jedince. Dětství dítěte je ovlivněno kvalitou prostředí a společnosti, v kterém se odehrává. Společensky nyní dítě nezaujímá pevné místo, avšak vztah ke společnosti je u něj formován právě vlivy rodiny, školy, vrstevnickým kolektivem atd. Socializace dětství vrcholí ukončením základní povinné školní docházky. Následuje zásadní rozhodování o další profesní dráze a o životních vyhlídkách. Z právního hlediska je socializační proces dovršen nabytím občanského průkazu.³⁶

Z hlediska věku dítěte školou povinného je jím jedinec od ukončeného 6 roku do jeho 15 maximálně 17 let.³⁷ V tomto věkovém rozpětí je realizována povinná školní docházka dítěte. To je zákonné vymezení pojmu dítě na, které se vztahuje povinná školní docházka. Začátek věkového rozpětí je podstatným, ne však jediným kritériem v řízení o přijetí dítěte ke vzdělávání. Další podmínky k přijetí mimo jiné i patřičnou tělesnou a duševní vyspělost vymezuje § 36 odst. 3, školského zákona.

2.2 Právní pojem „dítě“

Z pohledu vnitrostátního práva se dítětem rozumí jedinec mladší 18 let, pokud zletilosti nenabyl dříve. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství.³⁸ Naše právní úprava zná však i pojem ještě nenarozeného dítěte, latinsky *nasciturus*. V překladu, ten kdo se má narodit. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve svém usta-

---

³⁶ Tamtéž, s. 62.

³⁷ Ust. § 36 odst. 1, z. č. 561/2004 Sb., školský zákon stanoví, že školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku. Nově se však stanoví, že povinnost školní docházky končí koncem školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku, přestože z jakýchkoliv důvodů neabsolvoval celých devět školních roků školní docházky.

³⁸ Ust. § 8 odst. 2, z. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, věta druhá. FIALA, Josef; KINDL Milan. et. al. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009.

novení § 7 odst. 1 říká že: „Způsobilost mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé.“

Způsobilostí k právům a povinnostem rozumíme způsobilost mít práva a povinnosti. Kdo má tuto způsobilost, je subjektem práva. Proto o ní hovoříme také jako o právní subjektivitě. Občanský zákoník stanoví, že právní subjektivita fyzické osoby vzniká jejím narozením. V právním státě je nemyslitelné, aby člověku byla upírána právní subjektivita. Každý člověk je proto subjektem práva od svého narození až do své smrti a v této způsobilosti nemůže být omezen, nemůže jí být zbaven a nesmí se jí ani vzdát.³⁹ Omezen může být pouze ve způsobilosti k právním úkonům a to částečně, nebo v plném rozsahu. O takovém omezení pak rozhoduje soud.

Právu na základní vzdělání koresponduje povinnost školní docházky. Přesně vymezené věkové období základního vzdělání, tedy od 6 do 15-17 let, jež je stanovené zákonem, je faktickým důsledkem vyplývajícím z tohoto práva. Právo je směřováno k dítěti. V tomto období není však dítě z hlediska např. trestního práva za své jednání trestně odpovědné. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže, užívá název mládež⁴⁰ k označení dítěte (jedinec od 0 roků – až 18 let). V terminologii tohoto zákona by bylo na místě tedy užívat místo pojmu dítě spíše obecněji mládež. Pedagogika však pro svou potřebu dogmaticky nepotřebuje rozlišovat oba výrazy, nýbrž s nimi pracuje a za oběma vidí jedince nedospělého. Povědomost lidí ve společnosti při vyslovení obou slov je taktéž dávána do souvislostí takřka totožných.

Právo používá pro označení dítěte výraz nezletilý. Zletilým se jedinec stává, jakmile dosáhne věku 18 let. Až na uvedenou výjimku stanovenou v zákoně, kdy se zletilosti dosahuje dříve. Nezletilí přitom mají omezenou způsobilost k právním úkonům a mohou konat jen takové, které jsou přiměřené jejich rozumové a volní vyspělosti i odpovídající k jejich věku.

Nový zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník účinný od 1. 1. 2014, pokud účinnost nebude zákonodárci odložena (zatím se tak nestalo), hranici zletilosti nemění. Rozšiřuje však její nabytí kromě uzavření manželství o možnost přiznání svéprávnosti. Tu bude po návrhu plně nesvéprávného nezletilého přiznávat soud, pakliže nezletilý dosáhne věku 16 let. Musí

---

³⁹Tamtéž.

⁴⁰Podle z. č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a jeho ustanovení § 2 písm. b) se mládeží rozumí děti mladší patnácti let a mladiství.

však být prokázána jeho schopnost sám se živit, obstarat si své záležitosti a souhlas k přiznání svéprávnosti musí být též udělen zákonným zástupcem. Soud může také návrhu vyhovět, je-li to z vážných důvodů a v zájmu nezletilého. Za určitých okolností může tedy např. dojít k situaci, kdy povinnou školní docházku bude plnit již svéprávný občan. Budou to však pravděpodobně výjimky plynoucí z tíživých životních situací a prožitých náhlých, nepředvídatelných traumat.

Úmluva o právech dítěte definuje ve svém článku 1 dítě jako: „*Každou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“⁴¹ Podobnost právní definice dítěte podle Úmluvy s již uvedeným výkladem pojmu podle občanského zákoníku je zřejmá. Úmluva odkazuje na právní řád dané země. Odvětví práva veřejného, sociálně-právní ochrana dětí se poskytuje všem dětem mladším 18 let. Výkladem lze dovodit, že dítě je tedy jedinec, který tohoto věku nedosáhl.

Zákon č. 359/2000 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí⁴² pro svůj účel definuje dítě jako nezletilou osobu (§ 2 odst. 1). Odkazuje se však na Úmluvu a občanský zákoník.

2.3 Dítě školou povinné

Zahájení školní docházky je pro dítě vážným předělem v jeho životě. Musí se adaptovat na svou novou sociální roli⁴³ školáka. Končí jeho bezstarostné hraní, protože nyní musí ukázněně pracovat. Musí se soustředit a vyvíjet úsilí ke splnění zadaných úkolů, přestože pro něj některé nebudou podnětnými a zábavné.

Omezuje se volnost jeho pohybu, v rámci plnění úkolů zažívá časový stres, vyžaduje se po něm soustředění, aktivita.⁴⁴ Setkává se s novými situacemi, požadavky, příkazy i doporučeními od pro něj cizích lidí. Z povahy základního vzdělávání se jedná o systém přímého donucení každého dítěte, které ho prodělává.⁴⁵

Ze slov klasika české pedagogiky Komenského: „*Na dobrém počátku všechno záleží,*“ je jasně zřejmý apel na všechny, kteří výchovně vzdělávací proces na dítěti realizují, aby činili profesně i soukromně v duchu nejlepšího zájmu dítěte. Přestože si to pravděpodobně

---

⁴¹DĚDEČKOVÁ, Jiřina; HEJLOVÁ, Hana et. al. *Dětská práva. Dokumenty a informační materiály o ochraně dětí.* vyd. 1. Praha: Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV, 1991. s. 11.

⁴²NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář.* 3 aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2007. s. 21.

⁴³Roli lze definovat jako soubor normativně vymezeného, v této pozici očekávaného, dovoleného i vyžadovaného chování. Citováno z VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy Psychologie.* Karlova Univerzita Praha. vyd. 1: Karolinum, 2005, s. 320.

⁴⁴Srov. KOHOUTEK, cit. 34, s. 41.

⁴⁵Srov. KOŘÍNEK, Miroslav. *Didaktika základní školy.* vyd. 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 26.

uvědomuje jen málo z těchto zainteresovaných lidí, svým jednáním tak v běhu části života dítěte realizují a přímo ovlivňují státem garantované právo na základní vzdělání.

Také rodiče dítěte a případní sourozenci pociťují zásadní změnu. Každé dítě je však jedinečné, takže i změny v nejmenší sociální skupině⁴⁶ jsou specifické. Do zaběhlých zvyklostí všech členů rodiny přináší alespoň zpočátku školák prvky zmatku, nových povinností, odříkání a starostí.

Jsou to ale i pozitivní změny. Vždyť například radost z úspěchu dosaženého za pomoci všech, slovní ocenění edukanta a projevené pozitivní emoce nad jeho prvními školními úspěchy, jsou zážitky posilující jeho sebevědomí a vyvolávající v něm dobrý pocit za vynaloženou snahu.

Je na všech jeho nejbližších, jakým způsobem se s touto změnou vyrovnají, a jak dítěti umožní své právo na vzdělání efektivně využít a nastartovat. K otázce rodinné výchovy, která je velmi podstatnou v rámci realizace práva na vzdělání, se ještě v práci vrátím.

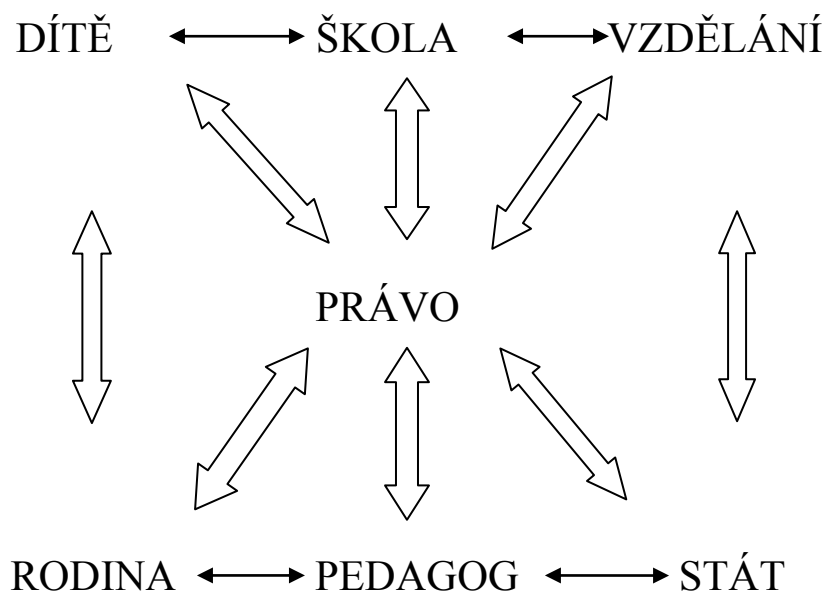
Samo dítě školou povinné si jistě v prvopočátku po zahájení povinné školní docházky, až na výjimky typu dětí mimořádně nadaných, své právo na vzdělání neuvědomuje. V průběhu vzdělávacího procesu na základní škole, zejména v době kdy se povinná školní docházka dostává k závěru, by už dítě mělo znát základní právní pojmy a mít základy právního vědomí. Mělo by být orientované v systému společnosti, dostatečně vybaveno a schopno interakce s jinými lidmi v rámci příslušných sociálních vztahů. Samo by si své právo mělo uvědomovat podle svých schopností, o kterých musí mít již také povědomí a vlastní úsudek.

Dítě musí samo chtít své právo realizovat tím nejvhodnějším způsobem, čímž je následné studium adekvátní střední školy. Proto je důležitá participační snaha dítěte ve smyslu uplatnění jeho práva na vzdělání. Obecně začíná výchova k participaci u dětských samospráv. Ty dávají možnost učit se demokracii a rozhodování o společných záležitostech týkající se řízení školy. Otázkou je, jak tohoto chtění, během poskytovaného základního vzdělání u dětí, dosáhnout. Rozhodně nepostačí jen mentorovat a apelovat na jejich budou-

---

⁴⁶ „Sociální skupina je základní společenskou jednotkou, organizovaným systémem, v němž jsou vztahy mezi členy strukturovány podle určitých pravidel.“ Citováno z VÁGNEROVÁ, cit. 43. s. 308.

cí úspěšný či zmařený život. Především je nutné v nich vzbudit zájem o tuto činnost.

Obr. 1 Schéma základních činitelů výchovně-vzdělávacího procesu

Obrázek znázorňuje základní atributy v průběhu realizace práva na vzdělání každého dítěte. Vzájemnou jejich souvztažnost při pohledu na schéma nelze přehlédnout. Propojenost, logickou vazbu mezi atributy ve všech směrech i v náhodných kombinacích atributů dokazuje fakt, že právo, obecně mající regulující charakter, je i v kurikulárním procesu jakýmsi pojivem, či obrazně řečeno základním stavebním kamenem. Vymezuje všechny uvedené oblasti, které i reguluje.

Lze samozřejmě diskutovat o různém schematickém znázornění těchto základních elementů. To však pouze v úhlu jiného pohledu na věc a s ohledem na osobní dílčí chápání dané problematiky tvůrce práce. Schéma naznačuje obsah spisu a jeho vzájemnou vnitřní provázanost v kontextu sociálně-pedagogickém, byť by se mohlo na první pohled zdát, že se jedná o téma převážně právní. Právo je pro účel práce jakousi kontinuální linií. Uchopení tématu však ze strany (sociálně-pedagogické) je stěžejní pro splnění cíle práce.

2.4 Vzdělávání a vzdělání dva základní pojmy kurikulárního procesu

Školský zákon v ust. § 1 zavádí legislativní zkratku „vzdělávání“ pod kterou subsumuje pojmy vzdělávání a výchovu v kurikulárním procesu.⁴⁷ Jinak také ve výchovně-vzdělávacím procesu. Vzdělávání autorčin výklad odlišuje od vzdělání, které považuje za úspěšné zakončení vzdělávacího procesu. Vzdělání je oproti tomu charakterizováno literaturou jako: „...*system vědomostí, dovedností a návyků, postojů, přesvědčení a určité úrovně poznávacích sil osobnosti, odpovídající potřebám společnosti a umožňující optimální utváření osobnosti.*“⁴⁸

Vzdělávání v pedagogické teorii odpovídá: „...*procesu záměrného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj., typicky realizovaný prostřednictvím školního vyučování.*“⁴⁹ Problém vzniká v souvztáznosti pojmů výchova a vzdělávání, kterou praxe výchovně-vzdělávacího procesu toliko nevnímá, protože oba pojmy považuje za nemyslitelné oddělovat.

Každý pedagog totiž svým profesním výkonem během vzdělávání zároveň i vychovává. Jeho chování je jedním z užívaných nástrojů. Propojenost těchto dvou pojmů lze dokladovat na označení tohoto dění, již několikrát zmíněného výchovně-vzdělávacího procesu.

Z hlediska teoretického pak jde o dva různé pojmy. Jejich výklad v odborných kruzích je různorodý. Vzdělávání je tak v pedagogice logicky používáno ve spojení s pojmem výchova, avšak významově mají oba jiný obsah. Teorií vzdělávání, vyučování a objasňování podstaty výchovně-vzdělávacího procesu, jakož i organizaci vyučování se zabývá pedagogická disciplína s názvem didaktika. Na rozdíl od teorie výchovy, která zkoumá a objasňuje výchovné jevy, prostředí dětského kolektivu, mimoškolní prostředí i kooperaci školy s rodinou. Teorie výchovy je spíše akademičtější proti praktičtější didaktice.

Rozdílnost mezi pojmy vzdělávání a vzdělání by se dala charakterizovat i abstraktností. Zatímco vzdělání je z hlediska smyslů člověka abstraktní, vzdělávání je činnost, která přímo ovlivňuje jedince na cestě k dosažení určitého stupně vzdělání. Je daleko více konkrétnější. Má provázanost s kognitivními procesy jedince, které jako takové a plně funkční, jsou další podmínkou pro úspěšné vzdělávání.

---

⁴⁷ PEŠTÁLOVÁ, Lenka. et. al. *Školský zákon s odborným výkladem*. vyd. 2. Třinec: Resk, 2010, s. 5.

⁴⁸ Citováno z MAZÁNKOVÁ, Libuše. *Základy Didaktiky*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2006, s. 5. In MAŇÁK, J. *Alternativní metody a postupy*. Masarykova univerzita: Brno, 1997.

⁴⁹ PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru*. vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 15.

Jestliže byla zmíněna složka kognitivní, nelze nezpomenout ještě působící složky emotivní a konativní. Specifikum ve vzdělávání pro jedince z nějakého důvodu hendikepované v samotném procesu vzdělávání je systém speciální pedagogiky. Ta jako svébytné odvětví pedagogiky akceptuje též zásady, cíle vzdělávání, avšak zohledňuje vzdělávací potřeby jedince speciálními výukovými metodami, pomůckami i prostředím v kterém se vzdělává.

V současné době je trend takové znevýhodněné děti integrovat, než je segregovat z dětských kolektivů. S tímto jsou v praxi výchovně-vzdělávacího procesu spojená četná úskalí. A to nejen materiálního charakteru.

Opačná snaha, tedy segregace takových dětí, by byla totiž v rozporu se zásadou rovného přístupu ke vzdělání, což je možno považovat za diskriminaci. Výskyt postižených jedinců ve společnosti však existuje a společnost na to musí reagovat. Negativní reakce na tyto lidi ze strany některých ostatních občanů, jen dokazují nedostatek jejich vlastního altruismu a prosociálního jednání. Exkluze je považována za jedno z největších nebezpečí současné lidské společnosti.⁵⁰

Nabyté vzdělání lze u dítěte prokázat „změřit“ pouze přezkoušením jeho vědomostí. V odborných kruzích je vedena poměrně bouřlivá debata týkající se plošného testování žáků základních škol a to s ohledem na kriteria, které má případně zohledňovat. Výsledkem dosaženého vzdělání jedince je ale i jeho socio-kulturní úroveň, tedy to jak se začlení ve společnosti. Dítě se jí projevuje navenek. Měla by pro tento ohled platit úměra, že čím vyšší vzdělání, tím kulturnější projevy jedince. Vzdělání je, jak už bylo uvedeno, pomyslně na konci tohoto výchovně-vzdělávacího procesu.

Vzdělávání jako termínu je užíváno ve školské legislativě, administrativě, médiích, politických, ekonomických a sociálních záležitostech. Nekoresponduje však s pojmem edukace. Naznačuje, že jde o specifickou formu edukace, která je institucionalizovaná, zpravidla dlouhodobá, realizují ji odborní edukátoři. Je obvykle vymezená legislativně co do produktu tak i do průběhu. Naproti tomu pojem edukačního procesu – zkráceně edukace lze vysvětlit jako takovou činnost lidí, při níž se nějaký subjekt učí a edukátor, či technické zařízení mu učení zprostředkovává.⁵¹ Vzdělávání směřuje primárně k rozvoji jedincových vědo-

---

⁵⁰ KRAUS, Blahoslav. Sociální pedagogika II. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007, s. 38. In HELUZ, Z. Odkázanost člověka na edukaci – aktualizující se téma pedagogické zodpovědnosti. *Pedagogika* 2002, roč. 51, č. 1, s. 2, I.

⁵¹ Viz. též PRŮCHA, cit. 49, s. 16.

mostí, dovedností, schopností a návyků. Související pojmy jsou pak vzdělanost, vzdělávacelnost a vzdělání.

Odlišnosti obou pojmů a výkladové rezervy jsou dány užíváním všeobecných pojmů v ústavněprávní normě, shodně jako u pojmu „Každý.“ S poukazem na hierarchii a sílu právních norem v našem právním řádu není možné vytýkat terminologické nedostatky. Pro potřebu a realizaci práva dítěte na základní vzdělání v praxi, koliduje výraz vzdělání s přílehavějším výrazem vzdělávání.

2.5 Výchova - podklad pro vzdělávání

Základní klasickou pedagogickou kategorií je však pojem výchova. Ta spolu s prostředím působí na rozvoj jedince v celém průběhu jeho života. Vzájemná interakce mezi dítětem zahajující povinnou školní docházku a prostředím v kterém je realizována, bude předmětem pojednání jiné kapitoly. Prostředí jako významný činitel ovlivňující kurikulární proces nelze opomenout jak z hlediska sociálně-pedagogického, tak z pohledu praktické realizace práva dítěte na vzdělání.

Výchova je neoddiskutovatelně spojena s vývojem lidské společnosti. Sami lidé ji považují za jednu z oblastí, která je pro ně nejsložitější. Výchovu a vzdělávání zařazujeme do tzv. terciální sféry společnosti. Z povahy činnosti je neproduktivní a na ekonomické úrovni společnosti závislá.⁵²

Záměrnou snahu a vlivy ovlivňující jedince za účelem působení na rozvoj jeho osobnosti označujeme výchovou. Přímá – intencionální výchova je působení rodiče, vychovatele, pedagoga, nadřízeného. Nepřímá – funkcionální, je donucení ke změně chování a pozitivního ovlivnění vychovávaného již zmíněným prostředím, v kterém výchova probíhá. Prostředí se stává aktivním a účinným faktorem ovlivňující výsledek výchovy jedince. Výchova vždy probíhá v nějakém prostředí.⁵³

Wrozcynski dělí výchovu na dvě oblasti. Výchovu jako plánovitou činnost, kterou realizují profesionální instituce, aby dosáhli konkrétní výchovné předlohy. Druhou sférou je vliv prostředí. Oba tyto atributy působí na jedince současně a vzájemně spolu úzce souvisí. Osoba vychovatele si však musí uvědomovat, že pokud plánuje výchovnou činnost, musí

---

⁵²Srov. KRAUS, Blahoslav; SÝKORA, Petr. *Sociální pedagogika I.* Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, s. 39.

⁵³Tamtéž, s. 25-26.

korigovat její obsah a metody. Tím ovlivňuje osobnost vychovávaného. Ve vztahu k dítěti ve škole se plánovitá činnost školy zaměřuje na přípravu dětí na samostatný život ve společnosti.⁵⁴

Apel na důraz, soustavnost, záměrnost a organizovanost výchovy uvádí i Vlastimil Pařízek ve svém díle *Obecná pedagogika* (1991 s. 6-8). „*Výchova kultivuje vztah člověk ke světu*“, jejím prostřednictvím „*se utváří vztah člověka k přírodě, ke společnosti i k sobě samému*.“⁵⁵ Pařízek užívá obecně pojem člověk, který je subjektem i objektem výchovy.

Konkrétněji k dítěti výchovnou činnost popisuje např. kardinál František Tomášek, když ji definuje jako: „*uvědomělou péči o dítě*.“ A dále pokračuje: „*Vychovávat znamená působit do nitra dítěte, aby v něm byla vyvolána žádoucí odezva jeho schopností a vloh po stránce intelektové, citové a sociální, které se mají za vedení vychovatele harmonicky rozvíjet a dopomoci dítěti k dosažení životního cíle*.“⁵⁶ Tato definice výchovy předpokládá vliv zděděných schopností a vloh, které se mají rozvíjet působením vychovatele. Je otázkou, co je míněno pod souslovím životní cíl. Ze sociálně pedagogického hlediska s přihlédnutím k teologickému zaměření autora definice, by jím mohl být soulad mezi potřebami jedince a nabídkou společnosti. Či správně vyvážený hodnotový systém dotyčného, v němž jsou prvky morální kodexu – Desatera přikázání.

Poněkud šíře s uvědoměním si ještě dalších přímo působících činitelů a nejen jich vymezuje výchovu Heinz-Elmar Tenorth. „*Slovníkem pedagogů výchova znamená především působení starší generace na mladší. Tento pojem zahrnuje jak proces, tak výsledek tohoto procesu, označuje činnosti, které vychovatelé vykonávají, a záměry, které přitom sledují, avšak i působení, které děti zažívají. Výchova označuje vliv institucí, sociálních skupin nebo společnosti jako celku na dorůstající pokolení a tohoto pojmu se používá i při zkoumání vlivů, kterými působí na dítě příroda nebo svět vůbec. Výchova se konečně používá jako deskriptivní pojem, kterým se určitá praxe pouze popisuje, ale i jako pojem, který určité výchovné vztahy normativně kvalifikuje, a pak se volí jen pro určité formy ovlivňování lidí*.“⁵⁷

---

⁵⁴ WROZCYŃSKI, Ryszard. *Sociálna pedagogika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo Bratislava, 1968, s. 19-20.

⁵⁵ Citováno z JŮVA, Vladimír. sen.; JŮVA, Vladimír. jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1995. In PAŘÍZEK, V. *Obecná pedagogika*. Státní pedagogické nakladatelství: Praha, 1991, s. 6.

⁵⁶ Citováno z JŮVA, Vladimír. sen.; JŮVA, Vladimír. jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1995. In TOMÁŠEK, F. *Pedagogika*. Brno, Nibowaka, 1992, s. 11.

⁵⁷ Citováno z JŮVA, Vladimír. sen.; JŮVA, Vladimír. jun. *Úvod do pedagogiky*. Paido: Brno, 1995. In TENORTH, H-E. *Geschichte der Erziehung*. Weinheim und München.

Z autorovy definice lze dovozovat ne jen záměrnost širokého působení vlivů na výchovu, nástroje a cíle, ale i poukaz na reakci vychovávaných – „vzdělávaných“ dětí. Což je v praxi v podstatě zpětným ověřením působení výchovy.

Vztahuje ji především k dítěti a vidí ji též jako odbornou akademickou nauku s potenciálem pro využití konkrétní potřeby ovlivnění člověka. Důkazem pravdivosti tvrzení o možném zneužití výchovy ne jen u dětí, jsou různé náboženství, sekty a ideologie včetně nacismu. V současné společnosti je jím také stále aktuální hrozba terorismu. Tito „vychovatelé“ nevychovali a nevychovávají jedince v souladu s humanitními ideály a ve prospěch celé lidské společnosti. Jejich primárním cílem určitě není vzdělávání člověka. Může být dílčím, ne však konečným. Býváme svědky i toho, že vnější chování takového „vychovaného“ jedince je v rozporu s jeho skutečnými názory a postoji. Přesto koná v souladu s vlivem vychovatele.

Definic pojmu výchova je mnoho a to zejména s ohledem na stanovené cíle, kterých má být dosaženo. Společným rysem, jak je z několika uvedených příkladů zřejmé, je zejména záměrnost působení na jedince. Vychovávat je možné však i zvířata, která se vzájemně také mezi sebou vychovávají, ať už po linii svého druhu, či vlastní koexistence v přírodě nebo zajetí.

V pedagogickém pojetí je výchova důležitým aspektem procesu socializace. Tou se rozumí proces zespolenšťování lidského jedince v průběhu jeho života. Vlivem výchovy a spontánní nápodoby jedince jiných jedinců je průběh přizpůsobování k příslušné společnosti dokonán v socializaci.⁵⁸

O účinku nápodoby chování lze hovořit během heteroedukace (výchova druhým jedincem). Postupem času se má však změnit v autoedukaci (sebevýchovu), která je pro člověka finálním formativním činitelem. Člověk pak v jedné osobě představuje vychovatele a vychovávaného. Nadále však bude sebe v tomto ohledu zdokonalovat soustavným vzděláváním se.

Nutnost vlastního rozvoje, sebezdokonalování a autoregulace přináší požadavky současné informační, pluralitní společnosti. Ta vyžaduje jedince osobnosti zvláště tvůrčí, rychle se rozhodující, aktivní, pružně reagující. Proto je nutné obracet pozornost výchovy na rozvoj takových schopností jedince, jako jsou: kreativita, schopnost rychle se rozhodnout, rychle

---

⁵⁸ PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru*. vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 15.

se zorientovat v situaci, komunikace, kritické myšlení, odolnost vůči neúspěchu nebo stresu. K tomuto volit vhodné výchovné postupy, v kterých by měly dominovat metody nepřímého výchovného působení v prostředí. Neboť platí úměra, že čím si jedinec méně uvědomuje, že je vychováván a ve svém chování ovlivňován, tím efektivnější je snažení vychovávajícího.⁵⁹

---

⁵⁹ Srov. KRAUS, Blahoslav. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007, s. 35.

3 Vlivy a odpovědnost rodičů během vzdělávání dítěte

3.1 Rodina, základní výchovný činitel

Vrcholem výchovného procesu jedince je sebevýchova. Na jejím počátku však stojí výchova rodinná případně institucionální. To tehdy jestliže jsou k tomu závažné důvody. Stát pak přebírá odpovědnost prvotního vychovatele. Děje se tak prostřednictvím profesionálních vychovatelů.

Rodina je z hlediska výchovného vlivu na dítě, podle typologie Krause, prostředím přirozeným, prvotním a zásadním. Aby dítě získalo své právo na vzdělání, musí být k tomu vytvořeny podmínky. Vyjmenovat je důsledně, nikoli povrchně včetně deskripce vzájemných konsekvencí v duchu tématu je pro obsah a normu práce nereálné. Proto vybírám ty, které považuji z pohledu sociálního pedagoga za významné.

Nelze s definitivní jistotou přesně vymezit všechny optimální podmínky, za kterých bude konkrétnímu dítěti jeho garantované právo na vzdělání efektivně umožněno nabýt. Tím důvodem je rozličnost mnoha faktorů, které na něj působí. Univerzálně přesný návod nelze dle mého soudu předložit. Je možné však vyzdvihnout vlivy zásadní. Úvodem zmíněné prostředí, které má formující vlivy na dítě během povinné školní docházky je z pohledu sociální pedagogiky markantem bezesporu podstatným. Z tohoto náhledu je považováno v terminologii sociální pedagogiky za mikroprostředí.⁶⁰

Úzký kruh rodiny, v kterém probíhá intimní vzájemná sociální interakce, naznačuje, že cizí vlivy jsou uvnitř tohoto prostředí rodiny eliminovány na minimum. Rodinné mikroprostředí působí na dítě intenzivně a bezprostředně. Proto má zásadní vliv z prostorového významu na socializaci dítěte. V něm se však obrazně zrcadlí vlivy makroprostředí.⁶¹ To je ovlivněno prostředím globálním (celosvětovým).

Souběžně je rodina prostředím i společenským, díky právě mezilidským vztahům mezi jejími členy. Sociálně-psychologickou (osobnostně-vztahovou) stránku, kterou tvoří členové rodinného prostředí, je možno považovat za materii. Podružně k ní má vliv materiální rovina (věcně-prostorová). Rizikem pro dítě obecně v uplatnění jeho práv z hlediska pro-

---

⁶⁰ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. vyd..1. Praha: Portál, 2008. s. 68.

⁶¹ Tamtéž.

středí rodinného bývá z pohledu pestrosti a kvality působících podnětů rodinné prostředí chudé, přesycené, závadové, deviantní.

Rodina je pro dítě nepostradatelnou a v podstatě nenahraditelnou institucí. Vytváří základní formativní vlivy na dítě. Je na počátku vzniku osobnosti dítěte. Též je u rozhodujících okamžiků, kterými jsou také zahájení povinné školní docházky a její ukončení. Má možnost na dítě v průběhu povinné školní docházky razantně působit. Nevýhodou pro dítě je nemožnost si rodinné prostředí a rodinu vybrat.⁶² Rozdíl mezi rodinou nukleární⁶³ a rodinou velkou⁶⁴ je v množství a různorodosti podnětů, které na dítě během vzdělávání působí.

Mezi funkce, které rodina musí jednoznačně plnit, aby její smysl a podstata byla během povinné školní docházky dítěte zachována, je v popředí funkce socializačně-výchovná a emocionální. Podstatou socializačně výchovné funkce je připravit dítě na vstup do života.

Zahájením povinné školní docházky se tento vstup výrazně zviditelňuje a stává se hmatatelnějším. Pro dítě i pro rodiče. Výchovné působení je přitom oboustranné. Podněty vyvolávají akce a reakce. Přestože lze mít za to, že zejména rodiče vychovávají ve skutečnosti je to i vliv dítěte na rodiče, který je vlivem výchovným (naučným). Např. užívání komunikačních technologií dokládá opodstatněnost této myšlenky. Sekulární akcelerace⁶⁵ je okolností, s kterou musí rodiče a učitelé ve vzdělávání dítěte počítat.

Chyba by byla a v praxi to není výjimkou, že těžiště této funkce přesouvají rodiče na výchovně-vzdělávací instituce, ponejvíce na školu. Smýšlení takového rodiče je však nutné rázně odmítnout. Je zapotřebí zdůraznit, že chyby, kterých se rodiče dopustili v rámci výchovy dítěte, (např. uplatňování liberálního výchovného stylu – vše je dovoleno, ochranářského stylu – dítě nikdy za nic nemůže, vina je vždy na straně ovlivňujícího), škola nemůže napravovat, byť disponuje profesionálními vychovateli, učiteli.

Vztah mezi rodinou a školou musí být svou podstatou participační, nikoli konkurenční. Škola jak již bylo zmíněno, má dítěti poskytnout vzdělání během jeho vzdělávání. Ne vštěpovat dítěti základní socializační návyky.

---

⁶²Tamtéž. s. 80-81.

⁶³Rodina tvořená rodiči a dětmi je označována za rodinu nukleární (jadernou).

⁶⁴Rodina velká je rozšířená rodina nukleární o nejbližší příbuzné, prarodiče, strýce, tety atd.

⁶⁵Termín sekulární akcelerace označuje celkové urychlení vývoje a růstu ne jen dětí, ale i vědy a techniky.

3.2 Sociálně-psychické klima rodiny

Již jedenkrát jsem v úvodní části naznačil důležitost oboustranného emocionálního vnímání povinné školní docházky. Emocionální funkce rodiny není možné nahradit sebelépe míněným vlivem jiné sociální instituce.⁶⁶ Stabilitu a vyváženost sociálně-psychickou shledávám zásadní v poskytování jistoty dítěti při zdolávání překážek a potíží souvisejících s nabytím základního vzdělání.

Psychická podpora při vzdělávání, vyjádření pochopení, radost z úspěchu, to jsou momenty pro rodiče i dítě podstatné a mobilizující k budoucí jejich činnosti na poli vzdělávání potomka. Pocit jistoty a bezpečí, který emocionální funkce rodiny navozuje je stimulantem i základem k podnícení chuti dítěte své právo na vzdělání nabýt v plném rozsahu a kvalitě.

Různorodost a individualita rodinného výchovného působení odvislá od faktorů věku rodičů, jejich vzdělání, vlastní zkušenosti z orientační rodiny,⁶⁷ harmonie vztahů související s neprofesionálním charakterem rodinné výchovy, mající základy pouze ve vlastních zkušenostech rodičů s výchovnými prostředky, spolu s intimním charakterem na podkladě citových vztahů, důvěry, správný směr výchovného působení na dítě, jsou předpoklady k efektivní realizaci práva dítěte na vzdělání – jehož důsledkem bude osobnost s velkou pravděpodobností úspěšné socializace.⁶⁸

Dominantnímu postavení funkce vzdělávací, kterou má v kurikulárním procesu škola, výchovné působení ve škole ovlivňuje u dítěte složku kognitivní, sekunduje funkce socializačně-výchovná, rozvoj složek emotivních a konativních, jenž je především v rukou rodičů dětí. Škola ji svým vlivem doplňuje. Stavět má na základech, které si dítě přináší z rodiny.

Rodina jako nejmenší sociální skupina je pojítkem mezi jedincem a společností. Je jejím základem. Plní mnoho funkcí. Neopominutelná by měla být také kooperace školy a rodiny, včetně neoddělitelné komunikace s ní, bez které by tato podmínka byla neuskutečnitelná. Nad vzájemnou spoluprací těchto základních výchovně-vzdělávacích činitelů by se měli zamyslet především rodiče dětí, kteří nechtějí se školou komunikovat, považují ji za pře-

---

⁶⁶KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ, Věra. et. al. *Člověk prostředí výchova*. Brno: Paido, 2001. s. 83.

⁶⁷Je označení rodiny, v které dítě vyrůstá. Rodinu, kterou později jedinec zakládá, označujeme za rodinu prokreační.

⁶⁸Srov. KRAUS, Blahoslav. *Teorie výchovy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007, s. 26.

kážku ve vzdělávání jejich dětí, dále ze socioekonomicky nižších vrstev populace, z rodin etnických a rasových minorit.⁶⁹

Vliv rodiny na dítě během povinného základního vzdělání je možné spojovat a nalézt v něm předpoklad pro jednu z podmínek úspěšné realizace práva na vzdělání. Tou podmínkou je přizpůsobitelnost, adaptabilitnost. Právě díky rodině musí dítě začít chápat souvztažnost sociálního prostředí jeho rodiny, svou individualitu, nároky a potřebu společnosti stejně jako vlastní seberealizaci. Chtít se vzdělávat pak dítě transformuje ve škole do své participace za účelem plnohodnotného využití svého práva na vzdělání. Z tohoto závěru je zřejmé, že nejen stát, škola a pedagog mají povinnosti v implementaci 4A do praxe výchovně-vzdělávacího procesu, ale i rodina je svým pozitivním vlivem činitelem nepostradatelným.

3.3 Negativní vliv rodiny a některé možnosti řešení státem

Porušením povinností vzniká delikt. Za deliktní jednání je jedinec odpovědný. Možným důsledkům vyplývajícím z porušení povinnosti plnění základní povinné školní docházky a to jak ze strany zákonných zástupců, ale i dětí, bude věnována tato podkapitola. Volně a logicky navazuje na předcházející. Ve spise má význam preventivní. Stručný přehled nástrojů užívaných k vynucení povinností na jejich příjemcích, z pohledu práva veřejného, soukromého a procesního považují pro dosažení účelu této podkapitoly za odpovídající.

Vliv rodinného prostředí dítěte při plnění povinností školní docházky je vlivem primárním a zásadním. Školský zákon v § 20 vymezuje práva žáků, studentů, zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků. Jsou to specifická praktická práva ve vztahu ke vzdělávání a nabytí vzdělání dítěte. Tyto práva jsou určeny adresátům nejmenší sociální skupiny.

Povinnosti shodných příjemců pak zákon vyjmenovává v ust. § 22. Příjemce zákon znovu konkretizuje a člení na žáky, studenty, zletilé žáky, zletilé studenty a obecně zákonné zástupce. Nejzásadnější povinností pro žáky, studenty a to i zletilé pro ně vyplývající z tohoto ustanovení, je řádně docházet do školy nebo školského zařízení a řádně se vzdělávat. Obdobě je apelováno na zákonné zástupce, kteří mají zajistit, aby dítě a žák docházel řádně do školy nebo do školského zařízení. Povinnost zákonného zástupce zajistit řádně

---

⁶⁹ Srov. PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru*. vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 170 a násl.

vzdělávání dítěte však zákon neukládá. Tato povinnost pro zákonného zástupce vyplývá z jiných ustanovení odvětví práva veřejného a soukromého.

Zákonný zástupce má dále povinnost přihlásit dítě k zápisu k povinné školní docházce v souladu s ust. § 36 odst. 4 školského zákona. Tím to však pro něj nekončí. Navazující povinnosti související s plněním povinné školní docházky dítěte jsou spjaty s jeho řádnou výchovou.

Zodpovědnost za ni je na zákonném zástupci. V případě porušení povinností vyplývajících z této zodpovědnosti lze na zákonném zástupci vynucovat změnu přístupu k ní nebo mu za ni uložit postih. Samotný školský zákon je v tomto ohledu ve vztahu k zákonnému zástupci a také k plnění povinností ze strany již zletilého dítěte imperfektní normou. Další povinnosti týkající se plnění povinné školní docházky a základního vzdělávání mají spíše praktický dopad na její realizaci. Jsou uvedeny v Hlavě I, II od ust. § 36 do § 56 školského zákona.

Zanedbávání povinné školní docházky, které bezesporu ohrožuje zdravý vývoj dítěte je protiprávním stavem. Jeho odstranění je možno realizovat mocí soudní a výkonou různými způsoby a prostředky. Úmyslné neplnění povinné školní docházky ze strany povinného dítěte za úmyslně vědomého nebo nedbalostního jednání zákonného zástupce, je možno vynutit v rovině občanskoprávní, ale i trestněprávní.

Právní řád našeho státu na to pamatuje v právních normách, jak formou opatření, tak vůči komu je uplatňováno. Obecný název zákonného zástupce bude v této části vztahován k pojmu rodič. Zodpovědnost jiných zákonných zástupců vůči dětem, neplnící povinnou školní docházku, jsou řešeny obdobně. Text práce je primárně zaměřen však na rodiče dětí.

V rovině soukromoprávní reguluje vztahy mezi dítětem a rodiči na úrovni jejich práv a povinností, rekonstruovaný zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Zejména jeho Část druhá s názvem *Vztahy mezi rodiči a dětmi*. Hlava první pak, v názvu *Rodičovská zodpovědnost*⁷⁰

---

⁷⁰Rodičovská zodpovědnost je souhm práv a povinností: při péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj; při zastupování nezletilého dítěte; při správě jeho jmění. Zákon jí přiznává rodičům, kteří mají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Vzniká přímo ze zákona (ex lege). Výkon rodičovské zodpovědnosti musí důsledně chránit zájmy dítěte. K tomu zákon poskytuje prostředky nositelům rodičovské zodpovědnosti. Při použití přiměřených výchovných prostředků nesmí být dotčena důstojnost dítěte nebo ohroženo jeho zdraví, či jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Výkon rodičovské zodpovědnosti je v prvé řadě svěřen zákonem rodičům. Ti také musí být pro své děti příkladem, jak svým chováním, tak celým svým osobním životem. Rodičovskou zodpovědnost mají oba rodiče ve stejném rozsahu. Teprve nemůže-li žádný z rodičů dostát své povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, otvírá se prostor pro třetí osoby a zásah státních orgánů do rodičovské zodpovědnosti.

počínaje ust. § 31 a následujícími jasně deklaruje rodičovskou zodpovědnost za správnou a komplexní výchovu dětí.

Zásadní je v péči o dítě jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Zásah do práv a rodičovských povinností může provést v zákonem vymezených případech pouze věcně a místně příslušný soud nebo taktéž orgán sociálně-právní ochrany dětí. Ten postupuje podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon poskytuje nástroje jak protiprávnímu stavu zabránit. Depistáží jedinců a k nim směřující prevencí v úvodu, přes napomenutí, podněty soudu k nařízení ústavní výchovy a podněty orgánům činným v trestním řízení v úplném závěru. Ze strany tohoto orgánu je to zásah moci výkonné.

Soud do výkonu rodičovských práv vstupuje v souladu s ust. § 46 z. č. 94/1963 Sb., o rodině, kdy rozhoduje o nařízení ústavní výchovy dítěte nebo svěření dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Měl by tak jednat ovšem až v případě, kdy selhala jiná výchovná opatření. Toto rozhodnutí je totiž velmi výrazným zásahem do práv a svobod dítěte i rodiče a závažným zásahem do výkonu rodičovské zodpovědnosti.

Soud může nezletilé dítě svěřit do ústavní výchovy, avšak ústavní výchova může být dítěti prodloužena o jeden rok od nabytí zletilosti tedy do dovršení jeho 19 let. Nařízený výkon ústavní výchovy, která je institucionální péčí, je realizován ve školských zařízeních. Zde dítě plní dále povinnou školní docházku. Je to už však omezující a pro dítě výrazně donucovací formou. O ústavní výchově dále více v normativích uvedených v seznamu literatury.⁷¹

Přestože je ústavní výchova náhradní kolektivní péčí, tedy snahou státu jednat v duchu nejlepšího zájmu dítěte,⁷² v některých případech tomu tak rozhodně není. Osobně znám z praxe několik případů, kdy toto opatření nepřineslo žádný efekt, jak pro dítě, tak zejména pro jeho rodiče.

V extrémních případech je odejmutí dítěte soudem jeho rodičům jimi chápáno jako ulehčení, jak po stránce materiálně-ekonomické, tak po stránce vzájemné sociální interakce, která

---

⁷¹Zejména zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, zákon č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

⁷²„Nejlepším zájmem dítěte má být taková konstelace okolností, takové uspořádání životní situace dítěte, v němž mohou být trvale, smysluplně a individuálně přiměřeně uspokojovány základní životní potřeby dítěte.“ Citováno z LOJKOVÁ, Jana. Ochrana práv dítěte (filozoficko-právní analýza problému) [online]. 2012 [cit. 2013-03-24]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Tatiana Machalová. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/61215/pravf_d/.

představuje vztahy mezi rodiči a dítětem. Stát splnil svou povinnost, avšak výsledek, který měl nastat, se nedostavil. Sami vychovatelé poznamenávají, že ústav není vězením.

Druhým protipólem by bylo toto opatření užívat v nadbytečné míře tak, aby děti byly z moci úřední od rodiny segregovány, což je v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Stav v České republice v souvislosti s ústavní výchovou je kritizován institucemi a odborníky, mezi které patří i veřejný ochránce práv Varvařovský.⁷³

Nejkrajnějším řešením omezující práva ze strany rodičů k dítěti, které neplní povinnou školní docházku je jejich částečné či úplné zbavení rodičovské zodpovědnosti ve smyslu § 44 odst. 3 zákona o rodině. Je to opravdu krajní řešení ve snaze odstranit trvající protiprávní stav. Tato pravomoc je dána pouze soudu. Výchova dítěte musí být s tímto zásahem do rodičovských práv souběžně řešena taktéž. Soud musí určit, kdo za ni ponese zodpovědnost do budoucna.

V Hlavě druhé zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, s názvem *Výchovná opatření*, (§ 43), jsou vymezena opatření ukládaná za neplnění povinností rodičů, ale i samotného dítěte, směřující k řádné jeho výchově. Jsou jimi napomenutí nezletilého, jeho rodičů a osoby, která narušuje řádnou výchovu. Opatřením směřujícím k odstranění závadného stavu je též dohled nad nezletilým, jenž je realizován za součinnosti školy, či jiného občanského sdružení jak v místě bydliště, tak na pracovišti. V neposlední řadě se může jednat o uložení omezení nezletilému směřující k zabránění působení škodlivých vlivů na jeho výchovu, což může být zákaz návštěv podniků a zábav nezletilým. Je otázkou zda tato opatření mají v praxi efekt a v jaké míře jsou soudy využívána. Každý případ musí být však vždy posuzován individuálně.

---

⁷³ NOVÁKOVÁ, Renata. Práva dítěte. (filozoficko-právní analýza problému) [online]. 2012 [cit. 2013-03-22]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Tatiana Machalová. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/310001/pravf_m/, s. 85.

3.4 Trestně právní dopady negativního působení rodičů na vzdělávané dítě

Nejcitelnější zásah státní moci ve smyslu postihu – uložení trestu jako takového, hrozí zákonnému zástupci v případě, že orgány činné v trestním řízení, prokáží jeho vinu před soudem trestním. Dotyčný je za spáchaný trestný čin pravomocně odsouzen a je mu uložena odpovídající trest. Z hlediska trestního zákoníku však bude postihován právě rodič – zákonný zástupce dítěte. Není možné, aby bylo dítě poškozeným a zároveň podezřelým v jedné osobě. Otázka jeho beztrestnosti je tady bez významu. Neplnění povinné školní docházky jenom díky jednání dítěte, trestní zákoník také nezná. Do plnoletosti je za něj vždy někdo zodpovědný.

Těžiště rozhodování o udělení příslušné sankce za porušování povinností týkající se povinné školní docházky je právě před občanskoprávním soudem. Tomu odpovídá i zásada trestního práva zakotvená v ust. § 12 odst. 2, z. č. 40/2009 S., trestního zákoníku (subsidiarita trestní represe). „*Odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu*“. Ultima ratio, jak je nazývána latinsky vyjadřuje stav, kdy v právním demokratickém státě jsou prostředky trestní represe používány až v takových případech, kdy užití prostředků práva jiných právních odvětví by byly zcela bez výsledku a efektivity.

Trestní zákoník pamatuje na takové jeho překročení ve své *Části druhé – Zvláštní části, Hlavě IV*, která má název *Trestné činy proti rodině a dětem*. Konkrétně pak ust. § 201 nese název *Ohrožování výchovy dítěte*. Dítětem se podle ust. § 126 rozumí osoba mladší 18 let.

Tato hlava je specifická tím, že je v ní obsažena trestně právní ochrana v oblasti rodin s dětmi na podkladě norem mezinárodního práva a ostatních vnitrostátních norem směřujících do oblasti sociálních vztahů. Ustanovení § 201 vymezuje, za jakých konkrétních okolností pachatel - zákonný zástupce (subjekt), naplní svým jednáním skutkovou podstatu tohoto trestného činu. Protiprávního jednání se může dopustit jak subjekt obecný, tak objekt speciální. Pro názornost uvádím citaci odstavce 1:

„Kdo, byť i z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že

- a) svádí ho k zahálčivému nebo nemravnému životu,⁷⁴
- b) umožní mu vést zahálčivý nebo nemravný život,⁷⁵
- c) umožní mu opatřovat pro sebe nebo pro jiného prostředky trestnou činností nebo jiným zavrženíhodným způsobem nebo,
- d) závažným způsobem poruší svou povinnost o ně pečovat nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti,⁷⁶ bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“⁷⁷

Z citace § je zřejmé, že jednání odpovědných rodičů nemusí být úmyslné, ale k naplnění skutkové podstaty postačí zavinění z nedbalosti. Porušení povinnosti plnit povinnou školní docházku dítěte pak lze obecně modifikovat na zvláště zjevných typech jednání. Viz odkazy na judikaturu.

Odstavec 2 je speciální skutkovou podstatou nesouvisející přímo s možným ohrožením vzdělávání dítěte, má ve smyslu ust. § 201 subsidiární (podpůrný) charakter. Souvisí však s ohrožením výchovy dítěte obecně a lze jej považovat za jednání, které také jednoznačně směřuje proti zdravému rozumovému, citovému nebo mravnímu vývoji dítěte. Hru na výherním hracím přístroji, jenž je technickým zařízením, které ovlivňuje výsledek hry a skýtá možnost peněžité výhry nelze z hlediska uvedených cílů výchovy považovat za prospěšnou.

„Kdo umožní, byť i z nedbalosti, dítěti hru na výherním hracím přístroji, který je vybaven technickým zařízením, které ovlivňuje výsledek hry a které poskytuje možnost peněžité výhry, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, peněžitým trestem nebo zákazem činnosti.“⁷⁸

---

⁷⁴ „Zanedbávání povinné školní docházky jako projev nedostatečné péče rodičů o dítě může být jednou z forem, kdy je ohrožena výchova dítěte ve smyslu § 201 odst. 1 písm. a) Tr. Z; z tohoto znaku plyne, že takové ohrožení nemusí již nastat, ale stačí, že tento stav hrozí.“ Citováno z ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1769.

⁷⁵ „Soudy považovaly za umožnění vést dítěti zahálčivý život i jednání rodičů, kteří neposílali po delší dobu své děti do školy. Tato praxe je správná. Pravidelnou docházkou do školy si dítě osvojuje jednak základní vzdělání nezbytné pro přípravu ke společensky prospěšné práci, popř. pro další studium, jednak určitý pracovní režim obdobný pracovní činnosti, jehož nedodržováním si navyká zahálet. Srov. i R 63/1971. Shodně také NS 10/2001-T 273. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1769.

⁷⁶ Obecný odkaz na rodičovskou povinnost a zodpovědnost (§ 31 ZOR) je poměrně širokým pojmem, pod kterým si lze však také představit neplnění školní docházky ze strany dítěte, ke které dochází neplněním povinností rodiče.

⁷⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1761.

⁷⁸ Tamtéž, s. 1761.

Kvalifikovaná skutková podstata je vyjádřena odstavcem 3:

„Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán,

- a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 ze zavrženíhodné pohnutky,
- b) pokračuje-li v páčání takového činu po delší dobu,⁷⁹
- c) spáchá-li takový čin opětovně nebo,⁸⁰
- d) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.“⁸¹

Především dlouhodobost a recidivu v jednání podezřelých je možné považovat za zvláště závažné přitěžující okolnosti podmiňující užití vyšší trestní sazby. Těm pak odpovídá i rozpětí sazby trestu odnětí svobody. Ostatní zbylé druhy jednání budou přicházet v úvahu opravdu ve výjimečných případech. V souvislosti s porušením povinnosti povinné školní docházky pak pravděpodobně pouze podmínka pod písmenem a.

Okolnost pod písmenem d, získání značného prospěchu tedy bezdůvodného obohacení dosahující výše více jak 500.000,--Kč je v kontextu s neplněním povinné školní docházky dítěte vezmeme-li do úvahy ještě jeho rozumový, citový a mravní vývoj poněkud bizarní a opravdu zvrácená.

3.5 Postih rodičů dítěte, které neplní povinnou školní docházku podle zákona o přestupcích

„Nižší“ společenskou škodlivost jednání rodičů ovšem mající obdobný charakter lze kvalifikovat jako přestupek na úseku školství a výchovy mládeže podle § 31 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích ve znění pozdějších změn a doplnění, protože přestupku se dopustí ten kdo: „*kdo ohrožuje výchovu a vzdělávání nezletilého zejména tím, že nepřihlásí dítě k povinné školní docházce nebo zanedbává péči o povinnou školní docházku žáka.*“⁸² Za porušení těchto povinností mu hrozí pokuta do 3.000,--Kč. Sankce je ukládána ve formě peněžitého trestu. Od té lze upustit, pakliže by postačovalo pouhé projednání přestupku s obviněným zákonným zástupcem. Z dikce ustanovení je zřejmé, že pod pojmem zejména lze dovozovat i jiné než vyjmenované způsoby ohrožení práva dítěte vzdělávat se.

---

⁷⁹ „Vzhledem k tomu, že u dítěte musí dojít k ohrožení rozumového, citového nebo mravního vývoje, což vyžaduje určité trvání jednání pachatele (srov. R 20/1984-I.), musí se při pokračování v páčání takového činu po delší dobu jednat o dobu trvání řádově v týdnech nebo v měsících.“ Citováno z Šámal, Pavel. a kol. Trestní zákoník. Komentář 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1767.

⁸⁰ Patří sem případy opakovaného shodného jednání pachatele, přičemž není podmínkou, aby byl za takové jednání pravomocně odsouzen. Může však být za jednání pravomocně odsouzen, nebo i potrestán. Dále je pojem opětovně naplněn i tehdy, jestliže pachatel byl odsouzen, avšak hledí se na něj jako by odsouzen nebyl.

⁸¹ ŠÁMAL, Pavel. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, 1761 s.

⁸² HORZINKOVÁ, Eva; KUČEROVÁ, Hana. *Zákon o přestupcích s komentářem a judikaturou*. vyd. 1. Legas: Praha, 2009, 154 s.

Otázka trestání zákonných zástupců za jejich neodpovědný přístup ke vzdělávání dětí není z pozice státní moci nikterak finančně přínosnou. Vezmeme-li do úvahy náklady spojené s opatřeními k sjednání nápravy, tak tyto mohou být v hrubém nepoměru s efektem. Stát však dotyčným orgánům povinnost zasáhnout v případech nutných zřetele ukládá v duchu zásady nejlepšího zájmu, prospěchu i blaha dítěte a z jejich strany musí pak být i konáno a to nejen na konkrétní podnět cizí, ale i z hlediska zásady oficiality.

Civilní soud, orgány činné v trestním řízení, orgány sociálně-právní ochrany dětí, pedagogové, vychovatelé, pracovníci pedagogicko-psychologických poraden, psychologové a mnozí další mají za úkol taková jednání vyhledávat a učinit všechny vhodné úkony vedoucí k potrestání odpovědných osob a odstranění příčin nemožnosti dítěti řádně uplatnit své právo na vzdělání.

4 ŠKOLA, PROSTŘEDÍ KDE VZNIKÁ VZDĚLÁNÍ

4.1 Škola jako profesionální prostředí vzniku vzdělání

V případě regionálního školství zaujímá škola v obci často jediné centrum kulturního a společenského života. Je jedním ze spojujících elementů společného žití lidí na vesnici.

Tendence rušení malých vesnických škol by se daly vykládat i jako možná snaha o likvidaci společensko-kulturního vesnického dění. Proto je také povinností zřizovatele, ponejvíce obce, toto nepřipustit a vyvinout maximální úsilí k jejímu zachování. S tím souvisí další mnohé okolnosti, které podmiňují její existenci. Financování, demografický vývoj obyvatelstva, míra nezaměstnanosti, dopravní obslužnost, konkurence, etnické poměry atd.

Otázku velmi podstatnou - financování regionálního školství, nastiňuje Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2011 – 2015. Představuje významný nástroj formování vzdělávací soustavy. Podle něj by mělo dojít, v následujících 4 letech k reformě systému financování regionálního školství tak, aby systém více reflektoval právní subjektivitu a autonomii a s ní spojenou zodpovědnost škol a jejich zřizovatelů, podporoval ekonomickou efektivitu vzdělávání i poskytování školských služeb a zejména aby se kvalitativní hledisko stalo dalším parametrem spolu s hlediskem výkonovým.⁸³

Základním principem Dlouhodobého záměru ČR pro následující období je zvýšit kvalitu a efektivitu ve vzdělávání a tím také konkurenceschopnost naší republiky v mezinárodním porovnání. Financování školství je samostatnou podkategorií související a přímo spjatou se splněním podmínky dosažitelnosti práva dítěte na vzdělání.

Vzdělávání poskytované podle školského zákona má povahu veřejné služby. Ve vzdělávání na školách, může jít i o soukromou školu, působí prvek veřejného práva, který zdůrazňuje právní ochranu příjemců vzdělání - dítěte. Dostupnost a kvalitu vzdělávání upravuje školský zákon, což je v souladu s touto veřejnou službou.⁸⁴

---

⁸³ Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2011 – 2015. Dokument je dostupný z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/dlouhodoby-zamer-vzdelavani-a-rozvoje-vzdelavaci-soustavy>.

⁸⁴ Šrov. PEŠTÁLOVÁ, Lenka. et. al. *Školský zákon s odborným výkladem*. vyd. 2. Třinec: Resk, 2010. s. 8.

Specifickými případy plnění povinné školní docházky např. v zahraničí, v zahraniční škole na území České republiky, na střední škole, individuální formu vzdělávání, či vzdělávání žáků s hlubokým mentálním postižením (§ 38-42), má školský zákon také na paměti a upravuje jejich realizaci. Tato specifika by zasluhovala pozornost zkoumání samostatného. Nabízí se mnoho směrů zkoumání. Z obecného pohledu jsou jedním z typu možného vzdělávání, jakým se v praxi dítěti vzdělání dostává.

Vzdělávací soustava je tvořena školami a školskými zařízeními. Školský zákon definuje druhy škol: mateřská škola (preprimární forma vzdělávání), základní škola (primární), střední škola (sekundární), (gymnázium, střední odborná škola, a střední učiliště), konzervatoř, vyšší odborná škola, základní umělecká škola a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky. Prováděcími předpisy jsou školy typizovány podle jejich zaměření a pro účely označování. Vrcholným stupněm vzdělávací soustavy jsou školy vysoké (terciální forma vzdělávání). Vzdělávání na nich upravuje samostatně zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

Soukromé a církevní školy, které ve vzdělávacím systému již běžně fungují, jsou zřizovány jako školské právnické osoby nebo jako právnické osoby podle zvláštních předpisů.⁸⁵ Jejich předmětem činnosti je poskytování vzdělávání nebo školských služeb podle školského zákona.

Vůči těmto školám vykonává působnost a dozor ve věcech povinné školní docházky Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Stát garantuje vzdělávání i na těchto školách za podmínky, že jsou zapsány do rejstříku škol a školských zařízení. Vzdělání z těchto škol je uznáváno a je plnohodnotné stejně jako na školách veřejných. Ministerstvo zaručuje, že v případě obtíží příslušné školy budou žáci moci dokončit povinnou školní docházku ve veřejné základní škole.

Školská zařízení pak jsou zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, školská poradenská zařízení, školská zařízení pro zájmové a další vzdělávání, školská účelová zařízení, výchovná a ubytovací zařízení, zařízení školního stravování a školská zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči. Členění

---

⁸⁵ Například zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů ve znění pozdějších předpisů, z. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník.

školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči stanoví zvláštní právní předpis.⁸⁶

Školské zařízení poskytuje služby a vzdělávání, které doplňují nebo podporují vzdělávání ve školách nebo s ním přímo souvisejí, nebo zajišťuje ústavní a ochrannou výchovu anebo preventivně výchovnou péči. Školské zařízení uskutečňuje vzdělávání podle Školního vzdělávacího programu uvedeného v § 5 odst. 2. Podmínkou výkonu činnosti školy nebo školského zařízení je zápis do školského rejstříku. Ve školách a školských zařízeních zajišťují vzdělávání pedagogičtí pracovníci. Jejich činnost se řídí zákonem č. 563/2007 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.⁸⁷

4.2 Školní prostředí, předpoklad pro dosažitelnost vzdělávání

Vesnická škola jako výchovně-vzdělávací instituce je s ohledem na velikost a povahu teritoria lokálním venkovským prostředím. Součástí tohoto lokálního prostředí je mikroprostředí (rodina) dítěte. Zde probíhá primární socializační proces. Člověk škoře dává podobu a vytváří ji podle svých představ, proto je prostředím uměle vytvořeným. Je obklopena prostředím přírodním obsahuje prostředí společenské, kulturní. Odráží se v ní globalizační a makrosociální jevy. Přes všechnu různorodost a průnik těchto prostředí musí být prostředím pro dítě podnětným, optimálním i pestrým. Je prostředím, kde je realizováno v praxi právo dítěte na vzdělání.

Bylo již poukázáno, že během povinné školní docházky nelze od sebe oddělovat výchovu a vzdělávání. Tyto dva procesy spolu souvisí a probíhají souběžně. Je nutné však opětovně připomenout, že výchova dětí je především právem rodičů (Listina základních práv a svobod, článek 32, odstavec 4). Škola (školství) má v této souvislosti roli doplňující. V oblasti vzdělávání má škola a její působení funkci primární a velmi podstatnou.

Vzdělávání se děje také, ale i mimo prostředí školy - výuka jazyků, zájmové činnosti a aktivity apod. Prostředí výchovných institucí jsou individuální jak ve vztahu k účelu zařízení, tak ve vztahu k zaměření výchovně-vzdělávacího procesu. Zaměřme se však na ryze školní prostředí.

---

⁸⁶ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁷ Školský zákon ust. § 7.

Z pohledu věcně prostorové stránky lze hovořit např. o specifčnosti lokality, do které je škola zasazena. Ta ji dává individuální ráz. Odvíjí se od toho třeba možnost aktivního trávení přestávek, či názornost pro environmentální edukaci. Jde také o celkovou velikost a uspořádání školy. To souvisí podružně především s ekonomickými, materiálními a rentabilními náklady takové školy. Účelné, efektivní a cíleně zaměřené materiální vybavení školy (osvětlení, vytápění, klimatizace, obrazy, nástěnky, nábytek) pomůže navodit pozitivní psycho-sociální klima. Vybavenost tříd a obecně materiálně technické zabezpečení má nesporně souvislost s kvalitou poskytovaného vzdělání. Ovšem perfektní materiální stránka neznamená automaticky kvalitní poskytnuté vzdělání.

Do roviny ještě významnější, obsahově-vztahové, ovlivňující přímo vnitřní klima školy patří interakce účastníků výchovně-vzdělávacího procesu (žák-učitel), odehrávající se na podkladě jejich emocionálního a sociálního naladění. Lze také hovořit o atmosféře kurikulárního procesu. Za kulturu školního prostředí můžeme považovat, jakým způsobem se projevuje navenek a jak jsou uvnitř dodržovány normy způsobů chování, hodnoty a postoje účastníků vzdělávání.

Aktivní účast dětí na výchovně-vzdělávacím procesu je nezbytná pro vytvoření sociálního klimatu ve třídě, které stimuluje spolupráci a vzájemnou podporu potřebnou pro dítě a učení. Dětský názor je obzvláště důležitý pro případy odstranění diskriminace, prevence šikany a disciplinárních opatření.⁸⁸

Ovlivňujícími faktory jsou i charakteristiky aktérů (zdravotní, sociální, pedagogické, psychologické), úspěšnost fungování instituce a kvalitu výstupů instituce. Evaluace a autoevaluace patří mezi hlavní nástroje hodnocení škol.

Obě sociální role v podání žáků a učitelů se přímo či nepřímo ovlivňují svým věkem, pohlavím, etnickou příslušností, charakterovými vlastnostmi, vzhledem atd. Vysoký počet žáků ve třídách znemožňující individuální přístup nebo nekvalifikovaný pedagog, patří mezi záporně působící podněty. Negativem může být i vysoká feminizace pedagogického sboru. Interakce mezi žákem a učitelem dnes nabývá rozměru spíše partnerského. V minulosti byl posazen významně do více formálně-autoritativní a jasně vymezené hie-

---

⁸⁸ Citováno z *General Comment No. 13 (2009)*, cit. 32, s. 24. „Children’s participation is indispensable for the creation of a social climate in the classroom, which stimulates cooperation and mutual support needed for child-centred interactive learning. Giving children’s views weight is particularly important in the elimination of discrimination, prevention of bullying and disciplinary measures.“

rarchické struktury.⁸⁹ Podstatou kladného vztahu mezi dítětem a učitelem je schopnost učitele takový vztah navázat a ochota dítěte ho přijmout. Opětovně tato myšlenka navozuje úvahu nad prostředím rodinným. Oba aktéři jsou přeci z nějakého mikroprostředí (rodiny).

Účast dětí na výchovně-vzdělávacím procesu je nezbytná pro vytvoření sociálního klimatu ve třídě, které stimuluje spolupráci a vzájemnou podporu potřebnou pro dítě interaktivní učení. Dětský názor je obzvláště důležitý pro případy odstranění diskriminace, prevence šikany a disciplinárních opatření.

Vliv vrstevnické skupiny (třídy, kolektivu) na dítě jako příjemce vzdělání je dalším faktorem souvisejícím s nabytím kvalitního primárního vzdělání. Pozitivní projevy vzájemné sounáležitosti se školou a s cíly vzdělávání všech členů dětského kolektivu v dítěti jistě vyvolá motivační efekt chtít se vzdělávat a posléze na svém právu i participovat. To je však vzhledem k různorodosti projevů každého jedince takřka nerealistické.

Vztahy mezi žáky na základní škole představují mnohá rizika. V negativním případě přispívají ke vzniku sociálně patologických jevů mající poté vliv ne jen na přímé aktéry, posléze pedagogy, rodiče, ale i další odborníky různých odvětví. Tato problematika je však svým obsahem tak široká, že ji není možné konkretizovat a vymezovat částmi vytrženými z globálního kontextu, jenž si její vážnost zaslouhuje.

Na pomyslném vrcholu vzájemných sociálních vztahů uvnitř školy stojí vztahy mezi pedagogickými pracovníky. Na kvalitu těchto vztahů má vliv řízení školy, tedy samotná osobnost jejího ředitele. Managerské schopnosti ředitele, který je pedagogem ne jen pro děti, ale i pro své podřízené, mají zásadní vliv na celý chod této instituce. V jeho působnosti nabývá podstatná část procesu realizace práva na vzdělání dítěte, konkrétní charakter i vnější obrysy výchovně-vzdělávací instituce. Koncepce, obsah a kvalita vzdělávání se odráží ve Školním vzdělávacím programu. Konkrétní ředitelé mají podstatnou úlohu i v praktické části práce, když právě pro shora uvedené předpoklady tvoří část výzkumného souboru.

Souvisejícím a doprovodným jevem s řízením školy je pak její prestiž. V lokálním prostředí může být vnímána lidmi intenzivněji. Na druhou stranu si nelze plést nároky na poskytované vzdělávání dítěte školou s šikanou rodičů a spojovat je ihned s nekvalitním vzděláváním jejich potomků. Od toho pak nelze dovozovat špatnou prestiž školy.

---

⁸⁹ Srov. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. vyd.- 1. Praha: Portál, 2008. s. 105-108.

V lokálním venkovském prostředí je propojenost školy s děním v obci spontánnější, bezprostřednější a systematičtější (přináší maximální efekt v působení na děti). Její činnost a zaměření je však více vázána na finanční možnosti obyvatel obce, což je svazující z hlediska realizovaných výchovně-vzdělávacích činností. V městském prostředí má škola větší možnosti z hlediska dostupnosti i pestrosti aktivit. Nevýhodu v případě velké školy spatřuji v anonymitě a neosobnosti vztahů uvnitř. To se logicky musí projevit v přístupu ke vzdělávání.

Rozdíly mezi žitím venkovským a městským, se díky rozvoji vědy a techniky už dnes prakticky setřely. Hledat rozdíly je však stále možné v socio-kulturní úrovni obyvatel. Od té se odvíjí kvalita života každého dítěte.

Škola vzhledem k povaze jejího poslání musí pružně reagovat na společenské změny, soudobé trendy a poznatky ze společenskovedních odvětví. Musí na ně reflektovat a zařazovat je do výuky.⁹⁰

Kvalita základní školy a výchovně-vzdělávacího procesu ovlivňuje vzdělání dítě a jeho úroveň socializace, což je předpokladem jeho dalšího odborného růstu, nalezení si místa a uplatnění ve společnosti. To má faktický dopad pak pro celou společnost. Škola je tak prostředím, kde dostává podmínka dosažitelnosti práva dítěte na vzdělání konkrétní tvar.

4.3 Pedagogický vliv jako podmínka přijatelnosti ve vzdělávání

Díky samotnému materiálnímu prostředí ve škole by dítě vzdělání nezískalo. Tím, kdo dítě ve škole vzdělává, je pedagog-učitel. Z širšího pohledu je pedagog (rodič, učitel, vychovatel, lektor), odpovědným činitelem ve výchovně-vzdělávacím procesu za praktickou realizaci práva na vzdělání dítěte. Na něm záleží jakým způsobem, v jakém rozsahu a v jaké kvalitě se jedinci vzdělání dostane. Je spojujícím článkem mezi státem deklarovaným právem na vzdělání, což je pojem abstraktní a koncovým příjemcem tohoto práva – dítětem, za kterým je nutno spatřovat konkrétní lidskou bytost.

Pedagoga definuje zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů jako ve svém ust. § 1.⁹¹ Je jím učitel, pedagog v zařízení pro další vzdělá-

---

⁹⁰ Srov. SLEZÁKOVÁ, Alena. Škola jako pozitivně fungující instituce. *Řízení školy. Odborný měsíčník pro řízení škol*. 2011, roč. č. 7, č. 2, s. 28-30.

⁹¹ „Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně-pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činností přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu (školský zákon); je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem

vání pedagogických pracovníků, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, pedagog volného času, asistent pedagoga, trenér, metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, vedoucí pedagogický pracovník.

Skrze pedagoga je v praxi realizována podmínka přijatelnosti vzdělání. Profesionální pedagog navrhuje obsah kurikula v souladu se základními pedagogickými dokumenty. Rozhoduje o nasazených prostředcích, formách a metodách. Ty musí splňovat určitou kvalitu. Výchovně-vzdělávací proces musí být ve shodě s kulturou, názory a mravy ne jen vzdělávaných dětí, ale i jejich rodičů.

Průběžné hodnocení úrovně dosaženého vzdělání, je zpětnou vazbou na požadovanou kvalitu vzdělávání. Lze tak korigovat směr pro dosažení cíle. Musí být zohledňována individualita dětí a jejich případné rozdílnosti. Vše v souladu s prostředím, ve kterém vzdělávání probíhá. Navazuje tak na podmínku dosažitelnosti. Vzdělávání je nutno dítěti přizpůsobovat a vytvářet podmínky pro to, aby bylo přijatelné.⁹²

Pedagog nese svěřenou odpovědnost za dítě, které vzdělává a vychovává. Tato odpovědnost je povahy celospolečenské. Jedincův komplexní pozitivní osobnostní rozvoj a kvalita získaných klíčových kompetencí je výsledkem jeho snahy a schopnosti učit. Na počátku této odpovědnosti stojí nemalé nároky na jeho mnohostranný rozvoj a přípravu jak po stránce odborné tak charakterové. Praxe dokládá mnoho rozdílů mezi pedagogy. Všichni máme osobní zkušenosti z primárního vzdělání s pedagogem oblíbeným, profesně odborně zdatným a disponujícím přirozenou autoritou. Takový byl pro nás vzorem a nesporně na něj rádi s úctou vzpomínáme. Určitě však máme i negativní zkušenost s pedagogem neodborným, egocentrickým, preferujícím nátlakové metody, nespravedlivě trestající, bez přirozené autority. Takové působení je v přímém rozporu s právem dítěte na vzdělání.⁹³

Účelem této podkapitoly není však definovat, jak by měl správný pedagog vést výchovně vzdělávací proces dítěte a jak k tomu má být profesně vybaven. Tím se zabývá vědní obor pedeutologie.⁹⁴ Je třeba se zamyslet nad tím, co ve vztahu rodičů dítěte a školy, který by měl být jednoznačně participační zlepšit, aby podmínka přijatelnosti byla naplněna

---

státu, nebo ředitelem školy, není-li k právnícké osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb.

⁹² Srov. JUVÁ, Vladimír et. al. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. s. 55.

⁹³ Tamtéž, s. 56.

⁹⁴ Pedeutologie je věda o osobnosti a vzdělávání učitele, teorie jednotlivých pedagogických profesí, nauka o učitelích, původně souhrn normativních požadavků na práci učitele.

i z hlediska jejího obsahu. Oběma stranám jde o kvalitní základní vzdělání dítěte. Význam vzájemné dobré komunikace mezi školou a rodinou byl již zmíněn.

Z pozice školy je vhodnou myšlenkou k následování cesta pozitivního vzdělávání. To je postaveno na základech pozitivní psychologie. Tento poměrně nový psychologický směr, formován byl předními světovými psychology počátkem nového tisíciletí, si klade za cíl studium a podporu pozitivních aspektů osobnosti člověka i společnosti v níž žije.

Je vědou o pozitivních emocích, naději, štěstí, vděčnosti, včetně kladných životních zkušeností. Dále jsou předmětem jejího zkoumání pozitivní vlastnosti a rysy osobnosti jako nezdolnost, optimismus, sebedůvěra, smysl pro humor, včetně podmínek pozitivního fungování institucí rodiny a školy.⁹⁵

Podle čelních představitelů M. Selingmana a M. Csikzentmihalyiho je hlavním cílem tohoto odvětví budování nejlepších kvalit života. To se odehrává za podpory a rozvoje vnitřního potenciálu i pozitivních tendencí osobnosti člověka. Důraz je pak kladen na rozvoj silných charakterových stránek a cností. V rámci výchovně-vzdělávacího procesu lze poznatky pozitivní psychologie uplatnit koncepcí pozitivního vzdělávání - *positive schooling*.⁹⁶

Prvním předpokladem pro realizaci takového modelu vzdělávání je mít zájem o kvalitní vzdělávání, včetně porozumění žákům. To musí být založeno na důvěře a respektu k jejich individuálním odlišnostem. V návaznosti na to musí být stanoveny promyšlené vyučovací cíle, vhodné plánování a podpora motivace žáku, za současného optimistického jejich myšlení. Integrovanou součástí je sociální přínos vzdělávání, který je transformován v: *„žádoucí chování a společensky prospěšné jednání absolventů školy v jejich dalším osobním a profesním životě.“*⁹⁷

Pedagog pak musí edukační proces přizpůsobit tak, aby žáci vyučované předměty považovali za přínosné, musí být přesvědčeni, že mají na dění ve škole přímý vliv (jejich participace), ovzduší (sociálně-psychologické klima školy) má stálý, jasný a spravedlivý charakter, pedagogové spíše korigují a podporují schopnosti a dovednosti dětí, minimalizují se tresty a kritika, příkladné chování je oceňováno, odměňováno, škola je řízena efektivně a konzistentně a mezi žáky i učiteli je vzájemný aktivní kontakt na úrovni sounáležitosti.

---

⁹⁵ Srov. SLEZÁKOVÁ, cit. 82, s. 28.

⁹⁶ Tamtéž, s. 29.

⁹⁷ Tamtéž.

Sousloví „*Dobrá škola*“ je pak naplňováno z pohledu významného psychologa Ch. Petersona tím, že cílem není dosáhnout nejlepšího prospěchu u co nejvíce žáků, nýbrž i eliminace problémového chování dětí, agresivity, užívání návykových látek a dalších patologických projevů. Za současné podpory chování dle požadovaných vzorců. Taková škola pak svoje studenty vybavuje kompetencemi v oblasti morálního rozvoje, pozitivního postoje k sobě a druhým. Výsledkem je ne jen kvalitní nabyté vzdělání, ale kritické myšlení, dychtivost po poznání a učit se něco nového i v dalším životě.⁹⁸

---

⁹⁸ Tamtéž.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 PRŮZKUMNÉ ŠETŘENÍ V MIKROREGIONU HRUŠOVANSKO

5.1 Formulace cíle průzkumného šetření

Při formulaci a definici cíle práce jsem vycházel z úvahy, že dobře určený a zvolený cíl je ústředním bodem každé práce. K jeho dosažení je nezbytné zvolit vhodné prostředky. Ty představují studium literatury, výběr typu průzkumného šetření, jeho realizaci, interpretaci a zobecnění výsledků za použití autorské skromnosti. Závěrem dovození teorií. Je nutno mít na paměti, aby otázky, které si klademe, nebyly příliš jednoduché nebo naopak příliš náročné. Vzhledem k rozsahu práce by na ně nebylo možné odpovědět. Přesto formulace cíle i deskripce je výhradním právem každého tvůrce.

Cílem práce je provedení šetření mezi řídicími pracovníky, žáky na základních školách v mikroregionu Hrušovansko, dále u vybraných rodičů žáků a zjištění, zda tito respondenti ví, co je podmínkou práva na vzdělání, a zda na něm děti nějakým způsobem během výchovně-vzdělávacího procesu participují. Z provedeného průzkumného šetření pak dovodit teoretický závěr.

Můj předpoklad v této oblasti je opatrný, s ohledem na soudobý přístup některých samotných dětí k základnímu vzdělávání, včetně přístupu rodičů takových dětí k plnění povinností vyplývající z povinné školní docházky. Tímto přístupem může být právo na vzdělání dítěte během jeho realizace podle mého názoru výrazně ohroženo. Toto konstatování je založeno na poznatcích z mé osobní praxe při práci s dětmi a je formou odůvodnění cíle práce. Rozhodně nemá povahu předjímání výsledku šetření tak, jak by ho mohl čtenář chápat.

5.2 Hypotéza

Průzkumným šetřením bude verifikována, či falzifikována hypotéza:

„Žáci základních škol neví, co podmiňuje právo na vzdělání, proto na něm ve výchovně-vzdělávacím procesu neparticipují.“

5.3 Metodologie průzkumného šetření

Empirická stať práce obsahuje zrealizované průzkumné šetření mezi respondenty, kterých se přímo dotýká realizace práva dítěte na (základní) vzdělání v praxi. Jejím cílem je shromáždění a interpretace odpovědí respondentů. Pomocí induktivního úsudku,^{99,100} jde o přístup fenomenologický, je pak analyzovat i porozuměním. Závěry v syntéze použít pro závěrečnou explanaci.

Předmětem šetření je hypotéza. Zmíněnou neutrálnost pojmu dítě, s níž jsem po celou dobu pracoval, považuji pro dosažení cíle za zásadní.

Přestože většina autorů diplomových prací užívá v rámci svého průzkumného šetření pouze jednu metodu sběru dat, a to buď kvantitativní (dotazník) nebo stále méně užívanou metodu kvalitativní (rozhovor - interview), v tomto spisu jsou použity obě metody současně. K této myšlence mne přivedly souvislosti se studiem literatury, osobní prožitá zkušenost, odpovědi první skupiny respondentů a také poznání, že zkoumaná problematika není vůbec jednoduchá, a je nutno se problémem zabírat důkladněji a hlouběji. Odborná veřejnost kombinaci obou metod akceptuje.¹⁰¹

Prvotní dotazníkové šetření mne přivedlo k myšlence volné návaznosti a propojení s metodou rozhovoru. Dotazník byl první skupině respondentů zaslán elektronicky, avšak po předchozím osobním rozhovoru s nimi. Přípravný a vysvětlující rozhovor s řediteli se ukázal jako zásadní, a to především ve dvou bodech. Prvním byla ochota se dotazníkem zabývat, druhým byla skutečnost objektivního zaznamenání reality z praxe. Odpovědi první skupiny respondentů na mé otázky v dotazníku mne dovedly ke zjištění, že tato sdělení jsou pro vyvození závěru nedostačující a neobsahují veškeré informace. S odstupem času to vnímám jako podnět směřující ke kvalitě a objektivnosti průzkumného šetření.

Ačkoli metoda dotazníku, kterou jsem použil na počátku šetření, s otevřenými otázkami adresované ředitelům základních škol, má povahu částečně neosobní. Obsahem sdělení respondentů se dotazník blíží k následně užitému rozhovoru, který je metodou bezprostřední, bližší, více intimní a humanističtější.

---

⁹⁹ Indukce - od jednotlivého k obecnému je přístupem fenomenologickým. RADVAN, Eduard; VAVŘÍK, Michal. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, s. 39.

¹⁰⁰ „Induktivní usuzování představuje myšlenkový přechod od vět popisujících dílčí fakta k obecným tvrzením.“ KUČERA, Jiří; RADVAN Eduard. *Vybrané problémy metodologie vědy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2005, s. 60.

¹⁰¹ Srov. RADVAN, Eduard; VAVŘÍK, Michal. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, s. 36 a násl.

Rozhovor jako kvalitativní analytická forma zkoumá složitost daného problému ve všech společenských souvislostech a vztazích. Má tak svým pojetím blízko k hermeneutické pedagogice, jejíž podstatou je nejen odkrývání smyslu věci, kooperace s druhými, souznění, ale hlavně porozumění spojené s určitým emociálním vztahem. Interpretace porozumění vzhledem k jeho obsahu a způsobu s vědeckým cílem, je nazýváno metaporozumění. To lze chápat jako nástroj poznání.¹⁰²

V sociálních vědách je předmětem zkoumání zejména člověk, tedy lidé. Chceme-li člověku porozumět, je zapotřebí jej pochopit a rozumět jeho sdělením. Metoda rozhovoru se však neobejde bez empatie, získání si důvěry respondenta, citlivého přístupu a především pochopení sdělení respondenta.¹⁰³

Nashromážděné informace v dotazníku jsou základními daty pro další vedené rozhovory s respondenty. Vnořením se hlouběji do problému rozhovorem, přispělo k větší objektivnosti poznání. Části rozhovorů byly užity následně i pro interpretaci. Zaznamenané odpovědi na otevřené otázky první skupiny respondentů jsou proto zařazeny do celkového obsahu práce, nikoli do příloh.

Protože kladení otázek je podstatou mé profese, pro doplnění šetření jsem použil rozhovor volný s otevřenými otázkami. Dále otázky projektivní (předpoklad, že dotázaní ve svých odpovědích promítají svou vlastní zkušenost na základě identifikace s ostatními), primární a sekundární otázky. Metoda volného nestrukturovaného rozhovoru je náročná také po stránce verbální a neverbální komunikace i soustředění jak dotazujícího tak respondenta. Role dotazujícího má být však nedominantní. Má být především posluchačem a v případě nutnosti ujistit respondenta, že jeho sdělení dobře rozumí.

Nebylo jednoduché vyhledat respondenty ochotné se rozhovoru podrobit, neboť jsem byl opakovaně odmítnut. Až poté, když jsem vysvětlil podstatu a cíle rozhovoru pro jeho náročnost na pochopení obsahu otázek, vždy jsem se podřídil požadavku na místo konání rozhovoru tak, aby byl zajištěn pocit jistoty a bezpečí respondenta. U dotazovaných dětí probíhal rozhovor vždy v prostředí domova. Avšak odděleně od rodičů z důvodu objektivnosti a nepodlehnutí vlivům rodičovské autority.

---

¹⁰² Srov. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. vyd.1. Praha: Portál, 2008, s. 27 a násl.

¹⁰³ Tamtéž, s. 28.

Samotná interpretace a výklad jevů, dat, informací a sdělení respondenta, zjištěných během rozhovoru, je zásadní pro celý výsledek zkoumání. Proto je možné rozhovor analyzovat až po provedení jeho přepisu. K analýze je možno použít několika výkladů.

Například genetický způsob výkladu předpokládá řetězec událostí, podnětů, kdy pátráme po podstatě a původu jevů, analyzujeme je z hlediska jejich vzniku a počátku. Kauzální způsob výkladu objasňuje příčiny a motivaci jejich vzniku. Hypotetický výklad je postaven na vyslovení předpokladů.¹⁰⁴ Tyto tři způsoby byly užity při interpretaci dat získaných průzkumným šetřením, vzájemně se doplňují a prolínají, což přispělo k celkové ucelené a objektivní závěrečné explanaci.

Při interpretaci odpovědí respondentů je potřeba mít také na paměti, že jejich sdělení mají subjektivní povahu, podléhají většímu či menšímu zkreslení. To může být úmyslné nebo neúmyslné. Proto by měl být výsledek interpretace odpovědí vždy spíše obecnější, než dovozený strohý dogmatický závěr.

Poslední okolností, na kterou bylo nutné brát zřetel, bylo zohlednění a hledání příčinné souvislosti vlivů a faktorů působících na respondenta v komplexním pohledu. Tomu napomohla stavba a struktura teoretické první části práce, kdy podstatné tyto 3 faktory jsou zde deskriptivně-narativním způsobem zobrazeny. Je to vliv především rodinné, školní a pedagogické povahy, bez níž si nelze výchovně-vzdělávací proces během povinné školní docházky na základní škole jako celek představit.

---

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 29-30.

5.4 Charakteristika a popis území mikroregionu

Předmětem šetření jsou respondenti pocházející z jednoho regionálního prostředí, v němž výchovně-vzdělávací proces na úrovni základního vzdělávání dětí probíhá. Územní celek sdružení obcí je úředně evidován jako mikroregion Hrušovansko. Nachází se v jihovýchodní části okresu Znojmo patřící svou rozlohou 1590 km čtverečních mezi největší okresy v České republice. Jde o jihovýchodní část této příhraniční oblasti sousedící s Rakouskem. Mikroregion má celkovou výměru 24 322 ha. Sdružení je složeno z celkem 13 obcí a 1 města. Členy mikroregionu jsou obce: Božice (1555), Borotice (428), Břežany (894), Čejkovice (208), Dyjákovice (831), Hevlín (1419), Hrabětice (901), město Hrušovany nad Jevišovkou (3208), dále obce Jevišovka (627), Litobratřice (508), Mackovice (379), Pravice (307), Šanov (1472) a Velký Karlov (435). V závorce jsou uvedeny počty obyvatel v obci (městě). Celkový počet jeho obyvatel k 31. 12. 2012 činil 13.244.

Na tomto území je celkem 7 veřejných základních škol.

Základní škola a mateřská škola, Božice, příspěvková organizace, Božice 393, 671 64 Božice, 1-9 třída, řídicí pracovník muž, počet žáků 203;

Základní škola a Mateřská škola Břežany, příspěvková organizace, Břežany 174, 671 65 Břežany, 1-9 třída, řídicí pracovník žena, počet žáků 147;

Základní škola Dyjákovice, Dyjákovice 234, 671 26 Dyjákovice, 1-9 třída, řídicí pracovník muž, počet žáků 154;

Základní škola a Mateřská škola Hevlín, příspěvková organizace, Hevlín 174, 671 69 Hevlín, 1-9 třída, řídicí pracovník žena, počet žáků 123;

Základní škola Hrabětice, Kostelní 216, 671 68 Hrabětice, 1-5 třída, řídicím pracovníkem žena, počet žáků 39;

Základní škola Hrušovany nad Jevišovkou, příspěvková organizace, Litobratřická 621, 1. stupeň, Nádražní 461 2. stupeň, 671 67 Hrušovany nad Jevišovkou, 1-9 třída, řídicí pracovník žena, počet žáků 290;

Základní škola a Mateřská škola, Šanov, příspěvková organizace, Komenského 241, 671 68 Šanov, 1-9 třída, řídicí pracovník žena, počet žáků 145.

V obci, kde je zřízena základní škola, je současně k dispozici i mateřská škola. Výjimkou je obec Litobratřice, které nemají základní školu, avšak mateřskou školou disponují. Pre-

primárnímu vzdělávání je zde přisuzována důležitost, byť se jedná o poměrně malou obec pouze s 508 obyvateli.

5.5 Deskripce výzkumného souboru

Řídící pedagogičtí pracovníci tvořili první skupinu respondentů. Manageri těchto vzdělávacích institucí byli vybráni, protože mají odpovědnost za realizaci práva dítěte na vzdělání včetně jeho náležité kvality. V dané problematice musí mít na svém řídicím postu přehled ne jen o dětech nabývajících vzdělání na jejich škole, ale i o svých podřízených, kteří vzdělávací proces přímo realizují. Jedná se tedy o záměrný výběr respondentů, vzhledem ke specifičnosti šetření. Z celkového množství 7 řídicích pracovníků je 5 žen a 2 muži. Každému respondentovi skupiny byl zaslán dotazník s průvodním vysvětlujícím dopisem. Dotazníků se vrátilo 6, což je v přepočtu 85,7 procent. Škola, která se šetření nezúčastnila, byla jediná malotřídní.

Druhou skupinu respondentů představuje výběr dostupný. Ti byli dotazováni formou volného nestrukturovaného rozhovoru. Zastupují ho 2 žáci 9. třídy plnicí základní povinnou školní docházkou v jedné ze šesti základních škol. Jednalo se o dva chlapce ve věku 15 let. Základní popis rodinného prostředí je úvodní součástí každého dílčího rozhovoru. Skupinu doplnili dále dva respondenti z řad rodičů dětí bydlících v mikroregionu. Jednalo se o ženu (matku dcery) plnicí povinnou školní docházkou a muže (otce dcery), která povinnou školní docházkou zahájí v roce 2013/2014.

5.6 Odpovědi respondentů prvního výběrového souboru

**Základní škola a mateřská škola, Božice, příspěvková organizace,
Božice 393, 671 64 Božice, 1-9 třída, řídicí pracovník muž, počet žáků
203.**

**Dotazník k diplomové práci s názvem: Právo dítěte na
vzdělání a povinná školní docházka.**

1. Kolik má ZŠ, kterou řídíte, aktuálně žáků? *K dnešnímu dni 203.*
2. Z kolika spádových obcí do ní žáci dojíždí?

Do ZŠ Božice dojíždí žáci ze spádových obcí Borotice a Čejkovice, ale i dalších (Mackovice, Velký Karlov).

3. Jsou ve škole zastoupeny minority? V případě, že ano specifikujte a konkretizujte je v procentech? Nejsou.
4. Má škola integrované žáky? Jaké je to procento z celkového počtu žáků? V současné době 12 integrovaných žáků, tj. 5,9%.
5. Jakých speciálně-pedagogických oblastí se to týká. Jsou to žáci s SPU.
6. Pracuje na škole dětská samospráva, parlament? Ano.
7. Mají děti představu o svém právu na vzdělání? Uvědomují si jej? Právo na vzdělání si stále větší část dětí ve škole uvědomuje jako „obtížnou povinnost“.
8. Jakým způsobem ho v rámci kurikulárního procesu samy realizují? Prání a požadavky dětí a jejich rodičů zjištěné v rámci autoevaluace školy jsme zařadili do ŠVP.
9. Participují děti na svém právu? Ano.
10. Má pedagogický sbor na Vaší škole zpětnou vazbu od dětí v této oblasti? Ano.
11. Vnímáte nějaké konkrétní překážky při realizaci práva dítěte na vzdělání? (např. systém financování škol, odbornost a zkušenosti pedagogů, rodinné prostředí, vliv médií atd.) Příklady jsou uvedeny pouze pro názornost. Pokud jsou nějaké problémy, tak většinou v rodinném prostředí.
12. Kterou ze čtyř základních podmínek, jež je dosažitelnost, dostupnost, přijatelnost a přizpůsobitelnost základního vzdělání dítěte, považujete za nejdůležitější při uplatnění jeho práva na vzdělání? Přizpůsobitelnost.
13. Kdo je podle Vás nejrizikovějším článkem v realizaci tohoto práva dítěte ve vzájemné vazbě triády rodiče-dítě-škola? (V krátkosti svůj názor zdůvodněte) Dnes bohužel rodič. Dětem chybí někdy materiální zabezpečení, což u základního vzdělávání uskutečňovaného často v blízkém okolí bydliště ještě nehraje tak významnou roli, ale stále častěji je to rodičovský nezájem citový a nezájem výchovný (chování, plnění úkolů, pracovní návyky dětí a řeč), které stále více negativně ovlivňují práci ve školství.
14. Jakým způsobem prosazují zákonní zástupci právo svého dítěte? Je tento způsob odpovídající, legitimní a v duchu nejlepšího zájmu dítěte? Pro ilustraci uveďte příklady. Námi iniciovaný systém spolupráce se zákonným zástupcem je otevřenost při autoevaluačních zjišťováních, osobních pohovorech a jednáních, případně dobrá a tvůrčí spolupráce se sdružením rodičů a školskou radou. Najdou se bohužel i tací, kteří volí formu „kuloárových jednání ve frontě na rohlíky“, případně anonymního upozorňování zřizovatele.

15. Víte, jaké dokumenty právo dítěte na vzdělání upravují?

Nerozumím přesně otázce, ale dokumentů a právních norem týkajících se práva dítěte na vzdělání je poměrně dost od „Listiny základních lidských práv a svobod“ přes „Úmluvu o právech dítěte“, „Zákon č. 561“ ve všech jeho pozdějších úpravách až po ten nám nejbližší, a to je školní řád. Jak jste ujišťoval respondenty o tom, že to není zkouška našich odborných znalostí, předpokládám, že by tento výčet mohl postačit.

16. Prostor pro Vaše volná sdělení k tématu.

Bylo by krásné, kdyby ke všem právům, která člověk, potažmo dítě má někde zakotvena, bylo uzákoněno také právo na rodičovskou lásku a odpovědnou výchovu v rodině, ale to by stejně bylo málo, pokud by toto právo bylo tak složitě vymahatelné, jako dnes mnoho jiných.

S pozdravem

Jan Peterka, ZŠ Božice

**Základní škola a Mateřská škola Břežany, příspěvková organizace,
Břežany 174, 671 65 Břežany, 1-9 třída, řídící pracovník žena, počet žáků
147.**

**Dotazník k diplomové práci s názvem: Právo dítěte na
vzdělání a povinná školní docházka.**

1. Kolik má ZŠ, kterou řídíte, aktuálně žáků? 147
2. Z kolika spádových obcí do ní žáci dojíždí? 6
3. Jsou ve škole zastoupeny minority? V případě, že ano specifikujte a konkretizujte je v procentech? Ne
4. Má škola integrované žáky? Jaké je to procento z celkového počtu žáků? 16%
5. Jakých speciálně-pedagogických oblastí se to týká. SPU, LMR
6. Pracuje na škole dětská samospráva, parlament? Ne – ze strany dětí není zájem.
7. Mají děti představu o svém právu na vzdělání? Uvědomují si jej? Víceméně ano.
8. Jakým způsobem ho v rámci kurikulárního procesu samy realizují? Jako omluvu, když něco nezvládají nebo chtějí prosadit svou.

9. Participují děti na svém právu? Téměř ne, jak kdy.
10. Má pedagogický sbor na Vaší škole zpětnou vazbu od dětí v této oblasti? Ano – vlastní hodnocení. Učitelé používají sebehodnocení často.
11. Vnímáte nějaké konkrétní překážky při realizaci práva dítěte na vzdělání? (např. systém financování škol, odbornost a zkušenosti pedagogů, rodinné prostředí, vliv médií atd.) Příklady jsou uvedeny pouze pro názornost.
Problematické se jeví chápání rodiny na „právo na vzdělání dítěte“ - rodiče si je často vysvětlují po svém.
12. Kterou ze čtyř základních podmínek, jež je dosažitelnost, dostupnost, přijatelnost a přizpůsobitelnost základního vzdělání dítěte, považujete za nejdůležitější při uplatnění jeho práva na vzdělání?
Všechny jsou rovnocenné, nelze říci, která by měla mít přednost. Snad jen u přizpůsobitelnosti – tam by se dalo uvažovat o posunutí na zadní pozici.
13. Kdo je podle Vás nejrizikovějším článkem v realizaci tohoto práva dítěte ve vzájemné vazbě triády rodiče-dítě-škola? (V krátkosti svůj názor zdůvodněte)
Jednoznačně rodiče – a v neposlední řadě společnost. Dříve rodiče podporovali dítě v touze po vzdělání a nabádali je, aby dávalo ve škole pozor a snažilo se něco naučit. Dnes to vypadá tak, že rodič letí do školy rvát na učitele, když ratolesti něco nejde. Rady typu...pomozte svému dítěti s domácí přípravou – nechť slyší, nechť se podílet, prospěch je začne zajímat v okamžiku, když hrozí potomkovi nedostatečná. Mnozí si myslí, že by výuku zvládli lépe než učitel.
14. Jakým způsobem prosazují zákonní zástupci právo svého dítěte? Je tento způsob odpovídající, legitimní a v duchu nejlepšího zájmu dítěte? Pro ilustraci uveďte příklady.
Poměrně nevhodným způsobem – řvaním na učitele a prosazováním poněkud podivných, často protichůdných požadavků na práci učitele. Většina z nich nemá pedagogické vzdělání, ale mnozí jsou přesvědčeni, že by tu práci uměli lépe a efektivněji. Krásným příkladem je událost z nedávné doby – rodiče dítěte s SPU požadovali pro dceru úlevy, ale při rozhovoru vyšlo najevo, že dcera – dyslektička- hodinu denně čte nahlas matce. Při upozornění na chybu v přístupu ze strany matky se paní zlobila, že ona musí vědět nejlépe, co její dcera potřebuje. Po učitelce však vyžadovala, aby v hodinách nečetla, že má integraci pro SPU. Když není podle jejich názoru jejich požadavkům vyhověno, stěžují si na ČŠI.
15. Víte, jaké dokumenty právo dítěte na vzdělání upravují? Ano.
16. Prostor pro Vaše volná sdělení k tématu.

**Základní škola Dyjákovice,
Dyjákovice 234, 671 26 Dyjákovice, 1-9 třída, řídicí pracovník muž, počet
žáků 154.**

Dotazník k diplomové práci s názvem: Právo dítěte na vzdělání a povinná školní docházka.

1. Kolik má ZŠ kterou řídíte aktuálně žáků? 154
2. Z kolika spádových obcí do ní žáci dojíždí? 5
3. Jsou ve škole zastoupeny minority? V případě, že ano specifikujte a konkretizujte je v procentech? Nejsou.
4. Má škola integrované žáky? Jaké je to procento z celkového počtu žáků?
Ano, má, je to asi 10 %
5. Jakých speciálně-pedagogických oblastí se to týká.
V jednom případě se jedná o kombinaci více vad (motorické i mentální), ostatní jsou poruchy učení nebo chování.
6. Pracuje na škole dětská samospráva, parlament? NE
7. Mají děti představu o svém právu na vzdělání? Uvědomují si jej?
Je to odlišné od každého jedince, většinou ano. Samozřejmě je to závislé na věku žáka.
8. Jakým způsobem ho v rámci kurikulárního procesu samy realizují?
9. Participují děti na svém právu?
Prakticky ne, u většiny je chodit do školy (nebo vzdělávat se) zatím součástí jejího života. Většina se to snaží dodržovat, jsou ale výjimky, které o vzdělání nemají zájem.
10. Má pedagogický sbor na Vaší škole zpětnou vazbu od dětí v této oblasti?
Pouze v předmětu Výchova k občanství, jinak řešíme jiné problémy.
11. Vnímáte nějaké konkrétní překážky při realizaci práva dítěte na vzdělání? (např. systém financování škol, odbornost a zkušenosti pedagogů, rodinné prostředí, vliv médií atd.) Příklady jsou uvedeny pouze pro názornost.
Dalo by se říci, že vnímám. Opravdu je problém s financováním škol, problém je nyní s tím, že pan ministr si usmyslel, že bude „likvidovat“ vesnické školy. Nový systém financování je opravdu smrtící pro některé školy, jestliže zřizovatel nebude ochoten vynaložit víc prostředků na chod školy (mzdy pedagogů), bude to katastrofa. Představa, že žáci budou jezdit do jiných měst je absurdní. Znamenalo by to i změnu infrastruktury v dopravě, prostě chaos ve více oborech než ve školství. Nehledě na to, že městské školy mají většinou počet žáků na hranici kapacity školy, takže kam Ti noví žáci půjdou?

Další problém je vliv médií. Je opravdu smutné, že veřejnosti se řekne něco jiného, než se pak ve školství udělá. Hlavně v otázkách platu, kdy se lidem vnucuje myšlenka, že učitelé mají pořád hodně přidáno, jenže ve skutečnosti je přidáno málo a ještě něco sebráno. Školy, které nemají plný počet žáků, nemají ani peníze na nějaké odměny. Zrušil bych veškeré cestování žáků po různých školách, dobří žáci odcházejí do gymnázií, držel bych se skutečně povinnosti navštěvovat spádovou školu. Prostředí rodiny má jistě na vzdělání dětí vliv. Jestli rodina je sociálně slabá, ještě nemusí znamenat, že nemá zájem o vzdělání svého dítěte. Problém je, jestliže rodina nevnímá vzdělání svých dětí jako prioritu, ale jako povinnost. Pak dochází často k problémům a konfliktům mezi školou a rodiči (zanedbání péče o dítě – povinnost posílat děti do školy, záměrné krytí absence, atd.)

12. Kterou ze čtyř základních podmínek, jež je dosažitelnost, dostupnost, přijatelnost a přizpůsobitelnost základního vzdělání dítěte, považujete za nejdůležitější při uplatnění jeho práva na vzdělání?

Na stejnou úroveň bych postavil dosažitelnost a dostupnost.

13. Kdo je podle Vás nejrizikovějším článkem v realizaci tohoto práva dítěte ve vzájemné vazbě triády rodiče-dítě-škola? (V krátkosti svůj názor zdůvodněte)

Určitě rodiče. Na nich je přeci, jestli dítě bude chodit do školy a vzdělávat se. Jestliže rodiče budou tolerovat absence, záškoláctví, nebudou dbát na to, aby se děti pořádně připravovaly na vyučování, nevštěpí jim tu povinnost chodit do školy, tak pak škola může dělat, co chce. Žák se dostane do vědomostní spirály, které ho utopí sama.

14. Jakým způsobem prosazují zákonní zástupci právo svého dítěte? Je tento způsob odpovídající, legitimní a v duchu nejlepšího zájmu dítěte? Pro ilustraci uveďte příklady.

Přiznám se, tady nevím, co napsat. Většina rodičů chce, abych jejich potomek vzdělání měl, pravidleně navštěvují školu (třídní schůzky), v případě problému přijdou do školy si tento problém vyříkat s vyučujícím. Většinou je to jen o komunikaci mezi osobou učitel – rodič, popřípadě vedení školy – učitel – rodič. Někdy ale bohužel rodiče přenáší svoje problémy na dítě, svádějí jeho absenci na nemoc (přitom to není pravda), velký vliv tady mají i rodiče – alkoholici. Zde se jedná velmi obtížně. Opilí rodiče jsou neschopni pořádné komunikace, většinou jsou agresivní, sprostí. Když vystřízliví, tak jim to zase nemyslí. Prostě opět spirála. Bohužel odnášejí to jejich děti, kteří ten domácí vzor moc nemají. Ale těch je malé % (2-3 % v naší škole)

15. Víte, jaké dokumenty právo dítěte na vzdělání upravují?

Nezlobte se, nechce se mi hledat, ale určitě v tom hraje roli Deklarace práv dítěte, školský zákon a určitě další.

16. Prostor pro Vaše volná sdělení k tématu.

Závěrem jen prosím o odpuštění případných chyb a překlepů.

S pozdravem

Mgr. Roman Štrunc, ZŠ Dyjákovice

**Základní škola a Mateřská škola Hevlín, příspěvková organizace, Hevlín
174, 671 69 Hevlín, 1-9 třída, řídící pracovník žena, počet žáků 123.**

Dotazník k diplomové práci s názvem: Právo dítěte na vzdělání a povinná školní docházka.

1. Kolik má ZŠ, kterou řídíte, aktuálně žáků? ..
Celkový počet žáků je 120 (+3žáci s docházkou do zahraniční školy), z toho 64 žáků na stupni prvním a 56 na stupni druhém.
2. Z kolika spádových obcí do ní žáci dojíždí?
Nejsme spádovou obcí, školu navštěvují pouze děti z naší vesnice.
3. Jsou ve škole zastoupeny minority? V případě, že ano specifikujte a konkretizujte je v procentech? Ve škole minority zastoupeny nejsou.
4. Má škola integrované žáky? Jaké je to procento z celkového počtu žáků?
Ve škole je celkem 6 integrovaných žáků (2 žáci na druhém stupni, 4 žáci na prvním stupni), z celkového počtu žáků 120 to činí 5%.
5. Jakých speciálně-pedagogických oblastí se to týká.
Většinou se jedná o žáky s vývojovými poruchami učení, proto se individuální péče zabývá například rozvojem sluchového vnímání, rozvojem čtenářských dovedností, rozvojem grafomotoriky a vizuomotorické koordinace, zlepšení písemného projevu.
6. Pracuje na škole dětská samospráva, parlament?
Na škole funguje žákovský parlament, ve kterém pracují zástupci 5. -9. ročníku s vedením jednoho učitele. Na pravidelných schůzkách plánují možné aktivity a podávají návrhy. Rozvíjíme tak u žáků principy demokracie a pocit sounáležitosti se školou, ve které se vzdělávají.

7. Mají děti představu o svém právu na vzdělání? Uvědomují si jej?
Právo na vzdělání berou spíše jako „nutnost“ – kterou musí projít kvůli svému vlastnímu dalšímu profesnímu rozvoji. V této oblasti má škola velký prostor - motivuje žáky k osvojování strategií učení a k motivaci k celoživotnímu vzdělávání, připravuje je k zodpovědnosti a k tomu, že práva jsou vždy spojena s určitými povinnostmi. Dále vede žáky k toleranci, respektování společenských norem a pravidel soužití. Posiluje sociální chování a sebeovládání.
8. Jakým způsobem ho v rámci kurikulárního procesu samy realizují?
Některé návrhy, které podávají zástupci žákovského parlamentu, jsou začleňovány do ročního plánu činnosti školy (např. realizace exkurzí, školních výletů, návštěvy divadelních představení apod). Se třídním učitelem řeší aktuální problematiku třídy nebo celé školy.
9. Participují děti na svém právu?
Je to proces pomalý a dlouhodobý. Děti jsou vedeny k tomu, že správné využívání práva na vzdělání je předpokladem kvalitního života. Že člověk musí postupně rozvíjet svoji osobnost – a tento rozvoj se musí opírat o cílevědomost, houževnatost, pracovitost, zodpovědnost. Velkou roli zde také hraje osobní příklad (například úspěšný člen rodiny).
10. Má pedagogický sbor na Vaší škole zpětnou vazbu od dětí v této oblasti?
Prostřednictvím třídních schůzek, občanské výchovy a schránek důvěry.
11. Vnímáte nějaké konkrétní překážky při realizaci práva dítěte na vzdělání? (např. systém financování škol, odbornost a zkušenosti pedagogů, rodinné prostředí, vliv médií atd.
Jsme škola s menším počtem žáků, řešíme tedy problematiku ufinancování vzdělávacího procesu. Rodinné prostředí se bohužel také často smíruje s průměrností nebo podprůměrností výsledků vzdělávání svého dítěte. Odbornost pedagogů není problémem naší školy, spíše si někdy pedagogové nevědí rady s okamžitým řešením vztahových problémů ve třídě (žák-žák, žák-učitel). Děti jsou značně ovlivňovány názory rodičů vůči jiným rodičům nebo pedagogům (a přenášejí si je do školy).
12. Kterou ze čtyř základních podmínek, jež je dosažitelnost, dostupnost, přijatelnost a přizpůsobitelnost základního vzdělání dítěte, považujete za nejdůležitější při uplatnění jeho práva na vzdělání?
Dostupnost.
13. Kdo je podle Vás nejrizikovějším článkem v realizaci tohoto práva dítěte ve vzájemné vazbě triády rodiče-dítě-škola?
Jednoznačně rodiče-vytvářejí zázemí a podvědomí u dítěte, na kterém si následně založí vlastní představu o právu na vzdělání (se kterým jsou samozřejmě spojeny i povinnosti). V málokteré rodině je vzdělání vlastních dětí prioritou – na přední místa se tak dostává spíše materiální zabezpečení potřeb vlastního dítěte, hovoříme o konzumní společnosti.

14. Jakým způsobem prosazují zákoní zástupci právo svého dítěte? Je tento způsob odpovídající, legitimní a v duchu nejlepšího zájmu dítěte? Pro ilustraci uveďte příklady.

Je správné, když je umožněno rodičům jistým způsobem participovat na lokální školské politice, vtáhnout je do školské problematiky a osvětlovat ji. To je umožněno určitě radou školy, pravidelnými konzultacemi s rodiči. Máme zkušenosti, že s informovaným rodičem jsou pak vztahy se školou korektnější, naplněné vzájemnou podporou. Edukační proces je jednodušší a příjemnější. Naše společnost zároveň umožňuje výběr školy, takže rodiče sami mohou rozhodnout, která škola je pro jejich dítě přijatelnější.

15. Víte, jaké dokumenty právo dítěte na vzdělání upravují?

Úmluva o právech dítěte, Deklarace práv dítěte, Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Deklarace Výboru pro práva dítěte RVPL ČR.

16. Prostor pro Vaše volná sdělení k tématu.

Jedním z předpokladů kvalitního školství jsou dobré vztahy mezi školou a rodinou, zejména pak ve vzájemné důvěře, která se musí neustále utvářet, pěstovat a rozvíjet.

Mgr. Soňa Kaňová

Základní škola a Mateřská škola, Hevlín, příspěvková organizace

**Základní škola Hrušovany nad Jevišovkou, příspěvková organizace,
Litobratřická 621, 1. stupeň, Nádražní 461 2. stupeň, 671 67 Hrušovany
nad Jevišovkou, 1-9 třída, řídící pracovník žena, počet žáků 290.**

**Dotazník k diplomové práci s názvem: Právo dítěte na
vzdělání a povinná školní docházka.**

1. Kolik má ZŠ, kterou řídíte, aktuálně žáků? 290
2. Z kolika spádových obcí do ní žáci dojíždí? 4
3. Jsou ve škole zastoupeny minority? V případě, že ano specifikujte a konkretizujte je v procentech? Ne.

4. Má škola integrované žáky? Jaké je to procento z celkového počtu žáků?
Ano, 3%
5. Jakých speciálně-pedagogických oblastí se to týká.
SPU- dyslexie, dysortografie, dysgrafie
6. Pracuje na škole dětská samospráva, parlament? Ano.
7. Mají děti představu o svém právu na vzdělání? Uvědomují si jej?
Právu na vzdělání velká část nepřisuzuje hodnoty a význam, které pro ně z tohoto práva v průběhu jejich života vyplývají.
8. Jakým způsobem ho v rámci kurikulárního procesu samy realizují?
Kurikulární proces je změna cílů a obsahu vzdělávání směrem k utváření a rozvoji životních dovedností (klíčových kompetencí) a k přípravě žáků pro praktický život, to je teorie. V současnosti velká část dětí upřednostňuje memorování, odříkání nových poznatků, s minimální snahou zamyslet se nad daným problémem, danou věcí. O to více vyniknout jedinci s tvůrčím a snaživým přístupem, jejichž zastoupení je v daleko menším rozsahu než dříve, to je praxe.
9. Participují děti na svém právu?
V podstatě ano. Preferují jiný, jednodušší přístup k získání určitého typu vzdělání, než před lety.
10. Má pedagogický sbor na Vaší škole zpětnou vazbu od dětí v této oblasti?
Ano, snažíme se mapovat tento stav.
11. Vnímáte nějaké konkrétní překážky při realizaci práva dítěte na vzdělání? (např. systém financování škol, odbornost a zkušenosti pedagogů, rodinné prostředí, vliv médií atd.) Příklady jsou uvedeny pouze pro názornost.
Současný školský systém je nekonceptní, přináší do škol velké množství změn, které jsou v mnoha případech ověřovány velmi krátkou dobu a zavedení do praxe není v reálu tím, co se očekávalo. Školní vzdělávací programy – ztížená situace návaznosti při změně školy dítěte, smlouvy s rodiči – administrativa, která nepřinutí rodiče k větší péči o vzdělání a výchovu dítěte. Stálé změny v oblasti přijímacích řízení – počty přihlášek, výstupní hodnocení. Odbornost pedagogů, kterým ale chybí základní schopnost komunikace ve vazbě žák – učitel, tj. VŠ je nenaučí základům, jak vysvětlit látku dětem, v posloupnosti vazby dítě. Rodina není v mnoha případech prioritní tj. prvořadá v přístupu k rozvoji osobnosti dítěte.
12. Kterou ze čtyř základních podmínek, jež je dosažitelnost, dostupnost, přijatelnost a přizpůsobitelnost základního vzdělání dítěte, považujete za nejdůležitější při uplatnění jeho práva na vzdělání?
Dosažitelnost spolu s dostupností.
13. Kdo je podle Vás nejrizikovějším článkem v realizaci tohoto práva dítěte ve vzájemné vazbě triády rodiče-dítě-škola? (V krátkosti svůj názor zdůvodněte)
Viz. bod 11. Rodina ztrácí svůj význam, velká část rodičů přesouvá zodpovědnost za vzdělání svého dítěte pouze na školu, čímž se zbavují zodpovědnosti za vzdělání

svého dítěte. Nelze striktně oddělit rodinu a školu, tyto subjekty musí mít mezi sebou přímou vazbu.

14. Jakým způsobem prosazují zákonní zástupci právo svého dítěte? Je tento způsob odpovídající, legitimní a v duchu nejlepšího zájmu dítěte? Pro ilustraci uveďte příklady.

Jsou případy, kdy rodič bezdůvodně obhajuje dítě, jeho prospěch, chování a zájmy jako ty pro něj nejlepší, není ochoten připustit třeba jen částečnou nesprávnost svého názoru a v závěru dítě přemísťuje jinam. Změna kolektivu a jiné faktory jsou pro dítě náročné, pro rodiče ne, vyřešil problém. V posledním období se zvyšuje počet případů, kdy rodiče spolupracují se školou /vyšší ročníky/.

15. Víte, jaké dokumenty právo dítěte na vzdělání upravují?

Právo na vzdělání je zaručeno Ústavou ČR, Listinou základních práv a svobod, právním pořádkem státu i závazky, které vyplývají z mezinárodních úmluv.

16. Prostor pro Vaše volná sdělení k tématu.

Základní škola a Mateřská škola, Šanov, příspěvková organizace, Komenského 241, 671 68 Šanov, 1-9 třída, řídící pracovník žena, počet žáků 145.

Dotazník k diplomové práci s názvem: Právo dítěte na vzdělání a povinná školní docházka.

1. Kolik má ZŠ, kterou řídíte, aktuálně žáků? 145
2. Z kolika spádových obcí do ní žáci dojíždí? 1
3. Jsou ve škole zastoupeny minority? V případě, že ano specifikujte a konkretizujte je v procentech? Ne.
4. Má škola integrované žáky? Jaké je to procento z celkového počtu žáků?
Ano, 2,75 %
5. Jakých speciálně-pedagogických oblastí se to týká.
Poruch učení, LMP, porucha sluchu.
6. Pracuje na škole dětská samospráva, parlament? Ne.
7. Mají děti představu o svém právu na vzdělání? Uvědomují si jej?
Ne, nevnímají vzdělání jako právo, ale jako nepříjemnou povinnost.

8. Jakým způsobem ho v rámci kurikulárního procesu samy realizují? Nerealizují.
9. Participují děti na svém právu? Neparticipují.
10. Má pedagogický sbor na Vaší škole zpětnou vazbu od dětí v této oblasti? Nemá.
11. Vnímáte nějaké konkrétní překážky při realizaci práva dítěte na vzdělání? (např. systém financování škol, odbornost a zkušenosti pedagogů, rodinné prostředí, vliv médií atd.) Příklady jsou uvedeny pouze pro názornost.
Školský systém nemotivuje žáky k učení (absence přijímacích zkoušek na SŠ, nízká prestiž vzdělání ve společnosti, neobjektivní finanční ohodnocení), rodinné prostředí (nedostatečná podpora školy, znevažování vzdělání, nerespektování učitele, ochránářské postoje vůči vlastním dětem – omlouvání, protěžování, nedostatečná objektivita), média (snižují postavení učitele).
12. Kterou ze čtyř základních podmínek, jež je dosažitelnost, dostupnost, přijatelnost a přizpůsobitelnost základního vzdělání dítěte, považujete za nejdůležitější při uplatnění jeho práva na vzdělání?
Dosažitelnost, aby mohly být uplatněny ostatní tři.
13. Kdo je podle Vás nejrizikovějším článkem v realizaci tohoto práva dítěte ve vzájemné vazbě triády rodiče-dítě-škola? (V krátkosti svůj názor zdůvodněte)
Rodiče, bez podpory rodiny je veškerá snaha marná.
14. Jakým způsobem prosazují zákonní zástupci právo svého dítěte? Je tento způsob odpovídající, legitimní a v duchu nejlepšího zájmu dítěte? Pro ilustraci uveďte příklady.
Rodiče uplatňují právo dítěte na „lenost“, jeho specifické potřeby, výhody a ohledy ze strany školy, ale právo na vzdělání nikdy.
15. Víte, jaké dokumenty právo dítěte na vzdělání upravují? Ano.
16. Prostor pro Vaše volná sdělení k tématu.

5.7 Rozhovory se žáky základních škol

ONDŘEJ - 15 LET

Bydlí s rodiči v rodinném domě v příhraniční obci. Má mladší sestru 4 roky. V pololetí měl vyznamenání. Studiem na gymnáziu chce dále pokračovat ve svém vzdělávání. Podle jeho slov směřuje k terciálnímu vzdělávání. Mezi jeho koníčky patří rybaření, lyžování, zajímá se o techniku, rád cestuje. Otec 39 let je vysokoškolsky vzdělán, pracuje jako technik, matka 38 let, středoškolsky odborně vzdělaná, pracuje jako zdravotní sestra. Rodina nukleární.

Místo rozhovoru: *dětský pokoj rodinného domu*

Datum: *15. prosince 2012*

Zahájení: *16.00 hod.*

Způsob zaznamenání odpovědí: *diktafon*

Způsob ověření interpretace odpovědi: *kontrasignace přepsaného rozhovoru s chlapcem rodičem respondenta*

Před zahájení rozhovoru bylo respondentovi v dostatečném rozsahu vysvětleno téma, směr a oblast, na kterou bude dotazován. Dotazovaný chápe smysl a účel dotazování, zákonný zástupce souhlasí s rozhovorem svého dítěte. Vysvětlení bylo provedeno v souladu s rozumovou a mravní vyspělostí dítěte. Zákonný zástupce též souhlasí s uveřejněním odpovědi a vnímá, že odpovědi dítěte budou sloužit k zobecnění pro závěr průzkumného šetření. Autentičnost přepisu záznamu rozhovoru stvrzuje zákonný zástupce podpisem.

Přepis rozhovoru:

Podle toho, co jsi mi řekl v úvodu, máš v úmyslu pokračovat ve studiu na střední škole typu univerzálního vzdělání?

Myslím, že to bude nejlepší řešení pro mou budoucnost.

Jak si svou budoucnost představuješ?

Že budu mít stále pracovní místo, svou rodinu a že budu mít kde bydlet.

To jsou podle tebe důsledky vzdělání?

Ano.

Já si myslím, že jsou to podmínky k životu člověka, ne že to je důsledek vzdělání? Pod pojmem vzdělání si představuji něco jiného. Jaký je tvůj názor?

Vzdělání mi ale k tomu dopomůže ne?

Vzdělání je jedním z předpokladů úspěšného kvalitního života, i když podmínkou k bezstarostné budoucnosti, tak jak si ji představuješ, nemusí být. To záleží na okolnostech. Co si představíš, když se řekne právo na vzdělání?

Že se můžu vzdělávat. Že na to mám právo.

Co je to právo?

Právem se řídí stát a společnost. Slouží k udržení rovnováhy ve státě. Vytváří dvojici s povinností.

Ano, to máš pravdu. Zkus se ale zamyslet nad právem na vzdělání.

Přemýšlí .....

Víš, jaké máš jako dítě během povinné školní docházky práva?

Mám právo na to se vzdělávat, právo na projev, právo na přestávku na spravedlivé ohodnocení.

Víš, kde jsou tvá práva týkající se docházky do školy zakotvená?

Ve školním řádu.

Ano, správně.

Vrátíme se k právu na vzdělání. Tvůj názor na něj mě zajímá nejvíce.

Hmmmmmm.

Vysvětloval vám někdo ve škole co to právo na vzdělání vůbec je? Říkal vám třeba třídní učitel co je jeho podstatou?

Ne, nevzpomínám si, že by nám někdo z učitelů vysvětloval toto právo. Právo nám vysvětlováno bylo, ale mluvilo se o něm jinak. Učitelé nám říkali v občanské nauce o ústavě o zákonech a v souvislostech se společností.

Konkrétně vám toto právo a jeho podstata tedy nebylo vysvětlováno?

Nebylo, takhle o tom mluvím poprvé.

A co rodiče, mluvili s tebou o tom doma?

O právu na vzdělání?

Ano.

Ti mi také toto právo nevysvětlili.

Ptal ses jich někdy na to?

Ne nikdy jsem se jich na to neptal. Asi proto, že jsem nad tím nikdy nepřemýšlel a nezajímalo mě to.

Když nyní nad tím přemýšlíš, napadá tě, v čem spočívá tvoje právo na vzdělání?

V tom, že můžu chodit do školy a vzdělávat se v ní.

Ano, dá se to tak říci. Ale má to trošku ještě jiné souvislosti. Dokázal, bys vysvětlit rozdíl, mezi vzděláním a vzděláváním.

No teď jste řekl co je vzdělávání, že je to proces a vzdělání je to, co se naučím.

No vidím, že nad tím vsutku přemýšlíš. Kdo si myslíš, že by ti měl vysvětlit, v čem spočívá tvé právo na vzdělání?

Já si myslím, asi že moji rodiče a pak škola. Nikdo jiný mne nenapadá.

Myslíš si, že všude ve světě mají děti možnost se vzdělávat stejně jako u nás?

Ne.

Proč si myslíš, že ne?

Například v chudších oblastech Afriky jsou děti rádi, že se naučí aspoň číst psát a počítat. A jinde v těch nejchudších oblastech ani to ne.

Čím si myslíš, že je to způsobeno?

Přemýšlí.....

Jaký je rozdíl mezi dítětem u nás a dítětem v Africe?

Dítě u nás je zvyklé žít úplně jinak, nemusí se např. každý den vláčet 5 kilometrů pro vodu. Dítě v Africe je rádo, že se může vzdělávat.

To samozřejmě souvisí s kulturou národa a podmínkami, ve kterém dítě žije. Pokud je nutné obstarat si základní životní potřeby k přežití je vzdělávání až na druhém místě. Myslel jsem to ve smyslu možnosti se vzdělávat.

No v Africe asi děti nemají takové právo jako tady u nás.

Podle tebe je tedy u nás vzdělání pro lidi lépe dostupné?

Ano je lépe dostupné.

Kdo tuto dostupnost práva na vzdělání podle tebe ovlivňuje?

Nevím, napadá mě škola.

Před chvílkou jsme se bavili o rozdílech mezi dítětem v Africe a u nás, přemýšlej. Kdo ti vlastně zprostředkovává možnost se vzdělávat?

Přemýšlí... Škola. Napadá mě, asi stát, ve kterém žiju.

Ano správně.

Takže díky našemu státu se můžu vzdělávat?

Stát ti tvoje právo na vzdělání zaručuje, musí k tomu vytvořit podmínky, aby ses mohl vzdělávat. I když stát samozřejmě je jen pojem. Vše je řízeno lidmi. Víš, kde ses o právu na vzdělání dočetl?

Na internetu?

Dalo by se to považovat za jeden ze zdrojů, kde by ses mohl něco o právu na vzdělání dočíst. Myslel jsem spíše, v jakých právních dokumentech víš.

To budou nějaké zákony tedy.

Samozřejmě práva a povinnosti jsou v zákonech. Víš jaký je pro naši republiku nejdůležitější zákon?

Ústava?

Četl si jí?

Ne, nečetl jsem ji.

Kde jsi o ní slyšel teda?

V občanské nauce a v televizi ve zprávách.

Když se bavíme o tvých právech a povinnostech, proč si myslíš, že chodit do školy je tedy povinnost? Proč se musí chodit do školy? Kdo ti to nařizuje?

Protože to chce stát?

Ale proč to chce stát?

Protože z nás chce vychovat vzdělané lidi a abysme měli slušnou práci a mohli jsme si vydělávat a slušně žít.

Tvoje úvaha je celkem správná. Dalo by se říct, že je to společenský zájem vzdělávat děti od nástupu do školy. I když už ve školce těsně před nástupem do školy je také dětem předáváno již vzdělání. To co jsi mi tady říkal na začátku, že budeš mít kde bydlet, budeš mít kde pracovat a dosáhneš určitého postavení, je důsledek tvého vzdělání. Právo na vzdělání souvisí i s jeho kvalitou. Co si myslíš, že ovlivňuje tuto kvalitu poskytovaného základního tvého vzdělání.

Škola to je jasný.

Škola je jedním z faktorů. Myslíš, že to je budova školy? Její barva, členění?

No to ne. Jsou to učitelé teda, jak nás učí, o čem nás učí a jestli jsme si to my, žáci zapamatovali.

Souhlasím s tebou a někdo jiný na to nemá vliv na kvalitu tvého získaného vzdělání?

Jsem to taky já.

Nikdo jiný?

A moji rodiče.

Sám si říkal, že se hlásíš na gymnázium, máš vyznamenání. Pravděpodobně si tedy nabyl během povinné školní docházky kvalitní základní vzdělání ne?

To jo, ale takhle jsem nad tím nikdy nepřemýšlel. Hodnotím to spíše tím, jaké mám známky.

Jaký mají podíl rodiče na tvých známkách, když budeme tedy kvalitu poměřovat známkami?

Já ani nevím, ale od první třídy jsem byl zvyklý sám se do školy vypravovat. Zpočátku se mnou dělali úkoly, ale teď už jsem samostatný. Nepotřebuji od rodičů něco, co se učíme ve škole doma vysvětlovat.

Rodiče tě tedy vedou k samostatnosti?

Hmmmmmm. Ano vedou mě k ní.

Oba chodí do práce, takže asi nemají moc času, že?

Ani ne, starají se o mě dobře, S oběma si rozumím. Když potřebuji poradit, poradí mi. Nemám s nimi problémy.

To je asi tím, že vaše rodina perfektně funguje a musí mít z tebe radost, když se tak dobře učíš.

Jo mají.

Jaký má význam podle tebe rodina během povinné školní docházky.

Tak, když to vidím někdy okolo sebe u svých spolužáků v televizi ve zprávách tak si myslím, že rodina je důležitá. Vytváří mi podmínky pro učení. Nejsm ve stresu a tak.

Jsi opravdu bystrý kluk a věřím, že z tebe mají rodiče radost. Dalo by se z toho něco dovodit?

Z čeho?

No z toho co jsi říkal o své rodině.

Asi, že rodina a škola vytváří podmínky, proto abych se mohl něčemu naučit ne?

No bavíme se přece o právu na vzdělání.

Škola a rodina mě vytváří podmínky k právu na vzdělání. A stát.

Vidíš, máš na to už trochu jiný náhled, že?

No. Jsem si ani neuvědomoval, že to takhle spolu souvisí.

Bavili jsme se o vzdělání a jeho kvalitě. Podíli se ve škole vy žáci, nějakým způsobem na svém právu na vzdělání nebo na jeho kvalitě?

Přemýšlí.....

Máte na škole dětský parlament?

Jo máme, byl jsem také jeden rok jeho členem.

No a co jste tam řešili?

Školní akce, výlety, vybavení do tříd, charitativní akce, které pořádala škola a tak.

Myslíš si, že tyto akce měly souvislosti s právem na vzdělání?

Myslím, že ne.

Vyslyšeli učitelé vaše názory a podařilo se vám něco prosadit?

Jo spousta návrhů prošla, hlavně výlety a akce, řešila to učitelka, která to měla na starost, a pak se to dávalo dál paní ředitelce.

Ptal se vás někdo ve škole na vaše názory na vyučování?

Na to se nás nikdo neptal. Neuvědomuju si, že by někdo z učitelů chtěl znát náš názor.

Vy sami jste své názory týkající se vyučování někdy učitelům předali?

Ne nikdy jsme nic takového učitelům nedávali. Pochybuju, že někdo z mých spolužáků ví, co je to právo na vzdělání.

Máš vůbec nějaký názor na vyučování ve škole?

Vyučování probíhá podle mě normálně, já jsem nikdy neměl s učiteli výrazné problémy. Necítím potřebu něco zásadně změnit. Možná náš počítač ve třídě.

Jde ti tedy především o materiální vybavení?

Ano, co se týká změny, tak ano.

Co si myslíš o právu na vzdělání po našem rozhovoru?

Že to není vůbec jednoduché. Spíš to bereme jako automatickou věc, že chodíme do školy. Rozhodně si to asi nikdo z nás neuvědomuje, co s tím je všechno spojeno.

Víš, jak se na tomto právu ve škole spolupodílet?

No asi bysme měli víc dávat najevo své názory, hlavně na vyučování a jeho kvalitu. Měli bychom o tom s učiteli diskutovat, a pokud něco dobrého vymyslíme tak bychom si to měli umět prosadit.

Ale nemáš na mysli nový počítač ve třídě, že. Třeba byste stávkovali a schválně byste se neučili.

Smích.....

Héééj to je dobrej nápad.

No dobrý tak doufám, že se odvoláte pak na mě, že jako jsem vám vysvětlil právo na vzdělání a vy za něj teď bojujete.

Ne, to byla sranda. Je mi jasný, že máte na mysli opravdu jiné věci.

No doufám, že náš rozhovor byl i pro tebe poučný. Myslím, že jsi nad tím opravdu přemýšlel. Do budoucna ti přeji mnoho úspěchů na poli vzdělávání. Ať dosáhneš takového postavení, se kterým budeš sám spokojený a měj na paměti, že máš realizaci práva na vzdělání a jeho kvalitu ode dneška taky trochu ty ve svých rukou. Děkuji za pohovor. Přepis rozhovoru přinesu k nahlédnutí.

Nemáte zač, je mi to jasný.

Četl a souhlasí:

MARTIN - 15 LET

Bydlí s rodiči v rodinném domě v obci do 1000 obyvatel. Má starší sestru 20 let. V pololetí průměrný prospěch. Na základní vzdělání navazuje střední školou, odborného zaměření. Mezi jeho koníčky patří fotbal, pěstuje okrasné ptactvo. Otec 43 let je vyučený, pracuje jako dělník, matka 41 let, středoškolsky odborně vzdělaná, pracuje jako prodavačka. Rodina nukleární.

Místo rozhovoru: *dětský pokoj rodinného domu*

Datum: *17. prosince 2012*

Zahájení: *18.00 hod.*

Způsob zaznamenání odpovědí: *diktafon*

Způsob ověření interpretace odpovědí: *kontrasignace přepsaného rozhovoru s chlapcem rodičem respondenta*

Před zahájení rozhovoru bylo respondentovi v dostatečném rozsahu vysvětleno téma, směr a oblast, na kterou bude dotazován. Dotazovaný chápe smysl a účel dotazování, zákonný zástupce souhlasí s rozhovorem svého dítěte. Vysvětlení bylo provedeno v souladu s rozumovou a mravní vyspělostí dítěte. Zákonný zástupce též souhlasí s uveřejněním odpovědí a vnímá, že odpovědi dítěte budou sloužit k zobecnění pro závěr průzkumného šetření. Autentičnost přepisu záznamu rozhovoru stvrzuje zákonný zástupce podpisem.

Přepis rozhovoru:

Máš už nyní na konci základní školy nějakou konkrétní představu o svém budoucím životě?

Tak hned po vyučení bych chtěl pracovat a chtěl bych mít kde bydlet se svou rodinou.

Na jaký obor se hlásíš, jsi už pevně rozhodnut, že to je ten pravý?

Elektromechanik se zaměřením na chladicí zařízení. Myslím, že je to ten pravý, všichni říkají, že ten obor je baví a že je dobře placený.

Odborně se budeš tedy vzdělávat, mluvíš o finančních náležitostech tvého budoucího zaměstnání. Myslíš si, že peníze jsou pro život nejpodstatnější?

Tak dneska jsou peníze za vším. Ale myslím, že svou roli hraje i rodina.

Máš na mysli rodinu, v které vyrůstáš, nebo rodinu, kterou založíš sám?

Myslím si, že obě.

Na co mají podle tebe tedy vliv? Jakou roli hraje rodina pro tebe?

Rodina, jako mamka a taťka mě vychovali a já budu potom taky své děti vychovávat.

Máš pravdu, když jsme u vlivu rodiny, můžeš popsat její úlohu během tvého vzdělávání?

Rodiče chtějí, abych se dobře učil. Pečují o mě a radí s tím, čemu nerozumím.

Proč chtějí, aby ses dobře učil?

No abych nebyl lempl.

Jasně. Chtějí, aby si byl dobře tedy vzdělán. Jinou úlohu podle tebe tvoje rodina během školní docházky nemá?

Rodiče mě živí.

Starají se o tebe materiálně, to je pravda. Jinak nic?

Mají mě rádi.

Ty je ne?

Já je mám také rád.

Takže kromě materiálního zázemí ti poskytují i psychickou podporu, aby se ti dobře studovalo vid'.

Jo no.

Jsi na konci svého základního vzdělání. Dále se budeš vzdělávat na střední škole. Můžeš zhodnotit, co ti základní škola dala pro tvůj budoucí další rozvoj?

Hodně jsem se toho naučil a myslím si, že to je nezbytné pro další studium.

To je trošku nekonkrétní odpověď. Můžeš to hodně trochu specifikovat.

Tak třeba bez matematiky bych se na střední škole neobešel.

Konkretizuješ předmět matematiku, ničemu jinému tě ve škole neučili?

Jóóóóó. Škola mě naučila chovat se ve společnosti. Číst psát a počítat. To je taky celkem nezbytný.

Považuješ základní vzdělání za nezbytné pro tvůj další život?

Bez něho bych nemohl jít na střední školu.

Když se řeknou pojmy vzdělávání a vzdělání. Může mi svými slovy říci, co který znamená?

Tak vzdělání je když dokončím vzdělávání.

Ano máš pravdu, ale zkus to ještě víc popsat.

Tak vzdělání budu mít teďka základní, když dokončím základní školu. A do dalšího vzdělávání vstoupím na střední škole.

Vzdělávání je tedy podle tebe.....?

Učení se.

Spíše nabývání znalostí, učení je psychický proces jakým je získáváš. Je podmíněn dalšími okolnostmi. Stejně jako vzdělávání je proces. Říká ti něco výraz výchovně-vzdělávací proces?

Jako že se vzdělávám a ještě vychovávám?

No oba tyto pojmy jsou spojeny. Když to zjednoduším, vychováváš se a učíš se celý život.

No, to nám taky říkali ve škole.

Tak vidíš, vzdělávání neskončíš tím, že ukončíš střední, vysokou školu. Určitě se v životě setkáš s tím, že se budeš muset dále třeba sám vzdělávat. Technika se vyvíjí, vidíš sám. Lednice budou za 20 let třeba úplně jinak fungovat. A ty jako jejich mechanik se budeš muset vzdělávat pořád.

Aha. Ale myslím, že to ani nepoznám, že se budu muset vzdělávat.

On je spíše rozdíl v procesu, a kde se vzděláváš. Protože škola je institucí speciální ta má za úkol vám poskytnout vzdělání během vašeho vzdělávání. Kvalita tvého vzdělání je ovlivněna dalšími podmínkami. Napadají tě nějaké?

Ne.

Už jsme mluvili o rodině. To není jedna z podmínek tvého bezproblémového vzdělávání?

Aha. To mě nenapadlo.

Chodíš do školy ne?

To je taky podmínka, že?

Jistěže.

A co ve škole?

Jak a co ve škole?

No myslím jako, kdo ti to vzdělávání zprostředkovává?

Hmmmmmm..... Škola a učitelé v ní.

Jsi spokojen s učiteli?

Jóóóóó'. Nemůžu si na ně stěžovat, ale nechci je hodnotit.

Měl bys na ně špatný názor?

Asi ne úplně špatný, ale ani úplně dobrý.

Rád se vzděláváš, učíš, připravuješ se do školy?

No beru to jako spíš automaticky, že se učím, chodím do školy, píšu úkoly.

Tyto činnosti souvisí s realizací tvého práva na vzdělání, kterého se ti během povinné školní docházky dostává.

To, že se musím učit, beru spíš jako povinnost než jako právo.

Ale to už jsme si vysvětlovali přeci, že to souvisí s nabytím tvého vzdělání. Ono to s tím tvým právem souvisí. Protože máš práva, ale z těch vyplývají povinnosti. Takže to, že můžeš chodit do školy a vzdělávat se je v podstatě zároveň tvou povinností. Vysvětloval ti někdy někdo tyto pojmy v souvislosti se školní docházkou.

Přemýšlí .....

S nikým jsem to neřešil, nikdo mě to nevysvětloval.

Rodiče, učitelé, příbuzní? Nikdo?

Ne nikdo.

Někde jsi o tom něco četl, slyšel z televize?

Ne nikdy jsem nic nečetl a ani si nic takového nepamatuju.

A jak to tedy chápeš ty. Víš, jaká máš práva v souvislosti s tvým vzděláváním.

Ve škole se mám právo se vzdělávat, na ohodnocení, na přestávku na tu hlavně ha haha....., na svůj vlastní projev. Vím to, opisovali jsme to celá třída.

Z čeho jste to opisovali?

Ze školního řádu, ale byli to jenom práva a povinnosti žáka.

Tak to jsi měl možnost si to zapamatovat.

Je tam uvedené právo na vzdělání?

Je tam jen, že žák má právo na vzdělání.

A to se realizuje jak?

Tak, že chodíme do školy, že se učíme, a že se připravujeme.

Kde najdeš právo na vzdělání mimo školní řád?

V zákoně.

Znáš nějaký?

O školách???

Dobře.

Kdo podle tebe by ti podstatu práva na vzdělání měl vůbec vysvětlit?

Myslím, že by to měli být rodiče a pak až učitel asi ve škole?

A sám bys nikde nenašel nic, kde bys zjistil, co je podstatou práva na vzdělání?

Knihy? Internet?

No a na jakých stránkách bys to hledal?

Na nějakých, kde jsou tyhle zákony asi.

Už jsi někde nějaký zákon viděl, nebo ho hledal, protože tě nějak zajímal, kvůli něčemu?

Viděl jsem jako zákon ústavu. Hledali jsme ji v občance.

Četli jste ji?

Spíš jenom obsah.

Učitel vám tedy jednotlivá práva nepřibližoval a nebavili jste se o nic detailněji?

Ne říkala, že je to nejdůležitější zákon. O detailech jsme moc nemluvili.

Říká ti něco Listina základních práv a svobod?

Ano, taky jsme o ni mluvili.

A Úmluva o právech dítěte?

Jo. To jsme všechno probírali letos.

Takže aspoň tedy víš, kde máš svá práva hledat?

Jo vím.

Myslíš si, že ti to je k něčemu užitečné?

Přemýšlí.....

Jo, můžu se jimi hájit.

Jak by ses, tedy jimi hájil např. v souvislosti s právem na vzdělání?

Tak třeba právo na odpočinek a na přestávku.

No regenerace psychických a fyzických sil je důležitá to nepopírám, ale zkus přemýšlet v souvislosti s tím, co jsme si už řekli.

Přemýšlí.....

Dejme tomu, že se ti nelíbí forma zkoušení učitele. Zkouší ústně u tabule a tobě vyhovují písemné testy s konkrétními otázkami, které ti pomůžou k znovuvybavení si látky. Co uděláš, abys tedy podle tebe prosadil svůj požadavek související s přezkoušením.

Zeptám se, zda bych raději nemohl dostat test.

To už bude ale dost pozdě asi ne, když tě učitel vyvolá k tabuli?

Tak bych ho měl oslovit o přestávce?

Asi by to mělo být v předstihu jistě. Co, když ti učitel nevyhoví?

Tak se tomu podřídím.

Ale ty přece víš, že ti tato forma více vyhovuje. Takže budeš rezignovat na svůj požadavek?

Tak co mám dělat, jako že mi učitel nevyhoví.

Máte ve škole dětský parlament?

Jo máme.

Jak pracuje?

Třída podá návrh na něco a tam se to projednává.

Jaké návrhy dáváte?

Výlety, školní akce a tak.

Nikdy neřešíte nic, co by souviselo s procesem a metodami vyučování.

Ne nikdy jsme ni takového neřešili.

Takže jste byli celou dobu povinné školní docházky se vším spokojení?

No já už na způsobu vyučování nechci nic měnit, protože se to dá už vydržet.

Dobře, ale po základní škole se budeš vzdělávat dál. Takže i na další škole budeš během vyučování muset tolerovat věci, které se ti nelíbí už nyní, takže se tomu podřídíš a tím to skončí? Co jsi opisoval ze školního řádu?

Práva a povinnosti žáka?

No a na co máš právo, vždyť jsi o tom mluvil.

Na svůj názor.

No jistě. Takže se svým názorem na tvé zkoušení jinak než ústně?

Budu se ho snažit nějak prosadit, ale když se mi to nepovede tak co mám dělat. To jako řeknu, že je to součást práva na vzdělání?

Musíš to hlavně podat nějakou rozumnou formou. Kultivovaným způsobem a ne tak, aby to vyznělo jako vydírání? Je to pro tebe důležitá věc, ne? Na to abys ses pokusil dosáhnout změny v tomto ohledu je potřeba s učiteli o tom jednat. Ne je neomaleným způsobem postavit před hotovou věc co?

Jo, ale co když učitel se mnou nechce vůbec o tom jednat?

Sám jsi říkal, že jste se o nic vyjednávat ve škole nepokusili, tak už naznačuješ neochotu učitelů. To je trošku předčasné nemyslíš?

No asi jó, ale co když fakt učitel se mnou nechce mluvit.

Takové věci je nutné právě projednat na nějaké úrovni, a k tomu by měl sloužit školský parlament a jeho zástupci, které si do něj volíte. Ti by měli za vás takové podněty přednášet na zasedáních.

Myslím, že by se to nevyřešilo.

Kdyby se ti ale podařilo přesvědčit více spolužáků, kteří by se s tebou shodli, tak by názor většiny měl větší význam.

Co kdyby učitel nás pořád neposlouchal a nechtěl slyšet.

No to je právě na tobě, co uděláte?

Usilovně přemýšlí... Pije.

Jestli by to bylo pořád stejné tak bychom se s tím museli smířit.

Bavíme se o právu na vzdělání. Víš, že existuje, protože se vzděláváš. Naznačuji ti, že se dá využít pro tvůj prospěch a ty pořád rezignuješ? Co obrátit se na ředitele školy?

Jako prostě vejít do ředitelny a říct, že chceme jinak zkoušet? Tak to by určitě neklaplo u nás.

Z tvých reakcí mám dojem, že vám učitelé nechtějí moc ve vašich názorech naslouchat?

Hmmmmmm..... Myslím, že ne.

Ale dokud se o to nepokusíte prosadit změny, těžko vás mohou chápat natož vám vyhovět.

Trochu se v tom ztrácíš asi už ne?

Hmm.....

No jenom ti vysvětluji podstatu tvého práva na názor týkající se formy zkoušení, což patří do kvality a procesu tvého vzdělávání a jak se to dá skloubit s právem na prosazení Vašeho názoru.

No já to chápu.

Takže je to téma k zamyšlení, že? Aspoň se budeš mít čas připravit na střední školu.

Můžeš mi tedy říci na závěr, jak právo na vzdělání tedy chápeš?

Právo na vzdělání chápu jako, že jej poskytuje stát. Ten chce, abysme právo využili a nějak užitečně se začlenili do společnosti.

A jak je možno ovlivnit formu jeho nabývání?

Pokusit se prosadit naše názory na změnu vyučování, přes školní parlament.

Tím se spolupodílíte a přímo ovlivňujete vyučování přeci, které výrazně ovlivňuje vás.

Uvidíš možnosti na další škole, zda je možné v této oblasti dosáhnout něčeho.

Prosazení názoru nebo pouhé sdělení odlišného názoru někomu ve společnosti je obecně problémem ne jen dětí, ale i dospělých. Je to o přístupu, komunikaci, o podstatě věci. S tím se setkáš i ve tvém budoucím zaměstnání. Po dnešku aspoň budeš vědět, že něco takového existuje a čím dříve si to vyzkoušíš na vlastní kůži, tím lépe budeš pak moci prosazovat své názory v budoucnu. Na to by vás měla také připravit škola. Ne jen vás něčemu naučit.

Hmmm.....

V každém případě ti děkuji za čas. Námahu při přemýšlení a přeji ti do dalšího vzdělávání hodně úspěchů a ať se ti po ukončení vzdělání daří na trhu práce.

Děkuji a i vám přeji úspěšné dokončení studia.

Četl a souhlasí:

5.8 Rozhovory s rodiči

PAN JOSEF

Věk 32 let, státní zaměstnanec, studuje vysokou školu právního zaměření. Bydlí v obci s více jak 1400 obyvateli v mikroregionu. Vlastní rodinný dům. Ženatý - 6 let, dvě děti 6 let a 3 roky. Manželka 31 let vysokoškolsky vzdělaná – ekonomický směr, v současné době na mateřské dovolené. Rodina nukleárního typu.

Místo rozhovoru: *obývací pokoj rodinného domu v místě bydliště respondenta*

Datum: *19. ledna 2013*

Zahájení: *17:07 hod.*

Způsob zaznamenání odpovědi: *diktafon*

Způsob ověření obsahu odpovědi dotazovaného: *kontrasignace přepsaného rozhovoru respondentem.*

Před zahájení rozhovoru bylo respondentovi v dostatečném rozsahu vysvětleno téma, směr a oblast, na kterou bude dotazován. Dotazovaný chápe smysl a účel dotazování, je ochoten se rozhovoru podrobit, souhlasí s uveřejněním jeho odpovědí a vnímá, že jeho odpovědi budou sloužit k zobecnění pro závěr průzkumného šetření. Autentičnost přepisu záznamu rozhovoru stvrzuje svým podpisem.

Přepis rozhovoru:

Vaše starší dcera zahájí ve školním roce 2013/2014 povinnou školní docházku, že?

Ano.

Zahájení povinné školní docházky je významným předělem v životě dítěte i rodiny. Jak vnímáte tuto budoucí zásadní změnu?

Přípravu dcery na vstup do školy má ponejvíce v realizaci manželka a to vzhledem k mojí pracovní vytíženosti. Já se samozřejmě podílím na rodinné výchově, nezříkám se jí. Jsem si vědom toho, že se budeme muset vyrovnat s dalšími novými typy starostí a povinností.

Máte obavu z něčeho konkrétního?

Protože manželka nastoupí do práce tak z toho, že nebudeme mít na dceru dostatek času.

Jako rodiče jste zodpovědní za výchovu dítěte, kdo podle vás je zodpovědný za jeho vzdělání?

Vzdělání poskytuje především škola. Je v tomto ohledu profesionální institucí. Ale je jasné, že během školní docházky je nutné, aby rodiče na vzdělávání svých dětí dohlíželi.

Co si představujete pod pojmem dohlížet?

Mám na mysli, psaní úkolů, učit se s ní a dohlížet nad tím, aby školní docházka nebyla zanedbávána.

Co si představíte, když se řekne právo dítěte na vzdělání?

Jedno ze základních práv občana této země. Které je jasně vymezené. Myslím, že někteří lidé jej nepovažují za právo, ale spíše za povinnost, kterou musí strpět. Myšleno ve vztahu k dětem v případě povinné školní docházky.

Víte v jakých dokumentech je toto právo zakotveno?

V mezinárodním právu. Které je nadřazené i našemu právnímu systému.

A v našem právním řádu?

Základní Listina práv a svobod, zákon o školách.

Zaměřujete svou výchovu dcer směrem k tomuto státem garantovanému právu?

Dětem vysvětlujeme přiměřeně k jejich věku základní pojmy, které souvisí se vzděláváním.

Máte povědomost, jakým způsobem bude Vaše dcera toto právo nabývat?

Absolvováním povinné školní docházky a poté dalším studiem na střední, možná vysoké škole.

Proč je povinná školní docházka povinná, když souvisí s právem jedince?

Toto právo, které každému přísluší, je nutné přesně vymezit, regulovat a samozřejmě s právy jedince souvisí i z tohoto vyplývající povinnosti. Takže právu na základní vzdělání odpovídá povinnost se vzdělávat.

Povinnost je mířena k dceři. Kdo má podle Vás povinnost zajistit, že bude opravdu splněna?

To jednoznačně vyplývá z naší rodičovské zodpovědnosti, případně ze zodpovědnosti zákonných zástupců.

Můžete se pokusit vymezit pojem vzdělání a vzdělávání.

Pod pojmem vzdělání si představuji soubor nabytých vědomostí, znalostí, návyků apod. Pojem vzdělávání si představuji proces nabývání znalostí a zkušeností.

Souvisí pojem vzdělávání s pojmem výchova? Můžete to rozvést.

Samozřejmě jsou to pojmy, které spolu souvisí. Vzdělávání nemůže být odděleno od výchovy, protože dítě nejen přijímá informace sdělované od učitele, ale také sleduje jeho chování, což ho ovlivňuje v jeho jednání. Učitel během vyučování vzdělává i vychovává.

Souvisí kvalita základního vzdělání s kvalitou učitele, školy a výchovně vzdělávacího procesu?

Jsem o tom přesvědčen, přestože základní vzdělání má být bezplatné, je nutné, aby bylo i kvalitní a přizpůsobené dítěti. Je základním předpokladem pro úspěšné začlenění dítěte do života a pro jeho další případné studium.

Máte přehled o kvalitě poskytovaného vzdělání na škole, kde bude plnit povinnou školní docházku Vaše dcera?

Stejnou školu jsem navštěvoval já v době mé povinné školní docházky, osobně znám většinu učitelů. V současné době navštěvují tuto školu i další rodinní příslušníci. Na základě těchto svých skutečností nemám s obsahem poskytovaného vzdělávání na této škole problém.

Jaká je podle Vás největší překážka v realizaci práva na vzdělání během povinné školní docházky?

Špatný přístup rodičů, nefunkční rodina. Obecně by se dalo hovořit i o špatném stavu naší současné společnosti, nedostatek iniciativy samotných dětí a s tím související nezájem o vzdělávání.

Může to nějak konkretizovat?

Např. mohu uvést vietnamskou komunitu, která již od mala jde tvrdě za svým cílem a vzdělání považuje za prestižní záležitost. Nikdo děti nemusí nutit, chtějí samy. Já osobně si pamatuji, že jsem byl na škole dvakrát terčem posměchu svých dvou spolužáků. Tito se mi posmívali, že mám lepší prospěch než oni. Snažili se svůj prospěch bagatelizovat. Jeden z těchto spolužáků ukončil základní povinnou školní docházku v sedmé třídě, druhý spolužák ukončil vzdělávání ve třídě osmé. Dále ve studiu nepokračovali. Nedávno jsem je oba potkal. Jeden si stěžoval na špatnou finanční situaci, protože přišel díky exekuci o majetek a bez vzdělání nemůže sehnat zaměstnání. Druhý ze spolužáků, vykonává pro soukromého zemědělce nekvalifikované práce, je nemajetný a přebývá ve staré maringotce. V současné době by si myslím bylo zajímavé konfrontovat oba dva s jejich výroky o mém prospěchu na základní škole. Zajímavý by byl myslím i dotaz zda, kdyby mohli vrátit čas, jak by znovu postavili k způsobu svého základního vzdělávání.

Souvisí tedy podle Vás základní vzdělávání s kvalitou života člověka v budoucnu a s jeho životním uplatněním?

Z již uvedeného by se dalo usuzovat, že tomu tak je. Já osobně jsem se svým životem spokojený, i když musím sebekriticky poznamenat, že vzdělání si ještě doplňuji. Opětovně se vracím k vlivu rodiny, protože jsem byl během základní školy rodiči vhodně usměrňován a k učení veden.

Co si představujete pod participací dítěte ve vztahu k právu na vzdělání?

Očekávám, že dcera bude ke vzdělání iniciativně přistupovat, toto ale není možné bez předchozího kvalitního objasnění samotného systému vzdělávání a aktivního přístupu obou rodičů k této problematice.

Vzpomenete si, jak jste své právo na vzdělání během povinné školní docházky nabýval Vy.

Školu jsem pravidelně navštěvoval, i když za mě byla ještě pouze 8 třídni. Zahajoval jsem tedy povinnou školní docházku ještě v době socialismu. Neměl jsem sklony k záškoláctví, rodiče by mi toto ani netrpěli. Nedokážu si však vybavit, zda jsem si podstatu tohoto svého práva na vzdělání uvědomoval. Bral jsem to jako samozřejmou věc denního života. Nevzpomínám si, že bych si to nějak uvědomoval. Ve škole nás k takovému uvědomění ani asi nesměřovali. V posledních ročnících spíše apelovali na naše další vzdělávání. Nyní po Vašich otázkách sám shledávám, že jde o velmi důležitý aspekt během tohoto podstatného života dítěte. Mám na mysli samotné uvědomění si tohoto práva ze strany dítěte. Jistě je to i pro něj motivační efekt, během plnění povinné školní docházky.

Mají rodiče tedy podle Vás zásadní podíl na realizaci práva dítěte na vzdělání? Nebo tím zásadním činitelem je škola?

Odpovědnost je myslím oboustranná. Škola má, ale již stavět na základech rodinné výchovy. Těžko si lze představit, že nabývání základního vzdělání bude pouze jen na škole nebo

zase jen na rodičích. Z pozice školy vnímám především kvalitu poskytnutého základního vzdělání, což souvisí s dalším odborným profesním, či studijním růstem dítěte.

Víte jaká práva má Vaše dítě a jaké práva máte Vy jako rodič během povinné školní docházky? A co je konkrétně upravuje.

Dcera má právo na vzdělání a na svůj názor, já jako zákonný zástupce určitě minimálně na informace související s jejím vzděláváním. Práva bude upravovat zákon o vzdělávání.

Kde jsou upraveny práva a povinnosti dětí a zákonných zástupců, na půdě školy?

To bude řešit prakticky školní řád.

Do nástupu Vaší dcery je ještě poměrně dlouhá doba. Jak na ni bude tedy výchovně působit, aby si počala uvědomovat důležitost tohoto práva pro její budoucí život?

Rozhodně nebude stačit pouze sdělování, že se musí snažit, učit se jinak z ní nic nebude. Pokud by mé snažení mělo mít nějaký efekt, budu si muset přečíst nějakou odbornou literaturu k tomuto tématu.

Troufl byste si odhadnout, jakým směrem se bude vyvíjet trend v této oblasti?

Nejsem vyložený skeptik. Jsem ale pesimista. Čím víc nad tím přemýšlím, tak si myslím, že rodiče dětí, které chodí na základní školu si dnes závažnost a podstatu tohoto práva svých dětí neuvědomují. Myslím, že to mu tak bylo v minulosti, děje se tak v přítomnosti a bude to i v budoucnosti, otázkou je, kam až to dojde. Vezmu-li v potaz jiné negativní celospolečenské jevy, které dítě ve škole ovlivňují, včetně chování našich čelních představitelů tak už nyní převažuje sobecké pojetí života jednotlivce. Každý se stará sám o sebe takže i v rámci vzdělávání bude snaha pouze o dosažení určitého postavení, které dotyčného zabezpečí především po materiální stránce. Hodnoty a vzory jdou stranou už nyní. Příkladem jsou denní události typu závažného kriminálního jednání některých jedinců, takže donutit plošně lidi přemýšlet nad právem svých dětí na vzdělání z tohoto pohledu je asi nemožné. Určitě ale budou existovat výjimky. Rodiče uvědomějí a opravdu odpovědní. Nevím je to těžká otázka a ještě těžší odhad. Podstatným vlivem je, ale i škola po dobu povinné školní docházky.

Chcete závěrem k tématu ještě něco sdělit?

Na začátku rozhovoru jsem si od něj příliš nesliboval, nyní jsem překvapen, jaké důležité souvislosti s touto tak pro nás běžnou věcí vyvstávají do popředí a mají svoji logiku. Uvědomuji si ještě více svou rodičovskou zodpovědnost v tomto směru, která je i vůči společnosti. Rozhovor byl přínosným i pro mne.

Co je tedy podle Vás podstatou práva na vzdělání a důsledkem vzdělávat se?

Myslím, že na to aby dítě řádně využilo své právo, k tomu musí být podmínky na straně poskytovatele vzdělání, vlastně stát musí zajistit vzdělávání ve školách, kde musí být profesionální pedagogové, kteří umí učit, chtějí děti učit a dětem rozumí. Potom je také podstatná část na rodině, protože, jakmile rodina nefunguje, těžko samo dítě v tomto raném věku dokáže pochopit, že je důležité se vzdělávat, že to s ním společnost myslí dobře a že je to dobré pro nás všechny. Možná ke konci povinné školní docházky je schopné si toto dítě uvědomit, nevím to koneckonců budu moc vyzkoušet za 9 let já sám.

To je samotná realizace práva na vzdělání – jeho proces (kvalita), ale získání vzdělání je podle vás předpoklad pro co?

No řekl bych to trochu nadneseně náš blahobyt. To, že společnost, lidé, mladiství, děti, lidé mimo již produktivní věk, zkrátka my všichni budeme dále existovat v podmínkách, které si

samy uděláme. Společnost se bude rozvíjet, všichni se bude k sobě chovat slušně a budeme se vším spokojení.

No to je velká myšlenka, ale buďme optimisté, že.

Samozřejmě říkal jsem, že to myslím nadneseně. Dnes, když se podíváte do společnosti myslím, že lidi si ostatních moc nevnímají, všichni se zajímají jen o sebe. Koneckonců je to vidět i už na vesnici ne jen ve městech. Nemyslím, že by rodiče ani po kampani k tomuto tématu svůj přístup změnili a zamysleli se nad tímto tématem. Asi ano, ale určitě je potřeba, aby byly svým intelektem trochu jinde. Všichni, teda velká většina rodičů podle mě právo na vzdělání svých dětí a povinnost chodit do školy nevnímají, berou to jako samozřejmost, pro některé je to asi i přítěží, že. Vize by to byla krásná, aby rodiče a děti toto své právo ne jen znali, ale věděli, co se pod tím skrývá, ale nevím. Jsou to tak idealistické myšlenky, že jejich realizace mi přijde fakt utopistická. Je to o přístupu a o výchově dítěte a dalších vlivech, které nemůžete jako rodič ovlivnit. Můžete je svou výchovou trochu eliminovat a snažit se aby dítě škodlivým vlivům nepodlehlo. Na konci je, ale dítě, které si to musí uvědomit samotné. Bez toho to nikdy nepůjde.

Myslím, že pro oba byl rozhovor poučným. Vy jste nejdříve byl trochu skeptický k tomuto setkání, ale asi připouštíte, že téma je to zajímavé a souvislostí má hodně.

To určitě, jsem nakonec rád, že jsme se setkali, že manželka toto setkání zprostředkovala. Opravdu je to k zamyšlení. Děkuji také za rozhovor.

Nemáte zač. Já děkuji, že jste si našel čas a za Vaše otevřeně projevené názory. Přepis rozhovoru Vám dám k nahlédnutí a odsouhlasení. Ještě jednou díky.

Skončeno dne 19. ledna 2013

Četl a souhlasí:

PANÍ MIROSLAVA

Věk 40 let, pracuje jako účetní. Bydlí s rodinou ve městě, v bytě. Vdaná - 20 let, dcera 12 let. Manžel 43 let vysokoškolsky vzdělán – ekonomický směr. Dceru mají osvojenou, nejsou její biologičtí rodiče. Rodina nukleárního typu.

Místo rozhovoru: *obývací pokoj rodinného domu v místě bydliště respondenta*

Datum: *12. února 2013*

Zahájení: *15:13 hod.*

Způsob zaznamenání odpovědí: *diktafon*

Způsob ověření obsahu odpovědí dotazovaného: *kontrasignace přepsaného rozhovoru respondentem.*

Před zahájením rozhovoru bylo respondentovi v dostatečném rozsahu vysvětleno téma, směr a oblast, na kterou bude dotazován. Dotazovaný chápe smysl a účel dotazování, je ochoten se rozhovoru podrobit, souhlasí s uveřejněním jeho odpovědí a vnímá, že jeho odpovědi budou sloužit k zobecnění pro závěr průzkumného šetření. Autentičnost přepisu záznamu rozhovoru stvrzuje svým podpisem.

Přepis rozhovoru:

Dcera navštěvuje základní školu ve zdejší městi?

Ano. Chodí do školy tady, nikam nedojíždí.

Vnímali jste dosud s manželem nějaké potíže během vzdělávání dcery?

Myslíte, zda někdo z lidí či dětí ví, že dcera je adoptovaná?

Úplně takto to nebylo myšleno, ale pokud chcete, můžete se k tomu vyjádřit.

V okolí to lidé ví i děti, a samotná dcera to ví, ale nikdy jsem s tím, prozatím neměli problémy. Ani ve škole ani mimo školu. V kolektivu dětí nemá dcera žádné problémy, vyjma běžných při plnění školních povinností a výchovných.

Když se budeme bavit o právu Vaší dcery na vzdělání, co Vás napadne?

Právo na vzdělání je vlastně mít možnost se vzdělávat. To, že dcera může chodit do školy. Že získá vzdělání.

Základní vzdělání je nabýváno během povinné školní docházky, proč právo Vašeho dítěte je realizováno formou povinné školní docházky?

Abych pravdu řekla, nevím proč je povinná školní docházka povinná, sama jsem ji také absolvovala. Za nás byla tehdy ještě na 8 let. Ale proč je povinná, možná proto, že když garantuje stát vzdělávání, tak zároveň s tímto vlastně nařizuje, že je jej nutné povinně získat.

Koresponduje podle Vás tedy právo na vzdělání a povinnost jej absolvovat?

Nejsem právník fakt nevím, když nad tím tak přemýšlím je to logické. Asi by nešlo garantovat právo na vzdělání a nechat na dětech a jejich rodičích, zda děti chtějí, či nechtějí se dobrovolně vzdělávat.

K čemu myslíte, že by to vedlo?

V současné době bych řekla, že by nastal takový chaos a do školy by určitě nikdo nechodil.

Vaše dcera by do ní chodila nebo nechodila?

To určitě by chodila. Rozhodně bych ji netolerovala, aby se nevzdělávala.

Čím, byste ji to zdůvodňovala, že chodit do školy je důležité?

No vzdělání je podstatné přeci pro další její život.

Myslíte fyzický život materiální?

No bude se muset o sebe postarat přeci, najít si slušnou práci, uplatnění, vdá se, bude mít rodinu, děti.

To jsou předpoklady, které získá a připraví je na ní základní škola?

No to ne, škola ji poskytne základní orientaci ve společnosti a naučí ji základní činnosti, číst psát, počítat.

Souvisí podle Vás pojmy výchova a vzdělávání?

Základní výchovu musí dát dítěti rodina. Vzdělání je záležitostí školy. Myslím, že oboje je spojeno.

Během povinné školní docházky na dítě působí mnoho podnětů, které jej ovlivňují. Můžete mi uvést ty, které považujete za podstatné?

Tak je to vliv školního prostředí, spolužáků, rodiny, médií. Dalo by se jich vyjmenovat asi ještě více.

Co je základním ovlivňujícím faktorem podle Vás. Který ovlivňuje dítě při jeho realizaci práva na vzdělání?

Chvilku přemýšlí....

Rodina???

Říkáte to trochu nejistě, jak kdybyste ode mne čekala, že Vám to schválím.

No nikdy jsem se na toto téma s nikým nebavila. Právo na vzdělání vím, že existuje, ale jeho podstatu neznám, spíše nyní mi připadá, že během našeho rozhovoru přicházím vůbec na to, co je podstatou.

Co podle Vás ovlivňuje rodina během vzdělávání dítěte na základní škole?

Přípravu do školy, prospěch dítěte, schopnost komunikace, to že je dítě spokojené, pomáhá mu se vypořádat s jeho neúspěchy, učí ho dalším jiným dovednostem, zkrátka tak, aby mohlo fungovat ve společnosti i ve škole.

Když dítě rodiče nemá, kdo přebírá odpovědnost za to, že dítě bez rodiny své právo na vzdělání také bude nabývat.

Takové děti jsou pravděpodobně v ústavech, a zde pracují vychovatelé, které suplují rodiče, takže je to na jejich zodpovědnosti.

Již jednou jsem zmiňoval výchovu a vzdělávání. Vy jste říkala, že tyto dva pojmy se nedají oddělovat. Z hlediska rodiny je výchova dítěte ve vztahu k právu na vzdělání čím podle Vás?

No kdyby rodina dobře nefungovala, dítě by nechodilo do školy, tím pádem by se nevzdělávalo, takže by nemohlo své právo čerpat.

Co tedy jako rodič uděláte, aby vaše dítě svého práva maximálně využilo?

Musím ho k tomu vést, asi nějak mu to vysvětlit a musím mu k tomu připravit podmínky. Materiální, citové finanční.

Podle našich zákonů je povinná školní docházka bez úplaty tedy, že za základní vzdělání se na veřejných školách neplatí školené. Proč mluvíte o finančních podmínkách, které musíte dítěti vytvořit.

Naše dcera chodí do veřejné školy, nechodí do soukromé, já jsem myslela, spíše na běžné věci denní potřeby ne na školné. I když za pomůcky se vlastně něco platí, nejsou úplně zadarmo.

Je to podle vás v rozporu s právem na vzdělání?

Nevím, mluvíme tady o tom, a teď nad tím tak přemýšlím, těžko říct.

Otázka financování školství je samozřejmě zásadní a odvíjí se od různých faktorů. Vaše minimální finanční spoluúčast na materiálním vybavení pro dceru, je trochu zjednodušeně řečeno v normě a není v rozporu s právem na vzdělání.

Co byste ale řekla, například situaci, že by se zrušila škola, do které dcera chodí. Prostě by úředníci rozhodli a od nového školního roku byste ji museli posílat jinam do školy, musela by dojíždět, tím by Vám vzrostli náklady na její vzdělávání.

To by se mi moc nelíbilo a asi by s tím nesouhlasila.

Co byste proti tomu udělala?

Někde bych si ztěžovala.

Víte kde?

Na ministerstvu školství.

Co by bylo podstatou Vaší stížnosti?

Že se mi to nelíbí a ať mi to zdůvodní, proč byla škola zrušena.

Nebavme se teď o tom, zda by to mělo cenu či ne s ohledem na již zrušenou školu nebo chystaný tento záměr uskutečnit. Mě by spíše zajímala podstata Vaší stížnosti. Na co budete apelovat?

Že dceři není dopřáno vzdělávat se.

No, ale tou podstatou je co?

Právo na vzdělání?

Zase se mě ptáte?

Vlastně jo. Teď už to chápu, k právu na vzdělání patří také to, že děti mají kam jezdit do školy.

To je jedna z podmínek, která musí být naplněna ze strany státu tak, aby bylo právo dítěte na vzdělání realizovatelné. Co podle Vás tuto problematiku upravuje?

Zákony.

Znáte nějaký konkrétní?

Nějaký co upravuje školství.

Četla jste jej? Víte, jaká máte Vy jako rodič a Vaše dcera obecně práva na půdě školy?

Ne žádný jsem nečetla. Co mě tak napadá tak práva a povinnosti ještě upravuje školní řád.

S tím jste se jako rodiče seznamovali ne?

Ano podepisovala jsem jej dceři.

Takže víte, jaká máte práva a povinnosti během povinné školní docházky Vaší dcery ve škole.

No to bohužel teď si je nevybavím.

Je důležité tedy aspoň vědět, kde je máte hledat. Což Vy víte tak Vás nebudu dále trápit. Vraťme se, ale zpátky ke vzdělání.

Když se řekne kvalita vzdělání, napadá vás něco?

Hmmm..... pod tím si představuji, jak učitelé děti vyučují a co jim pak zůstane v hlavě.

Kvalita vzdělání, nebo kvalita vzdělávání?

No obojího ne? Vzdělání souvisí se vzděláváním. Takže jak jsou děti vyučovány a jaké mají znalosti, souvisí tedy s kvalitou.

Kdo je za kvalitu vzdělávání a vzdělání odpovědný?

Škola, učitel.

Škola po jaké stránce?

Jak je vybavená a dostupná dětem.

A učitel?

Jak se k dětem chová, jak je dokáže učením zaujmout. Ne aby je pořád jen zkoušel a napomínal je.

Víte co kvalitu vzdělání definuje?

Taky Ústava, školní řád?

To Vás musím zklamat, ale tyto dva právní dokumenty to nejsou.

Chodíte na třídní schůzky?

Ano střídáme se s manželem.

Tak určitě Vám někdo někdy z pedagogů říkal o Školním vzdělávacím programu.

To mi nic neříká.

Má škola, kam chodí Vaše dcera, internetové stránky?

Ano má. Ale nikdy jsem se na ně nedívala.

To je škoda, protože byste určitě zjistila, že Školní vzdělávací program – tzv. ŠVP je základem dokumentem dané školy. Je to dokument podle, kterého se děti vzdělávají, čímž realizují své právo na vzdělání v nějaké kvalitě, která je deklarovaná tímto dokumentem.

Aha tak teď, už to vím, hned se na něj podívám, až odejdete.

Bavíme se pořád o vzdělávání Vaší dcery. Jak ona ovlivňuje své právo na vzdělání?

Že se dobře učí? Odpovídá již poněkolkáté otázkou.

To jsou spíše konkrétní výsledky jejího snažení, které jsou měřeny známkami, které dávají učitelé.

Přemýšlí.....

Mají děti ve škole dětský parlament?

Něco takového tam mají, ale dcera tam není.

Co si myslíte, že by mělo být jeho podstatou?

Boj dětí za právo na vzdělání?

No boj je trochu přehnané, nicméně by mohl představovat nástroj dílčí dětské participace na tomto právu. Děti by měly samy mít zájem se vzdělávat a zlepšovat kvalitu svého vzdělávání za účelem nabytí vědomostí užitečných pro svůj další růst. Proto by s učiteli měli diskutovat o vzdělávacím procesu, měli by samy dávat podněty ke změnám. Na druhou stranu by měly být také učitelé v tomto akceptovány, měli by být slyšeny a jejich názory by měly být kriticky a objektivně posuzovány.

Takže by si pak samy rozhodovaly, jak vzdělávání bude probíhat, že.

Ano. Jejich spoluúčast je v tomto pohledu důležitá.

Když já si myslím, že to nebude asi moc reálný. Nevím sice, jak parlament funguje, ale když to slyším od ostatních rodičů, jak všichni nadávají na školu myslím, že děti to nemůžou ovlivnit.

No a to je jasný důkaz toho, že rodiče se školou nekomunikují. Nezajímají se o to, co a čemu se děti učí, zajímají se jen o jejich známky. Nemyslíte, že je to škoda? Jde přece o budoucnost nás všech.

Je to špatný. Když to tak probíráme do hloubky, uvědomuju si čím dál víc, že jsem taky k dceři trochu v tomto ohledu nezodpovědná.

Myslíte v tom, že dcera neví, co je podstatou práva na vzdělání?

No, když jste dokázal, že to nevím ani já, tak to nemůže vědět naše dcera.

Třeba náš rozhovor bude sloužit k tomu, abyste dceři tuto problematiku více objasnila.

To určitě udělám.

To vypadá, jako byste se chtěla rychle napravit v tomto ohledu.

To nevypadá. Ale tak určitě si něco v této oblasti přečtu a dceři to vysvětlím.

A manžel nic.

Smích... I manžel se bude podílet samozřejmě.

Zkuste nejdříve navštívit stránky školy, seznámit se základními dokumenty, ty Vás poté v pátrání navedou dále, abyste věděla, za co máte s dcerou „bojovat.“

Já jsem ten boj myslela přeneseně.

Já jsem to také tak pochopil.

Děkuji Vám za ochotu Váš čas, zamyšlení a přepis rozhovoru Vám přinesu k nahlédnutí.

Skončeno dne 12. února 2013

Četla a souhlasí:

5.9 Některé informace k žákům základních škol v mikroregionu

Prvních pět otázek pro respondenty 1 skupiny má úvodní obecnou statisticko-deskriptivní povahu. Sloužili k získání, základních informací a kvantitativnímu přehledu počtu dětí navštěvujících základní školy mikroregionu Hrušovansko.

Je možno konstatovat, že ve zkoumaném regionálním prostředí je 7 veřejných základních škol, v kterých plní základní povinnou školní docházku celkem 1101 žáků. Z toho počtu je ve školách 69 žáků integrovaných. Z celkového počtu žáků je to 6,2 %. Jde o žáky, u kterých převažují specifické poruchy učení.

Ani v jedné škole nejsou zastoupeny minority. Dětské samosprávy fungují na 3 školách, což představuje 50 % z celkového počtu 6 škol. Průzkumného šetření se zúčastnilo pouze 6 škol, jedna základní škola se šetření nezúčastnila, viz vysvětlení.

5.10 Podklad pro diskursivní analýzu k hypotéze

Hypotéza zní: „Žáci základních škol neví, co podmiňuje právo na vzdělání, proto na něm ve výchovně-vzdělávacím procesu neparticipují.“

Ke zjištění zda žáci základních škol ví, co podmiňuje právo na vzdělání, byly konstruovány otevřené otázky pro řídicí funkcionáře škol v tomto znění:

Otázka č. 7. Mají děti představu o svém právu na vzdělání? Uvědomují si jej?

Otázka č. 8. Jakým způsobem ho v rámci kurikulárního procesu samy realizují?

Následují odpovědi respondentů první skupiny na otázky č. 7 a 8. Zavádějící slovo „představu“ v první otázce, je upřesňováno slovem „uvědomují.“ V další doplňující otázce. Tak je z dotazu zřejmé na co má respondent odpovědět.

7. Právo na vzdělání si stále větší část dětí ve škole uvědomuje jako „obtížnou povinnost“.
8. Přání a požadavky dětí a jejich rodičů zjištěné v rámci autoevaluace školy jsme zařadili do ŠVP.
7. Víceméně ano.
8. Jako omluvu, když něco nezvládají nebo chtějí prosadit svou.
7. Je to odlišné od každého jedince, většinou ano. Samozřejmě je to závislé na věku žáka.
8. Neodpovězeno.
7. Právo na vzdělání berou spíše jako „nutnost“ – kterou musí projít kvůli svému vlastnímu dalšímu profesnímu rozvoji. V této oblasti má škola velký prostor - motivuje žáky k osvojování strategií učení a k motivaci k celoživotnímu vzdělávání, připravuje je k zodpovědnosti a k tomu, že práva jsou vždy spojena s určitými povinnostmi. Dále vede žáky k toleranci, respektování společenských norem a pravidel soužití. Posiluje sociální chování a sebeovládání.
8. Některé návrhy, které podávají zástupci žakovského parlamentu, jsou začleňovány do ročního plánu činnosti školy (např. realizace exkurzí, školních výletů, návštěvy divadelních představení apod). S třídním učitelem řeší aktuální problematiku třídy nebo celé školy.
7. Právu na vzdělání velká část nepřisuzuje hodnoty a význam, které pro ně z tohoto práva v průběhu jejich života vyplývají.
8. Kurikulární proces je změna cílů a obsahu vzdělávání směrem k utváření a rozvoji životních dovedností (klíčových kompetencí) a k přípravě žáků pro praktický život, to je teorie. V současnosti velká část dětí upřednostňuje memorování, odříkání nových poznatků, s minimální snahou zamyslet se nad daným problémem, danou věcí. O to více vyniknout jedinci s tvůrčím a snaživým přístupem, jejichž zastoupení je v daleko menším rozsahu než dříve, to je praxe.
7. *Ne, nevnímají vzdělání jako právo, ale jako nepříjemnou povinnost*

8. *Nerealizují*

Participace dětí ve vztahu k právu na vzdělání během povinné školní docházky byla zjišťována primární otázkou č. 9 a podpůrnou otázkou č. 10:

Otázka č. 9. Participují děti na svém právu?

Otázka č. 10. Má pedagogický sbor na Vaší škole zpětnou vazbu od dětí v této oblasti?

Odpovědi respondentů první skupiny na otázky 9 a 10.

9. Ano.

10. Ano.

9. Téměř ne, jak kdy.

10. Ano – vlastní hodnocení. Učitelé používají sebehodnocení často.

9. Prakticky ne, u většiny je chodit do školy (nebo vzdělávat se) zatím součástí jejího života. Většina se to snaží dodržovat, jsou ale výjimky, které o vzdělání nemají zájem

10. Pouze v předmětu Výchova k občanství, jinak řešíme jiné problémy.

9. Je to proces pomalý a dlouhodobý. Děti jsou vedeny k tomu, že správné využívání práva na vzdělání je předpokladem kvalitního života. Že člověk musí postupně rozvíjet svoji osobnost – a tento rozvoj se musí opírat o cílevědomost, houževnatost, pracovitost, zodpovědnost. Velkou roli zde také hraje osobní příklad (například úspěšný člen rodiny).

10. Prostřednictvím třídních schůzek, občanské výchovy a schránky důvěry.

9. V podstatě ano. Preferují jiný, jednodušší přístup k získání určitého typu vzdělání, než před lety.

10. Ano, snažíme se mapovat tento stav.

9. Neparticipují.

10. Nemá.

Odpovědi respondentů z druhé skupiny na první část hypotézy, tedy: „**Žáci základních škol neví, co podmiňuje právo na vzdělání.....**“ Pod pojmem „**Žáci**“ je nutno spatřovat obecně děti. Oba výrazy mají v práci totožný význam. Slovo žák, bylo užito za účelem zpřesnění formulace hypotézy. Slovo participace má v hypotéze význam účasti, účastenství, podílu.

Pasáž rozhovoru s Ondřejem týkající se první části hypotézy:

Vysvětloval vám někdo ve škole co to právo na vzdělání vůbec je? Říkal vám třeba třídní učitel co je jeho podstatou?

Ne, nevzpomínám si, že by nám někdo z učitelů vysvětloval toto právo. Právo nám vysvětlováno bylo, ale mluvilo se o něm jinak. Učitelé nám říkali v občanské nauce o ústavě o zákonech a v souvislostech se společností.

Konkrétně vám toto právo a jeho podstata tedy nebylo vysvětlováno?

Nebylo, takhle o tom mluvím poprvé.

A co rodiče, mluvili s tebou o tom doma?

O právu na vzdělání?

Ano.

Ti mi také toto právo nevysvětlili.

Ptal ses jich někdy na to?

Ne nikdy jsem se jich na to neptal. Asi proto, že jsem nad tím nikdy nepřemýšlel a nezajímalo mě to.

Pasáž rozhovoru s Martinem týkající se první části hypotézy:

Kdo podle tebe by ti podstatu práva na vzdělání měl vůbec vysvětlit?

Myslím, že by to měli být rodiče a pak až učitel asi ve škole?

A sám by jsi nikde nenašel nic kde, by jsi zjistil, co je podstatou práva na vzdělání?

Knihy? Internet?

No a na jakých stránkách bys to hledal?

Na nějakých kde jsou tyhle zákony asi.

Je tam uvedené právo na vzdělání?

Je tam jen, že žák má právo na vzdělání.

A to se realizuje jak?

Tak, že chodíme do školy, že se učíme a že se připravujeme.

Pasáž rozhovoru s Josefem ve vztahu k první části hypotézy:

Zaměřujete svou výchovu dcer směrem k tomuto státem garantovanému právu?

Dětem vysvětlujeme přiměřeně k jejich věku základní pojmy, které souvisí se vzděláváním.

Máte povědomost, jakým způsobem bude Vaše dcera toto právo nabývat?

Absolvováním povinné školní docházky a poté dalším studiem na střední, možná vysoké škole.

Proč je povinná školní docházka povinná, když souvisí s právem jednice?

Toto právo, které každému přísluší, je nutné přesně vymezit, regulovat a samozřejmě s právy jednice souvisí i z tohoto vyplývající povinnosti. Takže právu na základní vzdělání odpovídá povinnost se vzdělávat.

Pasáž rozhovoru s Miroslavou k první části hypotézy:

Když se budeme bavit o právu Vaší dcery na vzdělání, co Vás napadne?

Právo na vzdělání je vlastně mít možnost se vzdělávat. To, že dcera může chodit do školy. Že získá vzdělání.

Základní vzdělání je nabýváno během povinné školní docházky, proč právo Vašeho dítěte je realizováno formou povinné školní docházky?

Abych pravdu řekla, nevím proč je povinná školní docházka povinná, sama jsem ji také absolvovala. Za nás byla tehdy ještě na 8 let. Ale, proč je povinná, možná proto, že když garantuje stát vzdělávání, tak zároveň s tímto vlastně nařizuje, že je jej nutné povinně získat.

Koresponduje podle Vás tedy právo na vzdělání a povinnost jej absolvovat?

Nejsem právník fakt nevím, když nad tím tak přemýšlím je to logické. Asi by nešlo garantovat právo na vzdělání a nechat na dětech a jejich rodičích, zda děti chtějí, či nechtějí se dobrovolně vzdělávat.

Myslíte v tom, že dcera neví co je podstatou práva na vzdělání?

No, když jste dokázal, že to nevím ani já, tak to nemůže vědět naše dcera.

Třeba náš rozhovor bude sloužit k tomu, abyste dceři tuto problematiku více objasnila.

To určitě udělám.

Odovědi respondentů druhé skupiny na druhou polovinu hypotézy tedy: **„...proto na něm ve výchovně-vzdělávacím procesu neparticipují.“**

Pasáž rozhovoru s Ondřejem na toto téma:

Máte na škole dětský parlament?

Jo máme, byl jsem také jeden rok jeho členem.

No a co jste tam řešili?

Školní akce, výlety, vybavení do tříd, charitativní akce, které pořádala škola a tak.

Myslíš si, že tyto akce měly souvislosti s právem na vzdělání?

Myslím, že ne.

Vyslyšeli učitelé vaše názory a podařilo se vám něco prosadit?

Jo spousta návrhů prošla, hlavně výlety a akce, řešila to učitelka, která to měla na starost, a pak se to dávalo dál paní ředitelce.

Ptal se vás někdo ve škole na vaše názory na vyučování?

Na to se nás nikdo neptal. Neuvědomuju si, že by někdo z učitelů chtěl znát náš názor.

Vy sami jste své názory týkající se vyučování někdy učitelům předali?

Ne nikdy jsme nic takového učitelům nedávali. Pochybuju, že někdo z mých spolužáků ví, co je to právo na vzdělání.

Pasáž s Martinem:

Máte ve škole dětský parlament?

Jo máme.

Jak pracuje?

Třída podá návrh na něco a tam se to projednává.

Jaké návrhy dáváte?

Výlety, školní akce a tak.

Nikdy neřešíte nic, co by souviselo s procesem a metodami vyučování.

Ne nikdy jsme ni takového neřešili.

Takže jste byli celou dobu povinné školní docházky se vším spokojeni?

No já už na způsobu vyučování nechci nic měnit, protože se to dá už vydržet.

Dobře, ale po základní škole se budeš vzdělávat dál. Takže i na další škole budeš během vyučování muset tolerovat věci, které se ti nelíbí už nyní, takže se tomu podřídíš a tím to skončí? Co jsi opisoval ze školního řádu?

Práva a povinnosti žáka?

No a na co máš právo, vždyť jsi o tom mluvil.

Na svůj názor.

Pasáž s Josefem:

Co si představujete pod participací dítěte ve vztahu k právu na vzdělání?

Očekávám, že dcera bude ke vzdělání iniciativně přistupovat, toto ale není možné bez předchozího kvalitního objasnění samotného systému vzdělávání a aktivního přístupu obou rodičů k této problematice.

Pasáž s Miroslavou:

Bavíme se pořád o vzdělávání Vaší dcery. Jak ona ovlivňuje své právo na vzdělání?

Že se dobře učí? Odpovídá již poněkolkáté otázkou.

To jsou spíše konkrétní výsledky jejího snažení, které jsou měřeny známkami, které dávají učitelé.

Přemýšlí.....

Mají děti ve škole dětský parlament?

Něco takového tam mají, ale dcera tam není.

Co si myslíte, že by mělo být jeho podstatou?

Boj dětí za právo na vzdělání?

No boj je trochu přehnané, nicméně by mohl představovat nástroj dílčí dětské participace na tomto právu. Děti by měli samy mít zájem se vzdělávat a zlepšovat kvalitu svého vzdělávání za účelem nabytí vědomostí užitečných pro svůj další růst. Proto by s učiteli měli diskutovat o vzdělávacím procesu, měli by samy dávat podněty ke změnám. Na druhou stranu by měly být také učiteli v tomto akceptovány, měli by být slyšeny a jejich názory by měly být kriticky a objektivně posuzovány.

Takže by si pak samy rozhodovaly, jak vzdělávání bude probíhat, že.

Ano. Jejich spoluúčast je v tomto pohledu důležitá.

Když já si myslím, že to nebude asi moc reálný. Nevím sice, jak parlament funguje, ale když to slyším od ostatních rodičů, jak všichni nadávají na školu myslím, že děti to nemůžou ovlivnit.

No a to je jasný důkaz toho, že rodiče se školou nekomunikují. Nezajímají se o to, co a čemu se děti učí, zajímají se jen o jejich známky. Nemyslíte, že je to škoda? Jde přece o budoucnost nás všech.

Je to špatný. Když to tak probíráme do hloubky, uvědomuju si čím dál víc, že jsem taky k dceři trochu v tomto ohledu nezodpovědná.

5.11 Diskursivní analýza hypotézy

Výstupem z provedeného šetření je generalizace, zobecnění závěru provedeného kvalitativního šetření, které bylo k tomuto účelu realizováno. V následujícím textu mající povahu pravděpodobnostních závěrů, analyzují odpovědi k otázkám.

Přestože odpovědi na otevřené otázky v dotazníku pro řídicí pracovníky škol a v rozhovorech jsou pro názornost předestřeny, nelze je pro dovození závěru násilně vytrhávat z celého textu. Teprve v komplexnosti celku (dotazníku, rozhovoru) mají sdělení respondentů svoji podstatu pro celistvý úsudek v dané souvislosti tedy pro verifikaci (potvrzení), či falzifikaci (vyvrácení) hypotézy.

První část hypotézy a k ní směřované otevřené otázky, včetně odpovědí na ně přesvědčivě a bez pochybností nesdělují, že děti neví, co podmiňuje (4A) právo na vzdělání. Respondenti první skupiny se ve svých odpovědích, vyjma jedné výjimky, vyjádřili spíše, že děti o tomto svém právu ví, uvědomují si ho, ale již nějak nesdělili z čeho tak usuzují. Ničím nepodpořili svá tvrzení. Stručné sdělení slova ano jednoznačně nedokazuje, že tomu tak doopravdy je.

Je zde však poměrně velká shoda mezi pedagogy v názoru týkajícího se jejich subjektivního náhledu na chápání práva na vzdělání samotných dětí. Tím je to, že děti považují vzdě-

lávání za povinnost, která je pro ně obtížná, nepříjemná, nutná. Jedna z respondentek svou odpovědí na otázku č. 8, nepřímo potvrzuje, že děti toto právo neznají, nevnímají, neví co je obsahem, když popisuje praktické druhy projevů dětí na půdě školy (memorování, odříkávání). Zároveň ve své diplomatické odpovědi na otázku však zmiňuje, pravděpodobně díky svým zkušenostem z praxe, že existují v tomto ohledu výjimky. Je na místě se tedy ptát, proč tak strohá sdělení respondentů?

Lze předpokládat, díky uvedenému typu chování a postojům dětí k tomuto jejich právu, projevujícího se příslušným jevem během výchově-vzdělávacím procesu, ověřené a prožité osobní zkušeností pedagogů s takovými projevy dětí, že děti opravdu neví nic o právu na vzdělání? V případě opaku by respondenti první skupiny logicky nesdělovali takové informace a podrobnosti z vlastní řídicí praxe. Naopak by sdělovali příklady pozitivních zkušeností s těmito projevy dětí, a měly by tendenci se pochlubit projevy svých edukantů.

Částečné potvrzení tohoto závěru je v odpovědích na podpůrnou druhou otázku týkající se participace dětí na tomto právu a jejich konkrétní projevy ve výchovně-vzdělávacím procesu. Odpovědi velmi stručného charakteru typu ne, bez konkretizace takových projevů dětí to dokládají. Výjimku tvoří dvě odpovědi typu realizace, zřejmě podnětů, dětí a rodičů v rámci ŠVP příslušné školy, dále nápady na výlety, exkurze, což samozřejmě může sloužit k obohacení výuky a k nabývání kvalitního vzdělání. Bez bližšího posouzení obsahu a zaměření konkrétní aktivity, však není možné usuzovat, zda jde, či nejde o podnět související s realizací a tím pádem i s participací práva žáka na vzdělání. Nedokazuje to však, že děti právu na vzdělání nerozumí a neparticipují na něm.

Konkretizace jak na svém právu děti ve škole participují, podílí se na něm, účastní se ho aktivně a ovlivňují jej v pozitivním směru, opětovně chybí. Je v odpovědích první skupiny respondentů možno hledat záměr k takovému sdělování odpovědí na otázky? Mohla by tím důvodem být třeba dobrá pověst, či prestiž školy? Postavení a ohrožení pozice jejího manažera? Má směr tohoto dotazování dopad na citlivá místa primárního vzdělávacího procesu?

Odpovědi respondentů druhé skupiny, na první část hypotézy jsou přesnější, přímočařejší, zvláště u dotazovaných chlapců. Je zde možno vycházet z předpokladu, že během rozhovoru zjistili, že nemají potřebu fabulovat, zastírat, neboť jim za to nehrozí žádný postih. Proto lze jejich odpovědi považovat za objektivně významné a důležité. To dokazuje i bezprostřednost jejich chování během rozhovoru a korespondující dialekt mluvy.

Podrobnosti o vysvětlování dané věci rodiči, školou, mají na posouzení tohoto úsudku zásadní vliv. Vše nasvědčuje tomu, že s nimi ve škole ani doma o tom nikdo nemluvil. Příčinu proč k tomu nedošlo, lze spatřovat v nedostatečném zájmu pro tuto tematiku ze strany samotných dětí. Jejich odpovědi, že se o to nezajímali a nikoho se neptali, jsou samotným jádrem vysvětlení.

Oproti tomu odpovědi dospělých ve vztahu k první části hypotézy jsou poznamenány případnou možnou pocíťovanou ztrátou rodičovského ega, autority, dále životními zkušenostmi s dotazováním a částečným cílem zastřít neznalost dané problematiky. Tímto mohlo dojít ke zkreslení věrohodnosti jejich odpovědí. Pasáže týkající se odpovědí na podstatu věci jsou nejednoznačné a ovlivněné tvarem formulované odpovědi na ně. Konkrétní podpůrné argumenty, že nezpochybnitelně vědí, co je podstatou práva na vzdělání, sloužící k jasnému přesvědčení dotazujícího, dospělí neuvádějí. Tím, ale souběžně nepřímou sdělují, že to nemohou vědět ani jejich děti. K dovození ještě více přesnějšího dílčího závěru by bylo nutno položit další podpůrné otázky a doptávat se na souvislosti.

Stejně jako u první skupiny respondentů druhá část hypotézy logicky podporuje domněnku, že děti neví, co podmiňuje právo na vzdělání. Je však tento předpoklad správný? Jednotlivé odpovědi jak dětí, tak rodičů naznačují, že by tomu tak mohlo být. Na rozdíl od dětí, které na otázky činnosti dětských samospráv ve školách odpovídají díky svým zkušenostem s jejich chodem opět bezprostředně, spontánně, rodiče své domněnky zaobalují do sdělení, jež naznačují, že neví, jakým způsobem by děti měly na svém právu ve výchovně-vzdělávacím procesu participovat. Omezují se na sdělení, že ví, kde jsou uvedeny práva a povinnosti jejich dětí na půdě školy.

Lze i z rozdílného názoru na participaci, když (Josef) považuje za participaci v právu na vzdělání jednání svého dítěte spočívající v tom, že „... dcera bude ke vzdělání iniciativně přistupovat toto, ale není možné bez předchozího kvalitního objasnění samotného systému vzdělávání a aktivního přístupu obou rodičů k této problematice, proti radikálnímu sdělení (Miroslavy): „*Takže by si pak samy (děti) rozhodovaly, jak vzdělávání bude probíhat, že,*“ dovozovat, že děti skutečně na svém právu neparticipují, protože neznají jeho podstatu? Nebo je to pouze důsledek nedostatečné komunikace mezi dítětem a rodičem?

Z odpovědí zejména první skupiny respondentů lze dovodit ještě další podpůrné argumenty pro verifikaci hypotézy. Jde o tvrzení týkající se rodinného prostředí dětí, které má dle pedagogů zásadní vliv a klíčovou úlohu, nejen v rámci praktické realizace práva na vzdělání,

ale především v komunikaci rodičů se školou, způsob hájení zájmů dětí rodiči a v přístupu k plnění školních povinností dětmi. Odpovědi na otázky č. 11, 13 a 14 naznačují, opodstatněnost této úvahy. Různorodé typy jednání rodičů dětí při styku se školou jsou dokladem zjevně vlastních zkušeností pedagogů.

Zdá se, že jádrem těchto konkrétních sdělení by mohl být poukaz přinejmenším na nedostatečnou spolupráci mezi rodinou povinného dítěte a školou. Bez oboustranné spolupráce nemůže dítě logicky získat kvalitní základní vzdělání, protože chybí vzájemná kontrola výchovně-vzdělávacího procesu. Z toho můžou vznikat právě zmíněné druhy konfliktních situací mezi oběma prostředími. Dítě je nuceno jednat v souladu s požadavky rodiče, které tak paradoxně někdy jdou přímo proti podstatě práva na vzdělání.

Žádný nový poznatek tato sdělení nepřináší. Jde spíše o znovu potvrzení stavu s poukazem na klíčovou úlohu rodiny jako základního socializačního činitele. Pro podporu mých závěrů jsou tyto skutečnosti však podstatné. Právo na vzdělání, včetně čtyř jeho základních podmínek má být totiž podle mého názoru dítěti vysvětleno prvotně rodiči. Škola je prostředím, v kterém jej již dítě dále prakticky realizuje a rozvíjí.

Závěrem po posouzení samostatných dílčích fragmentů dotazníku a rozhovorů, ale i v kontextu celků těchto průzkumných nástrojů, je možno vyslovit domněnku o verifikaci hypotézy.

ZÁVĚR

V následujícím shrnutí se pokusím popsat závěr, který je výsledkem teoretické i empirické statě práce. Dílčí závěry mají povahu pravděpodobností a jsem si vědom mnohých úskalí skrývajících se mezi řádky práce i v naznačených myšlenkách.

Mým vytýčeným cílem bylo provést šetření formou dotazování mezi řediteli základních škol. Dále oslovit vybrané žáky na tyto školy docházející a také rodiče těchto žáků. Společným pojítkem všech takto oslovených respondentů je regionální prostředí sdružení svazku obcí mikroregionu Hrušovansko nacházejícího se v jihovýchodní části Znojemska. Vedené šetření směřovalo ke zjišťování, zda žáci (děti) základních škol ví, co je právo na vzdělání, respektive zda ví, co toto právo podmiňuje. A zda na něm v praxi výchovně-vzdělávacího procesu participují (spolupodílí se, ovlivňují jej, tvarují jej k svému prospěchu).

Velmi podstatnou oslovenou skupinou byl soubor ředitelů základních škol. Ti jako garanti výchovně-vzdělávacího procesu mají přímou odpovědnost ve vztahu k realizaci práva na základní vzdělání dítěte, které plní formou povinné školní docházky. Z jejich sdělení lze vyvodit, že žáci si své právo na vzdělání s velkou pravděpodobností neuvědomují, tudíž nemohou ani vědět, co jej podmiňuje. Ke vzdělávání přistupují ve většině případů jako k „nepříjemné“ povinnosti. Jejich podíl na výchovně-vzdělávacím procesu je minimální a zanedbatelný. Týká se pravděpodobně pouze „doprovodných“ vzdělávacích aktivit (výlety, exkurze). Podle mého názoru pro ně nejpodstatnější podmínkou přijatelnosti vzdělávání, kterou mají možnost svým názorem bezprostředně ovlivnit, ke svému prospěchu, nejspíše vůbec neovlivňují. Je nutno se ptát, proč se tak děje.

Vzájemná interakce mezi učiteli a dětmi je každodenní a velmi intenzivní. Je totiž podkladem pro vzdělávání. Z ní je možné přeci dovozovat na základě reakce dětí jejich potřeby po změně včetně dílčích náznaků.

Zajímavým zkoumáním by bylo, jak ve škole děti konkrétně projevují své právo na názor i jak je s jejich názorem ze strany pedagogů nakládáno. Zaměření však musí být na konkrétní formy tohoto projevu. Pak je možné dovozovat jejich přímou účast ne jen na vyučování, ale i na kvalitu a obsah vzdělání.

Možnou další související oblastí k tomuto participačnímu „jádro“ práva na vzdělání dítěte (projevený názor dítěte), je vzájemná komunikace mezi žáky, učiteli a rodiči na toto téma. Což může být jeden z faktorů výrazně ovlivňující stav v této oblasti.

Při předpokladu, že děti své názory na vyučování neprojevují a pakliže je projeví, učitelé s nimi neumí k prospěchu dětí nakládat, je na zamyšlení, zda rodiče primárně odpovědní za jejich výchovu s nimi o tomto právu doma vůbec mluví. Sdělení oslovených rodičů naznačuje, že také oni berou povinnou školní docházku svého dítěte jako každodenní součást jejich života a nad takovými hluboce ušlechtilými skutečnostmi se prakticky nezamýšlejí. Důsledkem může být právě nemožnost dítěte se aktivně na svém právu spolupodílet.

Rodina je základním, významným výchovným činitelem. Což bylo znovu průzkumem potvrzeno. Škola jako profesionální vzdělávací instituce je odpovědná za vzdělávání dětí. Výchovu a vzdělávání však nelze od sebe oddělovat. Oba pojmy jsou spjaté s povinnou školní docházkou, která je odrazovým můstkem k dalšímu průběhu života lidského jedince.

Vyslovená teorie v podobě hypotézy že: *„Žáci základních škol neví, co podmiňuje právo na vzdělání, proto na něm ve výchovně-vzdělávacím procesu neparticipují,“* se zdá být reálně pravděpodobnou a verifikovanou. Na místě je, ale pátrat po příčinách proč tomu tak v praxi je.

Může jimi být nedostatečná informovanost o tomto problému, zájem dětí, přístup, výchova rodičů, vzájemná komunikace i nezájem ze strany pedagogů měnit zaběhlý vyučovací proces a jejich metody? V každém případě je problematika týkající se obecně práv dětí možným směrem pro uplatnění sociálního pedagoga na škole. Ať už ve smyslu profylaktického působení, kdy stěžejním bude metoda pedagogizace prostředí, případně vhodná metoda animační, po přístup kompenzační, spočívající ve vyhledávání a odstraňování následků negativních jevů vyskytujících se v prostředí školy a výchovně-vzdělávacího procesu.

Takový koncept sociálně-pedagogického působení na školách, odpovídá modelu Bakošové. Sociální pedagog však dosud není pevnou a neoddělitelnou součástí prostředí českých škol. Legislativa jeho pozici na škole přesně nedefinuje a vymezení jeho činnosti také není stanoveno. S narůstajícími problémy ve společnosti, kvalitou výchovně vzdělávacího procesu a také soužití dětí, je otázka přítomnosti sociálního pedagoga na základních školách více než aktuální. Závěrečnou úvahu o nezbytnosti působení sociálního pedagoga na školách tak podporuje i regionální průzkum na téma: *„Právo dítěte na vzdělání o povinná školní docházka.“*

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literatura:

BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. vyd. 3 rozšířené. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava. Filozofická fakulta, 2008. 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3.

BUCHTELOVÁ, Růžena; CONFORTIOVÁ Helena et. al. *Akademický slovník cizích slov A-Ž*. vyd. 1. Praha: Academia nakladatelství AV ČR, 1998. 834 s. ISBN 80-200-0982-5.

DĚDEČKOVÁ, Jiřina; HEJLOVÁ, Hana et. al. *Dětská práva*. Dokumenty a informační materiály o ochraně dětí. vyd. 1. Praha: Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV, 1991. 152 s.

HORZINKOVÁ, Eva; KUČEROVÁ, Hana. *Zákon o přestupcích s komentářem a judikaturou*. vyd. 1. Praha: Legas, 2009. 368 s. ISBN 978-80-87212-15-8.

HUNGR, Pavel; VAŇKOVÁ, Zdeňka. *Teorie práva I*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007. 99. s.

HUNGR, Pavel; VAŇKOVÁ, Zdeňka. *Teorie práva II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2006. 100 s.

FIALA, Josef; KINDL Milan. et. al. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. 1692 s. ISBN 978-80-7357-395-9.

KOHOUTEK, Rudolf. *Vývojová psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003. 82 s.

KOHOUTEK, Rudolf. *Terminologický slovník pro sociální pedagogy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007. 163 s.

KOŘÍNEK, Miroslav. *Didaktika základní školy*. vyd. 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1987. 176 s. ISBN 46-00-25/2.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav; SÝKORA, Petr. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009. 63 s.

KRAUS, Blahoslav. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007. 77 s.

KRAUS, Blahoslav. POLÁČKOVÁ, Věra. et. al. *Člověk prostředí výchova*. Paido: Brno, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav. *Teorie výchovy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007. 29 s.

KUČERA, Jiří; RADVAN Eduard. *Vybrané problémy metodologie vědy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2005. 86 s.

MAN, Vlastislav; Žák, Pavel. *Základy ústavního práva*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003. 102 s.

MAZÁNKOVÁ, Libuše. *Základy Didaktiky*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2006. 35 s.

NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3 aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2007. 471 s. ISBN 978-80-86131-72-6.

PLECITÝ, Vladimír. *Zákon o rodině. Komentář, judikatura, prováděcí předpisy, související předpisy*. Praha: EUROUNION, 2007. 521 s. ISBN 978-80-7317-063-9.

PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru*. vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 272 s. ISBN 80-7178-399-4.

SLEZÁKOVÁ, Alena. *Škola jako pozitivně fungující instituce. Řízení školy*. Odborný měsíčník pro řízení škol. 2011, roč. č. 7, č. 2, s. 28-30. ISSN 1214-8679.

ŠÁMAL, Pavel. et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 992 s. ISBN 978-80-7400-350-9.

ŠÁMAL, Pavel. et. al. *Trestní zákoník. Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009. 3285 s.

WAGNEROVÁ, E. et. al. *Listina základních práva svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6.

WROZCYŃSKI, Ryszard. *Sociálna pedagogika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave, 1968. 312 s. ISBN 67-235-68.

JŮVA, Vladimír. sen.; JŮVA, Vladimír. jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1995. 95 s. ISBN 80-85931-06-0.

JŮVA, Vladimír et. al. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. 118 s. ISBN 80-85931-95-8.

PEŠTÁLOVÁ, Lenka. et. al. *Školský zákon s odborným výkladem*. vyd. 2, Třinec: Resk, 2010. 267 s. ISBN 978-80-904324-1-3.

RADVAN, Eduard; VAVŘÍK, Michal. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009. 57 s.

TOMASEVSKI, Katarina. *Human rights obligations in Education. Tthe 4-A Scheme*. Netherlands, Nijmegen: Wolf Legal Publischer, 2006. 148 s. ISBN 90-5850-135-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy Psychologie*. Karlova Univerzita Praha, vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 356 s. ISBN 80-246-0841-3.

Ostatní zdroje:

Československo. Zákon č. 513 ze dne 5. listopadu 1991, obchodní zákoník. In *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky*, částka 98, s. 2474-2565. ISSN 1210-0005.

Československo. Sdělení č. 209 federálního ministerstva zahraničních věcí ze dne 18. března 1992, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů 3, 5 a 8. In *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky*, částka 41, s. 1073-1087. ISSN 1210-0005.

Česko. Česká národní rada. Ústavní zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1993, částka 1, s. 1-16. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2002, částka 48, s. 2978-2991. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 111 ze dne 22. dubna 1998, o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách). In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1998, částka 39, s. 5388-5419. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 198 ze dne 23. dubna 2009, o rovném zacházení a o právních prostředcích před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2009, částka 58, s. 2822-2829. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 248 ze dne 28. září 1995, o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1995, částka 65, s. 3554-3559. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 563 ze dne 24. září 2004, o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2009, částka 190, s. 10333-10345. ISSN 1211-1244.

Česko. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Vyhláška č. 48 ze dne 18. ledna 2005, o základním vzdělání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2005, částka 11, s. 319-327. ISSN 1211-1244.

Česko. Ústavní soud. Nález Ústavního soudu č. 49 [ze dne 15. února 1994]. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1994, částka 15. ISSN 1211-1244.

Česko. Ústavní soud. Nález Ústavního soudu č. 165 [ze dne 13. června 1995]. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1995, částka 43.

General Comment No. 13 (1999), The right to education, Committee on Economic, Social and Cultural Rights E/C.12/1999/10, 8 December 1999.

General Comment No. 12 (2009). The right of the child to be heard, Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/12 20 July 2009.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. I., Východiska a předpoklady rozvoje vzdělávací soustavy, s. 11-34. Dostupný také z WWW: <http://www.msmt.cz/files/pdf/BilaKniha.pdf>. ISBN 80-211-0372-8.

LOJKOVÁ, Jana. *Ochrana práv dítěte* (filozoficko-právní analýza problému) [online]. 2012 [cit. 2013-03-24]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Tatiana Machalová. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/61215/pravf_d/.

NOVÁKOVÁ, Renata. *Práva dítěte*. (filozoficko-právní analýza problému) [online]. 2012 [cit. 2013-03-22]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Tatiana Machalová. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/310001/pravf_m/.

Internetové odkazy:

<http://www.amnesty.cz>

<http://www.cak.cz>

<http://ceskomluvi.cz>

<http://www.czso.cz>

<http://www.eduin.cz>

<http://eur-lex.europa.eu>

<http://www.helcom.cz>

<http://hrbaportal.org>

<http://www.hrusovansko.cz>

<http://portal.justice.cz>

<http://llp.cz>

<http://www.msmt.cz>

<http://www.mzv.cz>

<http://nalus.usoud.cz>

<http://www.oecd.org/>

<http://www.ohchr.org>

<http://rvp.cz>

<http://www.right-to-education.org>

<http://www.unesco.org>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

AV - Akademie věd

aj. - a jiné

č. - číslo

čl. - článek

ČR - Česká republika

et. al. - a jiní

násl. - následující

Mgr. - magistr

odst. - odstavec

s. - strana

Sb. - sbírka

Srov. - srovnej

SPU - specifické poruchy učení

písm. - písmeno

tzv. - takzvaně

vyd. - vydání

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 Schéma základních činitelů výchovně-vzdělávacího procesu